VIBORG DOMKIRKE

JOAKIM SKOVGAARDS BILLEDER
DOMKIRKENS HISTORIE

LA CATHÉDRALE DE VIBORG

LES PEINTURES DE JOAKIM SKOVGAARD
HISTOIRE DE LA CATHÉDRALE

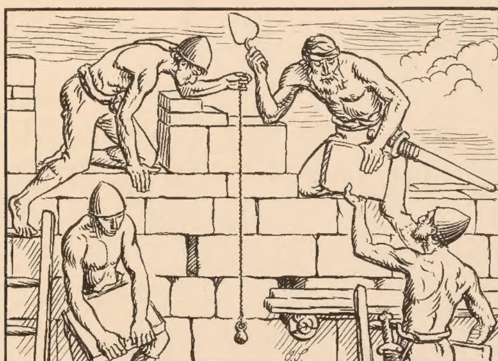
UDGIVET PAA FORANSTALTNING AF
MINISTERIET FOR KIRKE- OG UNDERVISNINGSVÆSENET
UNDER LEDELSE AF KUNSTFORENINGEN I KJØBENHAVN

KJØBENHAVN MDCCCCIX

FRA KUNSTFORENINGEN I KJØBENHAVN
TIL DENS MEDLEMMER

VIBORG DOMKIRKE

JOAKIM SKOVGAARDS BILLEDER
DOMKIRKENS HISTORIE

LA CATHÉDRALE DE VIBORG

LES PEINTURES DE JOAKIM SKOVGAARD
HISTOIRE DE LA CATHÉDRALE

UDGIVET PAA FORANSTALTNING AF
MINISTERIET FOR KIRKE- OG UNDERVISNINGSVÆSENET
UNDER LEDELSE AF KUNSTFORENINGEN I KJØBENHAVN

KJØBENHAVN MDCCCCIX

BILLEDERNE UDFØRTE I FOTOGRAFISKE ÆTSNINGER I
F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONS-ATELIER
MALERIERNE I KIRKEN ER GENGIVNE EFTER FOTOGRAFIER AF
CHR. E. JØRGENSEN. VIBORG
H. H. THIELES BOGTRYKKERI. KJØBENHAVN

JOAKIM SKOVGAARDS UDSMYKNING AF DOMKIRKEN

VED KARL MADSEN

Engle aabner Paradisets Port. Forarbejde til Feltet med Opstandelsesbilledet.

I. Hvor megen Glæde et Værk med gode Gengivelser efter Joakim Skovgaards Billeder i Viborg Domkirke forhaabentlig vil kunne bringe danske Kunstvenner, bør Teksten alligevel begynde med at sige: Rejs til Viborg for at se Billedernes Virkning i det Rum, hvor de er malte!

De kan jo se meget godt ud i Sort og Hvidt paa Bladene i en Bog, de tager sig dog helt anderledes ud i selve Kirken. Straks man træder derind, virker de saa overvældende festligt og storstilet. Som de liver op paa de graa Granitflader! Og som der er Holdning over det alt: Sideskibsfelterne med deres lyse, akvarellette Toner, Korsarmenes form- og farverige Fremstillinger under Hvælvingerne med de dybe og stærke Farver, Triforiernes enkle og klare Grupper, Korets gribende mægtige Billeder, den vældige Kristusskikkelse i Apsis over det lidt spinkle gyldne Alter og Bindesbølls brogede Vinduer, hvis Grønne, naar Sommersolen skinner paa Træerne udenfor og deres Løv bevæger sig, glimrer som Smaragder. Hvad Kirkerummet har vundet ved denne Dekoration, lader sig slet ikke udmaale. Tørt, trist og fattigt, som det vel syntes for den, der i Firserne led den Skuffelse at besøge Viborg, er det nu bleven rigt og stemningsfyldt. Det var dødt, det er bleven levende. Og det har intet mistet af sin Storhed og sin Alvor.

Straks man træder ind af Portalen i Syd, staar man overfor en stor brun Dør, der med graa Granitkarm skærer sig op i Feltet med Fremstillingen af Uddrivelsen fra Paradis. Over Døren svæver en stor Engel, klædt i lysgul Dragt og med udbredte blaa Vinger, hvis øverste Konturer følger den Halvbue, der foroven afslutter Feltet. Til venstre for Dørens Indskæring bugter den gule Slange sig i Græsset, til højre for den skridter det skamfulde, brødebetyngede Menneskepar tungt afsted med bøjede Hoveder. To Ting er straks paafaldende, jeg ved ikke hvilken der er det mest. Den ene er, at Fremstillingen er saa klar, simpel, udtryksrig og følelsesfuld. Den anden er, at Feltet med den meget ejendommelige Form i ren dekorativ Henseende er saa ganske udmærket fyldt. Vender man sig om mod Indgangsdøren, der

paa smukke Sommerdage staar aaben og lader gyldne Solreflekser lyse over Feltet med Kain og Abels Ofring, beundrer man i dette ganske de samme Fortrin. Virkningen af de hvide Lam er vidunderlig! I den vestlige Ende af det nordre Sideskib er over det smukke Jerngitter paa Hans Juels og Kjeld Krags Ligkapel den herlige Fremstilling af Adam, der giver Dyrene Navne. Ingen menneskelig Fantasi i vore Dage kan til disse bestemte Pladser tænke sig Kompositioner af skønnere Virkning.

Overalt beviser disse Dekorationer, at den rette Mand her har fundet den rette Opgave. Der er en ideelt fuldkommen Samklang mellem dem og det Rum, de smykker. De passer sammen, som om Kirken var opført for at modtage dem og først gennem dem vinde sin rette Skikkelse. Enfoldige Besøgende kan heller ikke forstaa, at Billederne ikke er ældgamle. »A har aaller siet saa skjønne Billeder i nowen Kjerk,« sagde en jævn jysk Landboer, der i Sommeren 1908 skænkede dem en indgaaende Betragtning, »di har da osse hat skammele gue Malere i gammel Daw.« Selv da Skovgaard og hans Medhjælpere stod paa Stilladserne og malte Billederne, fik de Spørgsmaal ud fra den Opfattelse, at disse ærværdige Fremstillingers faste Konturer og herlige Farver for kort Tid siden var lykkeligt genfundne under Kalklags aarhundredgamle Dække.

Det er jo ogsaa mærkværdigt, at disse Dekorationer er en Nutids-Kunstners Værk. Deres bedste Egenskaber er Dyder, som syntes flygtede fra vor Tid: Stilsansen og Stilfølelsen, den fine Forstaaelse af, den dybe Ærbødighed for de strængeste arkitektoniske og dekorative Krav. Som en lydigt hjælpende Tjener har Maleren bøjet sig ind under Kirkens Arkitektur for at støtte dens Stemningsmagt, fremhæve dens Fortrin og bøde paa dens Mangler; begge Dele kender han til Bunds. Kirken er jo kun en Rekonstruktion, og det kan maaske være tvivlsomt, om et ægte romansk Kirkerum vilde have budt Skovgaard saa gunstige Betingelser for at gøre Mirakler. Rummets Stil og Hovedforhold er i hvert Fald gode. Skovgaard har lyttet efter dets Vilje og Ønsker, forstaaet dem og ladet dem lede sine egne.

Foruden disse, om man vil, ydre, men uvurderlige Fortrin, har Maleren ogsaa haft indre — hos vore Dages kirkelige Kunstnere vel ikke helt almindelige — Egenskaber, som gjorde ham egnet til at løse denne Opgave. Billederne har ikke blot deres Udspring fra en Kunstnerhjærne, som har gennemtænkt Opgaven, men ogsaa fra et Menneskehjærte, for hvilken Opgaven i alleregentligste Forstand har været hellig. Derfor er det strænge ikke bleven koldt. Denne jævne, klare, troskyldige og udtryksfulde Bibelfortælling, som selv Menigmand vil kunne forstaa, bekender Kunstnerens Tro med en Varme, der kan bringe Fiesoles Forhold til sine Billeder i Erindring. Skovgaards religiøse Opfattelse er aabenbart en anden. Ikke mindre lys og mild, men protestantisk, dansk, præget af Grundtvigs Syn og Grundtvigs Aand.

Som denne sin Lærer elsker Skovgaard det hverdagsligt jævne, det djærve og det ru. Men han har som Grundtvig opnaaet at forene det med det storstilet vældige. Der er i Domkirken Billeder, som ikke blot i Holdningens, men ogsaa i selve Fremstillingens Alvor og Magt vel tør siges at overgaa alt, hvad kirkelig og profan Malerkunst hidtil har frembragt i Danmark. —

Mellem Dekorationens mange Fortrin er selve Behandlingens ikke det mindst mærkelige. Den er ikke lige fuldkommen i alle Partier, Skovgaard har ikke tilstræbt og af sine Medarbejdere forlangt den akademiske Ulastelighed, han har ikke regnet Udpudsningen af alle Enkeltheder for væsentlig eller værdifuld. Men Behandlingen er gennemgaaende frejdig og marvfuld, selve Freskomaleriets Teknik har maaske medført denne Hoveddyd. Det er slet ikke til at se, at Dekorationen har kostet de mange Aars Spekulationer, slidfuldt Arbejde og slidfuldt Omarbejde. Den har ingen Mærker af Træthed og Slappelse, den synes fuldført under et Højtryk af lykkelig Inspiration, den er gennemtrængt af Friskhed og Liv.

En grel Modsætning til Skovgaards Udsmykning af Kirken danner Midtskibets flade Træloft med sin tørre og døde Grund, sin aandløse Haandværksbehandling, sine stramme og kedelige Linjer, sit Overmaal af Geometri og Symmetri, sine fantasifattige Fremstillinger, der endda alle synes vendte paa Hovedet. For sin Tid var det dog vistnok et fortjenstfuldt Arbejde. I 1870erne, da det blev malt, syntes der jo ingen anden Udvej for at skaffe Kirken en passende Loftsdekoration end ved at efterligne det berømte Loft i Hildesheims Mikaels-Kirke, selv om Efterligningen maatte blive mat. Men Loftet passer ikke længere til Kirken, fra hvis øvrige Udsmykning denne Trældommens Aand lykkeligt er bleven dreven bort. Kirkens Harmoni kræver ganske utvivlsomt et andet Loft i en anden Stil, et Loft, dekoreret af Joakim Skovgaard.

Koret i Viborg Domkirke og østre Væg af søndre Tværskib

Kristus fører Røveren ind i Paradis. Akvarel 1890.

II. I 1874—75 havde Joakim Skovgaard været F. C. Lunds Medhjælper ved Dekoreringen af Loftet i Viborg. Født d. 18. Nov. 1856, var Skovgaard dengang kun et ganske ungt Menneske, der om Vinteren gik paa Akademiet, om Sommeren var i Malerlære, og vel næppe drømte om engang at blive Mester for Domkirkens Udsmykning.

Med Kunstner-Ævner i Arv baade fra sin Fader og sin Moder var han opvokset i et Hjem med høj og mangesidig kunstnerisk Kultur. Faderen, vor ypperste Landskabsmaler, havde Interesser og Ævner for anden Kunst end sit særlige Fag, Husets Ven Constantin Hansen var en nidkær og udmærket Talsmand for det Syn paa Malerkunsten, der fastholdt Forbindelsen med Arkitektur og Skulptur, hævdede »de skønne Kunsters Enhed«. Gamle Skovgaard, der selv havde et betydeligt Talent for den rent dekorative Kunst, skal have ytret et Ønske om, at hans Sønner netop paa dette Omraade maatte kunne udrette noget til Glæde for Verden.

Dygtig og solid havde Joakim Skovgaard været allerede fra sit Kunstnerlivs Begyndelse i Barneaarene. Hans Illustrationer til det af Frederik Lange Grundtvig udgivne, autograferede Ugeblad »Brevduen«, 1868 69, altsaa tegnede, da Skovgaard var en 12—13 Aars Dreng, er meget mærkelige, især Tegningerne af Fugle og Insekter. Karakteristiken, Formforstaaelsen og Stregføringen er overraskende marvfuld, undertiden — endog ofte — virkelig mesterlig.

Forbausende er et af hans første Studier, en Sommeraften fra 1877, gammeldags i Stilen, tyndt i Farvepaasætningen, malt som om det var malt i Fyrrerne, men af en hin gyldne Tids store Mestre. Saa dejligt er Motiv og Naturstemning set, saa let og smukt er det behandlet. Joakim Skovgaards senere Landskaber er langt djærvere, men maaske ikke mere bedaarende. Det slutter sig til de bedste Traditioner i vor Kunst, og de har vedblivende været af største Betydning for Brødrene Skovgaard.

Joakim Skovgaard debuterede paa Udstillingen 1878, men hans tidligste Udstillingsbilleder var ikke opsigtsvækkende. De stod ikke paa Højde med det nævnte Studie. Det var artigt, flittigt, solidt gennemførte Arbejder, i Reglen noget tørre og matte i Behandlingen, altfor sorte eller graa i Tonen, de røbede ingen særlig kraftig eller mærkelig Kunstnerpersonlighed. En Studierejse til Paris, hvor han — selvfølgeligt (mange vil maaske nu tilføje desværre) — søgte Bonnats Atelier, har ikke efterladt stærke Spor, i alt Fald ingen gode, thi den i Paris 1881

malte Gentagelse af Faareklipningsscenen staar ved sin ubehagelige Farveglans absolut tilbage for Originalen, det bedste af Skovgaards Debutarbejder. Fra 1882 er et i enhver Henseende ægte dansk Interiørbillede med en ung Pige, der spiller en Sonate, medens Søsteren hører til. Vemodige, lidt forstemte Toner om svunden Hygge, Nøjsomhed og Smag synes at klinge derfra som fra »Det gamle Hus« i Andersens Æventyr. Endnu dengang var der i Skovgaards Arbejder mere, der pegede tilbage end frem.

Samme Aar rejste han første Gang til Italien. Han modtog her gode Impulser fra Kammeraterne, fra Zahrtmann, Viggo Pedersen, Th. Philipsen, gennem de to sidste og en i Sora bosat belgisk Maler ogsaa fra et malerisk Syn, der i sit Udspring er fransk. Hans Billeder vandt større Farvefylde, Lyskraft, Friskhed. Og ikke blot disse Fortrin i det rent maleriske. Ingen af hans tidligere Billeder havde haft den Livfuldhed, som lyste frem fra »Høstpigerne« og »Torvedagen i Sora«, — begge malte 1884, — og giver dem Rang mellem vor Kunsts bedste Skildringer af italiensk Folkeliv. Han kom maaske derved med særlige Forudsætninger for at værdsætte den barnligt naive Elskværdighed og lyse Livsglæde, som er et saa dybtgaaende Karaktertræk hos den italienske Almue. Lige saa ypperlige er de skønne Landskaber fra Lirifloden og Ferrentis Haver.

I 1884 foretog han sin første Grækenlandsrejse. Stærkest betoges han af de Kunstværker, som har den mægtigste Stil forenet med mest Ungdomsfriskhed, af de bedste Vasemalerier, Skulpturerne fra Opgangs- og Storhedstiden, Templerne paa Athens Akropolis. Ved deres nøjeregnende Grundighed og Omhu er Skovgaards Studier fra Parthenon og Erechteion i Slægt med Eckersbergs Studier fra Rom, ved deres indtrængende, andagtsfulde, begejstrede Fordybelse i selve Arkitekturens Vidunderlighed dog i endnu nærmere Familje med Constantin Hansens og Roeds Studier fra Pæstum. Constantin Hansens Tanker om Kunstens Væsen og største Maal har sagtens ogsaa i Grækenland bragt sig i Erindring.

Efter sin Hjemkomst opholdt Skovgaard sig i Sommeren 1885 i Halland, som han ogsaa baade før og senere har begunstiget paa dansk Naturs Bekostning. Men han havde nu ogsaa vundet Mod og Lyst til at forsøge sig i andre Opgaver end Malerkunstens rent naturalistiske Studier. Han illustrerede Grundtvigs »Den signede Dag«, en Salme, som det syntes umuligt at illustrere og han til alles Overraskelse illustrerede fortræffeligt. Det var som om hans egen Genius udfoldede sine Vinger i den mesterlige Tegning af Havørnens susende Flugt over det skælvende Træ, det nøgne Fjeld og de drivende Uvejrsskyer. Som selve det Grundtvigske Digts mærkelige Ørn, der ikke paa Grund af medfødt Natur magter Farten til Tinderne, men kun ved »Snildhed« naar sit Maal, havde Skovgaard skaffet sig Indsigt i alle Betingelser for en lykkelig Flugt mod Højderne. Han havde baade Begejstringens bærende Kraft og den kritisk overvejende Omtanke.

Thorvald Bindesbøll fik Brødrene Skovgaard interesserede for sine Forsøg paa at ophjælpe Keramiken og den forsømte eller vanrøgtede dekorative Kunst. Da Joakim Skovgaard efter sin Hjemkomst fra en ny Italiensrejse (Bryllupsrejse) i 1886 saa, hvad hans yngre Broder Niels havde skabt af ypperlige keramiske Arbejder, kastede ogsaa han sig med Iver og Alvor over de dekorative Opgaver.

Paa den store nordiske Udstilling 1888, hvis Medalje var modelleret af Joakim Skovgaard, optraadte »Dekorationsforeningen«. Den var dannet til Støtte for Bestræbelser, som dengang syntes ny, men som vedkendte sig at have haft Foregangsmænd blandt ældre danske Kunstnere. Joakim Skovgaard havde her udstillet en Samling mærkelige keramiske Arbejder. Broderens havde maaske større Sirlighed og Ynde, men Joakim Skovgaards en mere glubsk Kraft. Mærkeligst var Fadet med Fremstillingen af Erkeenglen Mikael, som mellem svovlede Luer fælder den gamle Drage. Dekorationen af dette Lerfad viste en Kunstner, som virkeligt magtede Dommedagsstemningens Vælde. Ogsaa andre af hans Arbejder her viste udprægede Ævner for den store Stil. Ikke mindst den i 1889 ændrede og for Indramningens Vedkommende betydeligt forbedrede Komposition af Eva, som i Paradisets Have fristes af Slangen. I sin fortræffelige Artikel om Viborg Domkirkes Dekoration (Tilskueren, Dec. 1906) kalder Arkivar Saxild hende med Rette »en fjern Stammemoder til alle de bibelske Figurer, som nu pryder Viborg Domkirke«.

Paa samme Udstilling var Skovgaards Voksmodel for et Højbroplads tiltænkt Springvand med en Kaalstok til Hovedmotiv. Det var friskt og godt, om end mindre godt end de senere, i Forening med Thorvald Bindesbøll udarbejdede Springvandsprojekter: Bjørnespringvandet, der i Sandhed smykker Raadhusets Gaard, Dragespringvandet, der desværre kun som en Halvhed staar paa Raadhuspladsen. Bindesbøll har som Medhjælper og Raadgiver været Joakim Skovgaard en god Støtte for mange af hans dekorative Arbejder. Efterhaanden har de bredt sig over alle Omraader, fra Alterværker, Alteropbygninger,

Kirkedekorationer, Møbler, Bogbind, Titelblade og Diplomer ned til Sukkerskaale, en Hyldetræs-Papirkniv, en Pokkenholts Kam (med en glimrende Tiger), en Gaffel til at gafle Snor paa.

Charlottenborg-Udstillingen i 1888 havde det første af Joakim Skovgaards bibelske Billeder: Bethesda Dam. Den stolte, rolige Silhuet af den sydlandske By i Middagssolens Fred danner en glimrende virkningsfuld Modsætning til den stormende Tummel i »Barmhjærtighedens Hus«, skildret med et Liv, en Fyrighed, en Lidenskabelighed, en Kraft, der — ligesom Mikaelsfadet — bringer Delacroix i Erindring. Billedet, der nu tilhører Nationalgalleriet i Kristiania og i Farvevirkning og Behandling er et af Skovgaards bedst lykkede Billeder, blev stærkt omstridt ligesom alle hans Arbejder i de Aar. Der sporedes noget »rødt« i den forhen saa agtværdige Joakim Skovgaards Kunst. »Ikke saa saare skimtes jo de frygtede Flammers forhadte Farve, før alle Godtfolk raaber »Brand!« og alle Sprøjter kommer kørende for at slukke, lige meget hvor Ilden brænder, om det er paa den fromme Abels Alter eller paa Kains. Ild er Ild; der vil altid findes nogle, der glæder sig ved at se den sprede Lys og Varme, og andre, der ærgrer sig fordi den skærer dem i Øjnene. Sikkert er det jo, at der er kommen et nyt Element i Joakim Skovgaards Kunst med Luer af Lidenskab, Begejstring, Mod. Maal, Vilje og Magt er voksede.« (Illustreret Tidende, 25. Sept. 1892).

Eva fristes af Slangen. Tegning for et Brændtlersfad 1889 (under Kunstnerens Signatur ses »Dekorationsforeningen«s Mærke)

Billedet har kun et bibelsk Æmne, to Aar senere udstillede Skovgaard i Altertavlen til Manø et Billede med et virkelig bibelsk Indhold: Kristus, der modtager den omvendte Røver i Paradis. Trods den milde, humane Følelse i Valget og Opfattelsen af Motivet, trods den virkeligt betagende Æventyrstemning i Skildringen af Paradishaven med Engle af Fiesoles Art og den tause, vidtskuende Vogter ved den Mur, over hvilken kun Drømmene naar, vakte ogsaa dette Billede adskillig Uvilje. Især ankedes bittert over dets Mangel paa Stil-Enhed, Haven og

Murens lange Perspektiv søger at fremkalde Illusion, de store, forgyldte Glorier holder fast paa Fladen. Selv om Malerens Kærlighed til Naturens Skønhed maaske her virkeligt fører en noget uafgjort Kamp med hans Kærlighed til Stil-Skønhed, er Anken uvæsentlig og doktrinær, thi Billedet er et af de skønneste i vor Kunst. Større og stilfuldere Holdning har dog baade en fortrinlig Akvarels ny Komposition

Englen rører Vandet i Bethesda Dam. 1888

med det samme Æmne og Altertavlen med den gode Hyrde. Altertavlens Linjer er udmærket klare og faste, og skønt Billedet er aldeles realistisk og naturtro i sin Gennemførelse, — Faarene er fortrinligt malte, — er den massive Guldglorie om den unge Hyrdes smukke Hoved alligevel i alle Maader fuldkomment paa rette Plads.

Helt andre Egenskaber og Fortrin har det 1890—92 malte Billede af »Pennina og Hanna«. Elkana sidder mellem sine to Koner. Pennina, et sundt, stærkt, groft Fruentimmer, som hvert Aar har født ham et Barn, har haanet Hanna for hendes Barnløshed og nyder nu med et ondt Smil og et stikkende Blik hendes heftige Sindsoprør, som den skikkelige Mand søger at berolige, medens Penninas fire Børn er højst interesserede Tilskuere. Efter Rembrandts Mønster har Maleren lagt Hovedvægten paa Karakteristiken af Menneskene og Udtrykket for Bevægelserne i den menneskelige Sjæl. Billedets Virkning er usamlet og broget, men den træffende psykologiske Karakterskildring viser Skovgaards Kunstnerævner fra en ny Side. De udmærket opfattede Børnefigurer minder om de Billeder, Kunstneren malte fra sit eget Hjem; det anseligste og betydeligste af dem er Galleriets i 1890 malte elskværdige Fremstilling af Moderen, der giver sit mindste Barn Die.

I 1894 udstillede Joakim Skovgaard et Billede, han i flere Aar havde haft under Arbejde: »Kristus i de Dødes Rige«. Alene ved sin Størrelse maatte det vække Opsigt, thi saa kolossale Lærreder bliver her i Danmark sjældent dækkede med Malerkunst af Værdi. Men det var ikke blot Størrelsen, der var imponerende, det var ogsaa Kompositionens Storladenhed og selve Fremstillingens Magt. Det i kirkelig Kunst gamle Motiv havde vundet nyt og betydningsfuldt Indhold gennem Grundtvigs Fortolkning i Digtet »I

Kvæld blev der banket paa Helvedes Port«. Kæmpen er sprunget over det svælgende Dyb, under Djævlenes afmægtige Hylen og Fnysen er Helvedmuren revnet »for Straaler i Dans«, Sjælene hylder Frelseren og Eva falder ham til Fode for at bekende sin Synd og modtage Naaden. Den knælende Eva er ubetinget Billedets skønneste Figur. Der er dog ogsaa en gribende Stemningsmagt over den vældige Kristusskikkelse, som med sine faste og simple Linjer behersker Kompositionen, og over det store Kor af Tartaros' blege Skygger, for hvilke Adam desværre er en noget uheldig Korfører. Billedet har svage Enkeltheder, heller ikke dets Farvevirkning er fuldkommen, og dog er det en virkelig Bedrift. Julius Lange ankede over Kristusfigurens Stivhed og mente, at Skovgaard, som han kaldte »vor Malerkunsts Grundtvig«, truede med at blive altfor folkelig, forsømme at eftertragte det fuldendte Violinspil og nøjes med et vist landligt Bierfiedleri. En ugrundet Frygt! Men han indrømmede dog Billedet »en Dristighed i Fantasien og en Alvor i Følelsen, som man uvilkaarlig kunde blive greben af«, desuden Fortrin »i den dekorative Virkning af Farver og Masser«.

Sikkert er det i hvert Fald, at Billedet klart udpegede en Kunstner, der baade hvad de indre og de ydre Egenskaber angik, var glimrende udrustet for at skabe storstilede og indholdsvægtige Monumental-Malerier for et Kirkerum. Etatsraad Georg Bestle viste den rette Opfattelse og Paaskønnelse af disse ualmindelige Ævner ved at give Joakim Skovgaard Bestilling paa en Fremstilling af Bebudelsen til Feltet paa Indgangsvæggen under Orglet i Helligaandskirken i København. Feltet syntes vanskeligt at faa tilfredsstillende udfyldt, thi dets Højde er kun en Tredjedel af Bredden og Indgangsdøren overskærer det i to nedadtil spredte Halvdele. Men Joakim Skovgaards to udtryksrige Figurer fylder Feltet udmærket smukt. Den tætte Regn af gyldne Gloriestraaler bag den knælende Jomfru Marie gør en overordentlig rig og fyldig Virkning. Men især er den herlige Engels Konturer saa mesterligt indkomponerede i det givne Rum, at der sikkert kunde skrives en lærerig Afhandling om alle de enkelte Linjers dekorative Værd og Vægt.

Medens Joakim Skovgaard var i Gang med dette Arbejde, foreslog en Skrivelse fra Kultusministeriet, dateret den 22. Juni 1895 og underskrevet af den daværende Minister Bardenfleth, ham i Samraad med Arkitekten, Professor Storck at udarbejde Udkast til Dekorationen af Viborg Domkirke. Han var i alle Maader godt forberedt til at løse denne Opgave.

Tegning af Joakim Skovgaard til »Brevduen« 1869.

Første Skitse til Billedet paa vestre Endevæg· Adam giver Dyrene Navne.

III. Allerede ved Ombygningen af Viborg Domkirke i 1864 og følgende Aar omfattede Planen for Restaureringen en gennemført Dekoration af Kirkerummet med Fremstillinger af gammel- og nytestamentlige Æmner i Overensstemmelse med hvad der var Brug i Middelalderens romanske Kirker. Efter Udkast af Professor Storck dekorerede F. C. Lund ved Midten af 70erne Hovedskibets Træloft og gav Midterkuplen og Apsis en interimistisk Dekoration, den øvrige Del af Kirken maatte nøjes med sparsomme Ornamenter, sin endelige Udsmykning skulde Kirken først modtage, naar Murværket havde vundet den fornødne Tørhed. Dog endnu i Halvfjerdserne gjorde Professor Storck, som var meget misfornøjet med de døde Granitflader, Udkast til en Dekoration af Midtskibets Vægge, og for Figurernes Vedkommende søgte han Bistand hos en pur ung Kunstner, nemlig Joakim Skovgaard.

I 1889 udtalte det særlige Syn over Kirken, at det rette Tidspunkt for Fuldførelsen af dens Dekoration nu maatte anses for at være kommen og henstillede til Ministeriet at tilvejebringe Planer til nærmere Drøftelse. Den gamle Dekoration, som stærkt bar Præget af at være foreløbig, var delvis ødelagt af Fugtighed. Ministeriet viste dog ingen Iver for at tage sig af Sagen, uagtet Biskop Swane ikke trættedes af at fremføre indtrængende Anmodninger om at faa den sat i Gang. Valget af den rette Kunstner syntes vanskeligt. Da Aug. Jerndorff 1890 kom til Viborg for at male Biskoppens Portræt, spurgte denne ham, om ikke han kunde have Mod og Lyst til Domkirkens Udsmykning. Jerndorff svarede, at han ansaa Joakim Skovgaard for at være den, der ubetinget vilde magte Opgaven bedst. Prof. Storck var af samme Anskuelse. Biskoppen overdrog Joakim Skovgaard at spørge Ministeren om, hvorledes det stod med Viborg-Sagen, og da han opfyldte sit Hverv, spurgte Bardenfleth: »Har De Lyst til denne Opgave?« Det bejaende Svar efterfulgtes af Ministeriets Skrivelse med Anmodning om for et Honorar af 2000 Kr. at udarbejde en Skitse til Domkirkens Dekoration, ledsaget af Overslag over Omkostningerne og Redegørelse for den tekniske Metode, som ønskedes anvendt. Professor Storck, der i sin Tid har fungeret som Bygmester ved Kirken, »skal være berettiget til eventuelt at forlange Ændringer foretagne i Skitsen, idet man maa ønske, at Skitsen saa vidt muligt kommer til at foreligge i en saadan Form, at der ikke heller fra den arkitektoniske Side kan rejses Indvendinger mod Planen.« For Antagelsen af Skitsen, som Ministeriet forbeholder sig Ret til at lade udstille til offentlig Bedømmelse, er det en Betingelse at den godkendes af de Autoriteter, som den forelægges; selv i saa Fald kan Ministeriet, der ikke ved, hvad Dekorationen vil koste, ikke »give noget som helst Tilsagn om, at Kirkens Dekoration vil komme til Udførelse, eller at dette kan ske inden en bestemt Tidsfrist.« Men »det vil bestræbe sig for, saa vidt muligt, at forskaffe de nødvendige Midler til Sagens Gennemførelse.«

I sin skriftlige Tak udtaler Joakim Skovgaard sin store Glæde over netop at faa Professor Storck som Tilsynsmand, men dog ogsaa en lille — heldigvis ugrundet — Frygt for, at et stærkt Afhængighedsforhold muligt kan lade ham tabe Mod og Lyst til selve Arbejdet i Kirken.

Skovgaards Forslag til Domkirkens Dekoration forelaa færdigt i 1897. Næste Aar godkendtes det af det særlige Kirkesyn og paa Finanslovforslaget for 1899—1900 søgte Kultusministeriet en Bevilling paa 3000 Kr. til at lade Skovgaard forsøge Prøvedekorationer i Kirken. Da denne Bevilling blev givet, maatte Sagens Gennemførelse anses for sikret.

Skovgaards Skitser til Dekorationen var i Efteraaret 1898 udstillede i Kunstforeningen og vandt det

mest ubetingede Bifald hos alle, hvis Skøn havde nogen Vægt. »Trods alle de Forventninger, man var berettiget til at nære«, skrev Arkitekt V. Koch i Meddelelser fra akademisk Arkitekt-Forening, 15. Jan. 1899, »er den Udstilling i Kunstforeningen, som viser det foreløbige Resultat af hans Arbejde, dog bleven en Overraskelse selv for dem, der elske Skovgaards koreres vil tabe roen og virke uheldigt som en tredie, mat og flov bundfarve. Min fader har i sin tid lært mig, hvad betydning en slig rolig og udekoreret farve havde som modsætning til og afdeling imellem dekorerede partier.«

Et Hovedmaal for Dekorationen af Middelalderens Kirker var at byde Menigheden en Lægmands-Bibel,

Første Skitse til de fire første Billeder i nordre Sideskib og de tilsvarende Triforiefelter

Kunst og have fulgt ham i hele hans Udvikling.« — Skitserne giver i Hovedtrækkene det samme Skema, som senere - rigtignok med talrige og væsentlige Afvigelser i Enkeltheder — er bragt til Udførelse ved Kirkens Udsmykning. Hovedskibets store Granitflader lader Skovgaard staa ganske urørte, uagtet man tidligere havde ment, at netop de trængte stærkt til at brydes. I en Redegørelse til det særlige Kirkesyn i 1908 besvarer Skovgaard Spørgsmaalet om, hvorfor han »havde anvendt så lidt dekoration på granitfladerne. Min grund er den, at jeg anser granitten for en uvurderlig, på en gang levende og rolig farve, som uden dekoration vil yde øjet en velgørende hvile mellem de rigtfarvede partier, medens den ved at de-saa den blot ved at se Billederne kunde vinde Kundskab om de vigtigste Tildragelser i den hellige Historie og Legenderne. I Domkirkens Træloft var allerede — foruden Figurer af Moses, David og Profeterne — malt Fremstillinger af Kristi Fødsel og Historie indtil hans Daab. Dekorationen skulde efter Skovgaards Forslag supplere disse med 31 Billeder i Sideskibene og i de halvrunde Felter over Triforierne, Billeder med Æmner fra Tiden før Kristus, fra Adam og Eva til Johannes den Døber, medens Kristi Liv (og Lignelsernes Lære) skulde fremstilles i Tværskibets Korramme, hans Ophøjelse - Opstandelsen, Himmelfarten, Kristus tronende mellem de Frelste, - i Koret. Desuden skulde Tværskibets og

Korets Hvælvinger dekoreres med Engle, Midtkuplen med den hellige Aand over Apostle og Evangelister.

Planen for Æmnerne havde Skovgaard udarbejdet med Bistand af Biskop Swane. Arkivar Saxild har fremhævet, at den var klar og vel gennemtænkt, saa god, som en Plan kan være. Kun mod et Par Punkter har han Anker, som han selv betegner som ligegyldige eller uvæsentlige. Mellem Langhusets førmessianske Æmner er i et Triforiefelt en Allegorie paa Kristus: *Kvindens Sæd skal knuse Slangens Hoved.* I sin (naturligvis meget værdifulde) Artikel om Viborg Billederne — Holger Begtrups »Tidsskrift« 1907 — bemærker Joakim Skovgaard: »Fremstillingen af denne Spaadom har sin rette Plads ved Siden af *Eva med Børnene,* der slutter sig til Ordet: »Med Smerte skal du føde«. Og dette Billede sidder atter overfor *Adam der graver,* som svarer til Ordet: »Torne og Tidsler skal Jorden bære dig!« — Her ved Begyndelsen af Levnedsløbet skal det *velsignende* Ord, Mennesket fik med paa Vejen, have sin Plads ved Siden af *Straffeordene,* som ogsaa var Spaadomsord.«

»Da jeg begyndte at tegne til Dekorationen«, siger Skovgaard sammesteds, »gik jeg (i Tilslutning til Træloftet) ud fra romansk Stil som det naturlige Udgangspunkt, og det var først efterhaanden som jeg arbejdede med Sagerne og lærte Kirken at kende, at jeg blev friere, mere mig selv.« Hensynet til Loftet og til det stramt stilkorrekte har unægteligt givet mange af Skitsernes Fremstillinger et vel skematisk Præg, noget anstrengt kunstigt; der blev allerede dengang — i alt Fald fra nogle Sider — udtalt Ønsket, at Skovgaard vilde driste sig til at tage lidt friere paa Opgaven. Det er jo let for os nu at se talrige Mangler eller Ufuldkommenheder ved Skitserne fra 1897, thi de har været underkastet en Kritik, som ikke blot har været streng og indgaaende, men overalt slaaende rigtig. Nemlig Skovgaards egen, da han ændrede Kompositionerne under Arbejdet i Kirken. Paa et Punkt er det her foreliggende Billedværk virkeligt oplysende og byder paa særdeles nyttig Belæring, det er ved at lade Gengivelserne efter de oprindelige Udkast efterfølges af Gengivelser efter de fuldførte Bil-

Kvindens Sæd skal knuse Slangens Hoved / Kain og Abel — Eva med sine Børn / Syndefaldet

Første Skitse til de fire første Billeder i søndre Sideskib og de tilsvarende Triforiefelter

leder. Læserens Øjne vil have Lejlighed til at drage Sammenligninger og vurdere alle Ændringernes Forbedringer, baade i det Store og i det Smaa.

Kun en Forskel mellem Skitserne og selve Billederne vil ikke kunne bedømmes efter Gengivelserne, nemlig Farvevirkningens. Skitserne har lagt Vægt paa at faa den rolig og mild som de gamle Kalkmaleriers, paa den hvide Grundtone er en mørkerød (brændt Terra di Siena) anvendt i stor Udstrækning, kun Hvælvingerne er der tiltænkt kraftigere Farver. Farvevirkningen i Kirken er bleven adskillig rigere og festligere end Skitserne gav Løfte om. Ogsaa for Triforiefelterne foreslaar de en hvid Grund, medens brogede Ornamentbaand i skiftende Mønstre omgiver de øverste Vinduer og løber under Sideskibenes Billeder, hvor de dog brydes af de gamle Ligsten, Skovgaard har haft den udmærkede Idé at tage fra Kirkegulvet og faa opsat under Billedfelterne. Mange Kompositioner er under Udarbejdelsen totalt omformede, enkelte Billedmotiver – Fremstillingerne i Eliasfeltet og Skitsens Triforiebilleder »Josef sænkes i Brønden« og »Jesabel ædes af Hundene« — har maattet afgive Pladsen for andre. Bortkastede er ogsaa to i selv smukke Kompositioner for Korsarmenes Halvbuer nærmest Loftet: »Kristus stiller Stormen paa Søen« og Lignelsen om »Sædemanden«. Afgjort med Rette, skønt Sædemandens Fjernelse har medført den Ændring af Programmet, at der mellem Fremstillingerne af Kristi Liv er givet en Hovedvæg til en enkelt af hans Lignelser: Parablen om den store Nadver.

Første Skitse til de tre sidste Billeder i nordre Sideskib og de tilsvarende Triforiefelter.

Særligt her til Lands er ofte Kunstnernes første, inspirerede Udkast meget at foretrække for det endelige Resultat. Viborg-Billederne viser overalt noget godt erstattet med noget endnu meget bedre. Æren herfor er helt og holdent Skovgaards egen. Han har ganske vist haft gode Raadgivere. Det særlige Kirkesyn har ydet ham værdifuld Støtte, især har Aug. Jerndorff og Professor Storck fulgt hans Arbejde med Forstaaelse og Interesse. Thorvald Bindesbøll har ikke blot været ham en god Kritiker, men ogsaa en udmærket Medhjælper. Men selv Bindesbøll kunde un-

dertiden blive en Smule utaalmodig over Skovgaards Utrættelighed i at søge Forbedringer. Da Skovgaard paany vilde omarbejde nogle allerede flere Gange omarbejdede Partier, mente Bindesbøll, at nu kunde det snart være nok. Skovgaard selv mente dog, at det endnu ikke var nok.

Han er jo aldeles ikke den Fusentast, som mange

Syn, han hverken kan eller vil svigte sin personlige Opfattelse og Overbevisning for at antage en andens. Men han arbejder ikke løs i blind Tiltro til Øjebliks-Inspirationens Ufejlbarlighed. Han er som ingen anden sindigt forsøgende, grundigt overvejende og kritisk prøvende.

Han vedbliver at søge og at vrage, indtil han har

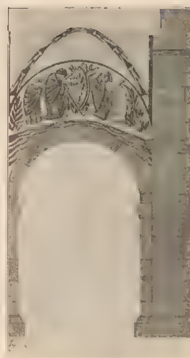
[illegible] — David spiller [illegible] / David fører Arken [illegible] til Jerusalem — [illegible] Moses / Overgangen over Rødehavet

Første Skitse til de tre sidste Billeder i søndre Sideskib og de tilsvarende Triforiefelter.

i hans unge Dage ansaa ham for at være. De lod sig narre af hans Arbejders Præg af Frejdighed og Sikkerhed. De lod sig vildlede af den Stædighed, med hvilken han vendte det døve Øre mod al Kritik, som forlangte, at han godhedsfuldt den til Behag skulde ændre sit Grundsyn og eftertragte, hvad han ikke brød sig om. Han fordrer Ret for sit ejendommelige

fundet det, der udtrykker hans Hensigt, svarer til hans Ønsker, opfylder hans Drøm. For at naa det bedst mulige — eller det, der syntes ham det bedst mulige — har hans sejge Naturs Jærnvilje i Viborg under allehaande Farer og Vanskeligheder ufortrødent ført Kampen, indtil Samvittigheden kunde melde ham en virkeligt ærefuld Sejr.

IV. Den Opgave, der var stillet Joakim Skovgaard, var i sin Art den største og vanskeligste, nogen dansk Kunstner er bleven kaldet til at løse. Det gjaldt Dekorationen af ov. 4000 Kvadratalen, over to Skæpper Land. Paa disse kolossale Arealer skulde foruden mange andre Ting males mellem fire- og femhundrede Figurer, de fleste i Legemsstørrelse, en ikke ringe Del dog meget over Legemsstørrelse. Hvis denne Dekoration med alle dens Forarbejder og andre Fornødenheder kunde gennemføres godt for den 1900 bevilligede Sum af 120,000 Kr., at fordele i 5 Aar, maatte den siges erhvervet for godt Køb.

Første Skitse til Billederne over Sideskibenes østre Buer

Georg Saxild har i sin Afhandling i »Tilskueren« 1908 givet en udmærket klar og fyldig Redegørelse for Arbejdets Gang og mange Besværligheder. Der var tekniske Vanskeligheder af forskellig Art. Det var nødvendigt at tilvejebringe et Udvalg af Farver, der var absolut uimodtagelige mod Kalkens Indvirkning. Det var ligeledes nødvendigt at faa den bedst mulige Kalkpuds. Det var endvidere nødvendigt at sikre Væggene mod Salpeter, Fugtighed og nedløbende Vand. Fra 1902 blev Adiodon (naturlig Asfalt) paastrøget Pudsen, Hvælvingerne, hvis Mursten viste sig løse i Sammensætningen, fik 1903 paaført et Lag Cement, bag paa bestrøget med Adiodon.

Men alt dette hører jo til den Art af Tvivlsspørgsmaal og Vanskeligheder, hvis forhaabentligt lykkelige Løsning vi ikke ret formaar at vurdere. I Modsætning til Skovgaards d. 30. Juli 1899 til Ministeriet rettede Forslag om en Fravigelse af den oprindelige Plan paa et enkelt Punkt. Saalydende:

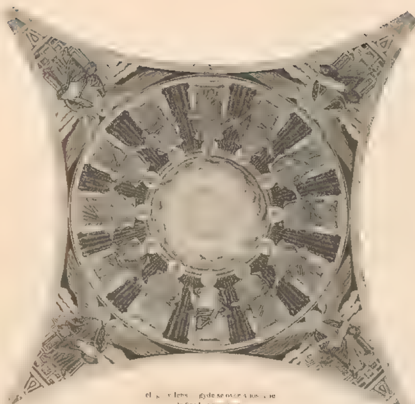
»Angående væggene i korset, så ligger de mig særlig på sinde. Da jeg udarbejdede tegningerne til hele dekorationen, rentegnede jeg disse vægge, uden at jeg var nået til helt at blive tilfreds med dem; jeg havde allerede anvendt så megen tid på det hele, så det måtte have en foreløbig ende, og arbejdet kunde jo genoptages, om dekorationen virkelig kom til udførelse. At jeg havde så vanskeligt ved at få malerierne på disse vægge til at arte sig, lå for en del i, at væggene efter min mening er inddelte på en i dekorativ henseende højst uheldig måde, idet der er for liden forskel i størrelsen på den del af væggen, der er granit, og den del, der er kalkpuds, hvorved den deles midt over, og al rejsning, højde i rummet lider. I mine udkast stræbte jeg derfor efter at få så mange lodrette linier som muligt og undgå de vandrette, men det er ikke tilstrækkeligt. At øjet skal vandre over 7 alen tilvejrs, inden det når vægbilledet, så dette helt fra neden af viser sig i stærk forkortning, er også kedeligt; og i selve kirken ses disse uheldige virkninger endnu tydeligere end på tegningen. Jeg har allerede for længe siden omgåedes med den tanke at forlænge Billederne nedefter, men granitten stod i vejen, og den er jeg gået udenom så længe som muligt. Ved sidste ophold i Viborg modnedes imidlertid den overbevisning hos mig, at 4 skifter granit bør hugges bort i en dybde af 3 tommer, og mur med puds over indsættes i steden. At jeg ikke allerede derovre forelagde sagen for det særlige syn lå i, at jeg endnu ønskede at prøve mine kompositioner i de nye forhold på papiret; det har jeg nu gjort, og jeg føler, at alt vil arte sig langt lettere for mig i de forlængede forhold.«

Første Skitse til nordre Korsarms Hvælving.

Synet tiltræder fuldt ud Skovgaards Forslag. I dets Indberetning til Ministeriet 29. Juni 1900 tilføjes: »Det fremgaar af Udtalelser fra Professor Storck, at, naar Granitbeklædningen indvendig i Korsfløjene er ført saa højt op, som Tilfældet er, skyldes dette mere en Tilfældighed end en forud

lagt Plan for Dekorationen, som ikke har eksisteret.« Ændringens Værdi ses naturligvis bedst i selve Kirken, men en Sammenligning mellem Gengivelserne af Skitserne og af selve Billedet, vil dog for Læseren være i Stand til at godtgøre dens overordentlige Betydning, ikke blot for Skovgaards Kompositioner, men for selve Kirkerummet, der ved de slankere Felter har faaet en stoltere og skønnere Rejsning.

Første Skitse til Midt-Hvælvingen

I en Indberetning til Ministeriet 8. Aug. 1901 foreslaar Skovgaard en anden Ændring fra de tidligere Udkast. Det er bleven hans Overbevisning, at »endevæggen i langskibet (d. e. felterne over orgelbuen og sejersbuen) bør beklædes med granit. Disse felter har hele tiden pint mig, fordi de på en ubehagelig måde skar sig ind i alt det andet, hvad farve jeg så gav dem. Der blev ingen enhed i rummet. Dette vil opnås, når disse felter bliver i samme materiale som de øvrige vægge i højkirken, nemlig granit. Jeg beder derfor om lov til at lade denne forandring foretage. Prisen vil ventelig gå op imod, hvad der vil spares ved ikke at dekorere fladerne.«

Forslaget blev efter Synets Godkendelse bifaldet af Ministeriet, hvorved Dekorationen vandt Sluttethed og Ro, selve Kirkerummet større Alvor. — Der var et meget væsentligt Punkt, hvor Vanskelighederne var større. I en 2. Juli 1904 dateret Indberetning siger Joakim Skovgaard: »Hvælvingerne, som i det hele har kostet mig en masse arbejde og en uforholdsmæssig tid, hvilket begrundes dels af deres form, der er vanskelig at beherske, dels i den rolle, de for mig spille i den samlede dekoration idet hvælvingerne sammen med apsis efter min mening skulde give hele dekorationen dens holdning, — har jeg atter og atter måttet delvis ommale for at få dem så nær som muligt det jeg havde tænkt mig.«

Fra 1900 til 1904 var der hvert Aar bleven arbejdet og ændret paa disse Hvælvinger. — Allerede da Skovgaard udarbejdede sine Skitser, havde han tænkt sig, at Hvælvingerne i Korsarme og Kor ligesom Midtkuplen ved særlig Farvepragt skulde gøre sig gældende overfor Dekorationens andre Led. I disse skulde Kalkens hvide Farve vel brydes af mørkere Toner, men dog ikke helt skjules, medens Krydshvælvingerne for at harmonere med Træloftet skulde have en dyb blaa Grundfarve. Det særlige Syn frygtede for, at Modsætningen skulde blive for grel og var tilbøjelig til at anse det for heldigst, om samme Grundtone — blaa eller hvid — blev gennemført overalt i Kirken. Skovgaard forsvarede sin Opfattelse med gode Grunde, men hævdede iøvrigt, at nogen endelig Bestemmelse ikke kunde tages, før Virkningen i selve Kirken var bleven forsøgt.

I hver af de to Korsarmes Hvælvinger skulde efter Skitsen en Krans af 8 Engle med oprakte Arme støtte en Medaljon med et Kristusbillede. De fra Hvælvingscentrerne nedhængende Lysekroner forbød en saadan Fremstilling. Skovgaard erstattede den med at give hver af Hvælvingerne en dobbelt Kres af Engle, i den indre Kres bærer fire strengt symetriske Engle med udstrakte Vinger paa hvidgraa Grund en Gloriering, i den ydre staar otte større Engle parvis op mod den mørkeblaa Grund. Da Skovgaard (i Anledning af Dr. Bierfreunds Kritik 1901) blev adspurgt om deres Betydning, svarede han, at han ved de 8 Stridsengle med de røde Skjolde i Hvælvingen over Getsemanebilledet havde tænkt paa Kristi Ord: »Mener du, at jeg ikke kunde bede min Fader, og han vilde sende mig flere end 12 Legioner af Engle.« De kom ikke, men de var der. I sin Artikel i Begtrups Tidsskrift forklarer Skovgaard sin Tanke ved Englene i den modsvarende Hvælving, der ikke kunde staa ørkesløse. »Det er tit, naar jeg ikke kan sove om Natten, at jeg har Ro til at faa gode Ideer. Men somme Tider, naar jeg bliver altfor lysvaagen, staar jeg op og gaar en Tur. Det gjorde jeg, da disse Engle begyndte at plage mig, og saa i den friske Natteluft paa Strandboulevarden klarede det sig for mig, at de fire kunde bære Lys, det var passende for Engle, og de fire andre kunde paa forskellig Maade være henvendt mod os her nede: een lyttende til, hvad Tale vi fører, een seende skarpt efter vore Handlinger, een eftertænksomt seende ned i vore Hjærter, een alvorligt mere opefter mod Gud.« Det er et af de faa

1. Kristus stiller Stormen, besøger Martha og Maria, opvækker Lazarus og rider ind i Jerusalem. — 2. Herren renser Templet, helbreder den blodsottige Kvinde, velsigner smaa Børn. — 3. Korsfæstelse.

Første Skitse til nordre Korsarms Vægge

[illegible]

Første Skitse til søndre Korsarms Vægge

Punkter i Kirken, hvor Figurerne i sig selv ikke klart udtrykker Kunstnerens Tanker. I Hvælvingerne, der ikke burde have nogen egentlig fortællende Fremstilling, er Engleskarerne i alt Fald — og det i enhver Henseende fuldkomment paa rette Plads.

Og den blaa Bundfarve gør en meget smuk Virkning. Den dominerende Rolle, som Hvælvingernes Farver spiller for hele Dekorationens Farveholdning, nødvendiggjorde, at der ofredes dem en ganske særlig Omhu. »Ved hr. prof. Fengers hjælp«, skriver Skovgaard i en Indberetning Sommeren 1901, »kom jeg i besiddelse af en særlig smuk blågrøn kobaltfarve til bundfarve i korshvælvingerne. Det har sin store vanskelighed at fremstille denne i fresko; efter betydelige forsøg mener jeg dog at være kommen omtrent så vidt med den, som det er muligt; men uden nævnte kobalt var resultatet næppe bleven så godt. Vanskeligheden ligger i at frembringe den rette dybe og rolige farve, der kræves som holdepunkt for øjet mellem andre lyse farver, den rolige dybde, der skal give kraften og modsætningen.« En Indberetning fra 1902 siger: »Den blå farve har voldt utrolige kvaler; det er så vanskeligt at træffe det rette mellem for blå og for sort.«

Ikke færre Vanskeligheder voldte Farven for Kuplen over Korsskæringen. I Skitsen troner Apostlene som lyse Figurer frem fra et mørkegrønt Drapperi, — hvis regelret udstraalende Folder vel meget minder om Lampeskærme. — 1901 meddeler Skovgaard det særlige Kirkesyn, at han »har en afgjort Tilbøjelighed til at gøre hele Hvælvingen med okkergul Bund, lettere og mere straalende opefter.« Forslaget blev billiget og udført, men Virkningen var ikke absolut fuldkommen. Ny Farveprøver blev opsatte i Kuplen. Til Thorvald Bindesbøll, — som tydeligt nok har Andel i Apostlenes Tronstole, — skriver Skovgaard i Sept. 1902, at han har raadført sig med forskellige Kunstnere om den gule Farve, »en vil have den mørk gylden som i den ene side, en anden lys som den er i den anden side, eller i alt fald lys. Jeg er nu lige ved at blive stemt for at apostlene sidder på en helt rød glorie uden hvidt, jeg vil forsøge yderligere.« Omsider fik Kuplen 1903—1904 den straalende gule Baryt-Grund, der — ligesom den blaa Bund i de andre Hvælvinger — ved forskellige Afskygninger med kraftige Penselstrøg har faaet noget af det flimrende Skær, som de gamle Mosaiker skylder Uregelmæssigheden i Stifternes Overflade.

Første Skitse til Korets Vægge

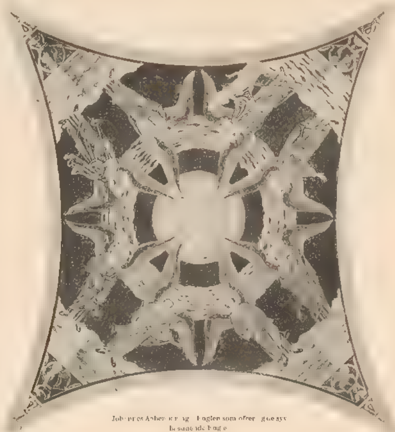
Ikke blot Hvælvingernes Bundfarve, men ogsaa selve deres Figurer, baade Engle og Apostle, havde undergaaet væsentlige Forandringer. Kuplen og Hvælvingerne forekom Skovgaard vel trykkende flade og han kunde jo ikke tænke paa at faa dem ombyggede. Men da han en Dag fra sit Stillads saa en Karton ligge paa Kirkegulvet i perspektivisk Forskydning, anviste dette ham et Middel til at lade Hvælvingerne

synes højere end de i Virkeligheden var. Deres Figurer blev forlængede, tegnede som om de saas i ret stærk Forkortning fra neden, saa Fødderne viste sig store og Hovederne smaa. Ved at fremkalde et optisk Bedrag højnede han Hvælvingerne efter sin Vilje.

Mod Krydshvælvingernes Dekoration er der bleven fremført den kritiske Indvending, at deres Dekoration vel meget nærmer sig Karakteren af Dekoration for en Kuppel. Det er sandt. Men den særlige Karakter af disse Hvælvinger, hvor Krydsets Kanter kun har nogen Skarphed nederst mod Hvælvingsfligenes pragtfulde grønne Ornamenter, vilde næppe egne sig for en Dekoration i fire strengt adskilte Partier, og en saadan vilde ikke kunne tilvejebringe den Ro i Helhedsvirkningen, som nu er opnaaet.

Krydshvælvings-Konstruktionen er mest akcentueret i Korhvælvingens Dekoration, som er den senest malte og langt den bedste, endda den har kostet mindst Besvær. Den lykkedes straks. Den væsentligste Forandring fra Skitsen er, at de store Engle ikke har skiftevis røde og grønne Dragter, men er klædte i Overensstemmelse med en Juni 1905 fra Skovgaard til Bindesbøll sendt Billet: »Jeg tænker at gjøre alle 8 engle i korhvælvingen helt grønne med blågrønne og køligrøde vinger, altså hver vinge i 2 farver. Jeg er ked af det meget røde på de okkergule vægge med røde figurer.« Dog fik Englene røde Sko.

Her i Koret, over Fremstillingerne af Kristi Forherligelse, passede Dommedagsenglene fra Johannes' Aabenbaring. Og deres Tal var heldigvis netop otte. Thi efter at Bogens siste Segl var blevet oplukket og der for en Stund blev Stilhed i Himlen, ofrede en Engel under de Helliges Bønner Røgelse paa en Alterild, medens syv andre Engle holdt sig rede til at lade deres Basuners Røst lyde over Verden. Beundringsværdig er den baade bløde og faste Rytmik i Englenes parvis løftede og sænkede Vinger. De hævede Vingespidser angiver Krydset i Hvælvingen ved at pege opad og indad mod dens Centrum, hvor indenfor en Glories røde Ringe Treenighedens Symbol ses i gule Flammer paa lys blaa Bund. Den rent ornamentale Virkning af disse Englevingers stærkt stigende og faldende Bølger er sikkert blandt det paa sin Vis genialeste, nogen Kirkedekoration formaar at fremvise.

Første Skitse til Kor-Hvælvingen.

Studietegning til Adam giver Dyrene Navne

V. Arkivar Saxild, som har haft Lejlighed til at følge Arbejdet i Domkirken under hele dets Gang, mener at Forsøg og Rettelser maaske endog har taget mere end Halvdelen af Arbejdstiden. Det kunde ikke være anderledes. Skovgaard siger i en Indberetning: »Én ting er, hvad man sidder og laver i sin stue, en anden hvad man under det daglige Arbejde på selve stedet sommer efter sommer så at sige tvinges til af selve bygningen, idet man stadig søger at gøre sine sager saa godt som muligt.«

I de Aar, Domkirkens Dekoration blev malt, gik hver Vinter med til Forberedelser for det Arbejde, der tænktes udført den følgende Sommer. Efter de i en Niendedels Størrelse tegnede Kompositioner gjorde Skovgaard Studier til Enkeltheder, især Modeltegninger og — ofte ypperlige — Drapperistudier. Saa tegnedes og farvelagdes Kartonerne i Tredjedels Størrelse, disse smukke Kartoner vil — sammen med Hovedparten af de mange Studietegninger — udgøre en væsentlig Pryd for den Hirschsprungske Samling, naar den kommer i Hus. Optegningen af Kartoner i fuld Størrelse overlod Skovgaard sine Medhjælpere.

Prøvearbejderne i Sommeren 1899 var væsentlig Forsøg med forskellige tekniske Fremgangsmaader for Dekorationen af to Fag i søndre Sideskib med Fremstillinger af Johannes den Døbers og Abrahams Historie. Oprindeligt havde Skovgaard tænkt at udføre hele Dekorationen med Kasein-Farver, med hvis Anvendelse han var fortrolig. Tillige foretoges Forsøg med engelske Terpentin-Lakfarver og Freskomaleri efter Oscar Matthiesens Methode. Af Kasein-Prøverne staar endnu Fremstillingen af Loths Familje, der har forladt Sodoma, af Prøverne med Terpentin-Lakfarverne Fremstillingen af Kong Herodes' Gæstebud. I bægge disse Felter har Ludvig Find, som kun dette Aar arbejdede i Kirken, været Skovgaards Medhjælper. Prøvearbejderne godtgjorde Freskoteknikens umiskendelige Fortrin. Den var dyrere, da Kirkens gamle Pudsbeklædning saa maatte erstattes med Freskopuds; Dekorationen med Kasein antoges kun at ville koste 100,000 Kr., men efter det særlige Kirkesyns Indstilling bifaldt Ministeriet, at Dekorationen udførtes al fresco. Oscar Matthiesens Hærdnings-Methode blev senere atter opgiven.

Skovgaard har i sin Artikel forklaret Fremgangsmaaden saaledes: »De tørre Farver (i Pulverform) gøres flydende, bekvæmme at male med ved at blandes i Vand, hvori der efter Omstændighederne er mere eller mindre Kalk. Med Kalkvandsfarverne males saa Billederne paa frisk Kalkpuds, der maa være paaført samme Dags Morgen, saa altsaa Murersvenden maa sætte Kalkpuds paa saa stort et Stykke, som tænkes malet samme Dag; det man ikke naar at faa færdigt, skrabes bort og nyt maa paaføres, naar der atter skal males. – Paa den Maade bindes Farverne til Væggen, idet nemlig Kalken, mens den tørrer, optager noget i sig af Luftens Kulsyre og derved omdannes til kulsur Kalk og i Tidernes Løb bliver

haardere og haardere.« — Fremgangsmaaden bød store Fordele, »idet Penselen glider med mageløs Lethed over den vaade Flade, og Farverne som Regel villigt modtages af Kalkpudsen paa en let og skøn Maade«. Men den tillader hverken Tøven eller senere Rettelser, og der skal stedse tages Hensyn til, at Farverne skifter Tone, naar de tørrer op. Den kræver baade Sikkerhed paa Haanden og megen Omtanke. Er der Fejl eller svarer Resultatet ikke til Forventningen, maa alt gøres om, hele det mislykkede

Studietegning til Kain.

Parti slaas ned, Væggen præpareres med ny Puds, alt begyndes forfra. Og der er i Domkirken adskilligt, der ikke straks blev som det nu staar.

I 1900 fortsattes Prøvearbejderne, væsentlig med det Formaal paa fremtrædende Pladser i Kirkens Centrum, at faa Skøn over Virkningen af Dekorationen, naar den efter Skitserne udførtes i fuld Størrelse. Om Efteraaret rejste Skovgaard med tre af sine Hjælpere, Niels Larsen Stevns, Joh. Mielche og Rudolf Petersen, til Italien for at studere de gamle Freskodekorationer. Næste Aar maltes i søndre Korsarm paa Vindusvæggen Fremstillingen af Fristelsen og paa en af de - nu forlængede Vægfelter — Billedet af den store Nadvere.

Disse Billeder paabegyndtes 1. Aug. 1901. Faa Dage efter modtog Kirken Besøg af Dr Theodor Bierfreund, der gennem et Par store Artikler i »Politiken« 25.—26. Aug. udtalte den dybeste Misfornøjelse med hvad han havde set, og sluttede med at sige: »Til ingen Tid er Viborg Domkirke, historisk set, bleven mere mishandlet end den bliver det nu«. Han havde ikke set Planen og paastod: »Der er endnu ingen Plan, har aldrig været nogen og vil aldrig blive nogen«. Skovgaard havde efter hans Mening kun set paa italiensk Kunst »som en almindelig Turist, der uden nogen Plan rejser i seks Uger for at faa saa mange

Studietegning til Moses.

forskelligartede Skønhedsindtryk som muligt.« Maleren sammenblandede forskellige Stilarter i »Ruskomsnusk«, forsyndede sig mod Kirkens Stil, ogsaa mod den kristelige Symbolik, bl. a. ved at indsætte Kristus, som bortviser Fristeren, i en mandelformet Glorie, thi »naar han er i Mandorlaen, er han altid fuldstændig passiv«. Besynderligt nok stammede dette sælsomme Væv af Urimeligheder og Urigtigheder fra en Mand, som mindst af alt var nogen Pedant og som, trods store Fejltagelser, dog har vist, at han kunde have Øje og Hjærte for god Kunst. Kritiken blev imødegaaet fra forskellige Sider; i et Gensvar udtalte Bierfreund: »Vil man give sig af med kirkelig Kunst, maa man sætte sig ind i kristelig Tankegang. Det har Skovgaard ikke gjort.« Det særlige Kirkesyn lod gennem Jerndorff Skovgaard vide, at man ikke tillagde

Bierfreunds Angreb paa Domkirkens Dekoration »nogensomhelst Værdi«.

I de følgende Somre fortsattes Arbejdet paa Hvælvingerne og i Korsarmenes Billedfelter. Billedet af Nadverens Indstiftelse og Kristus i Getsemane fuldførtes i 1902, Væggen med Indtoget i Jerusalem 1903, Væggen med Korsfæstelsen 1904. Billedet havde tidligere været paabegyndt, men maatte ligesom Fremstillingen af Fristelsen (med Mandorlaen) atter nedhugges, da der viste sig Salpeter paa Væggene; — Billedet af den store Nadvere og et enkelt af Sideskibsfelterne er nu ene om at mangle Isoleringen ved Adiodon. — Det er forstaaeligt, om der, som Saxild skriver, »har været Tider; hvor det forekom en udenforstaaende, at dette Arbejde umulig kunde bringes til Ende. Penelopes Arbejdsmetode synes ikke just at være den, der lover de bedste Resultater. I fem Aar kørte det store Stillads i Domkirkens Korsarme frem og tilbage, frem og tilbage. Hvad der var malet det ene Aar, blev slaaet ned det næste. — Rædslerne naaede deres Højdepunkt i det Herrens Aar 1903, da det saa ud til, at alt det, som hidtil var malet færdigt, skulde gøres om. Men midt i Ødelæggelsens Vederstyggelighed gik, spinkel og svagelig at se paa, Manden for det hele, og aldrig table han sit Værks Helhedsvirkning af Syne, aldrig vilde han nøjes med noget halvt eller næsten godt, og aldrig tvivlede han, naar han ødelagde Maaneders Arbejde, paa at han jo nok skulde faa noget bedre op i Stedet«.

Underste Del af Kartonen til Syndefaldet.

Efter i Vinteren 1903—1904 at have faaet udført de fleste Kartoner til Sideskibene, foretog Skovgaard sammen med sin ældste og fornemste Hjælper, Niels Larsen Stevns, en 6 Ugers Rejse til Italien. »Den gik navnlig ud på at vinde kræfter til det forestående arbejde i Viborg,« siger Skovgaards Indberetning.

Fra Foraaret 1904 kom der stærkere Fart i Arbejdet. Hvælvingerne i Korsarmene og Midtkuplen blev omsider fuldførte, og foruden Vægfeltet med

Korsfæstelsen og Vinduesvæggen med »Fristelsen« dekoreredes Sideskibenes Endevægge med »Adam, der giver Dyrene Navne«, »Jøderne i Babylon« og »Jerusalems Genopbyggelse«, desuden et Par af Sideskibsfagene; Feltet med Kain og Abel var allerede malt 1903. — Resten af Sideskibsfagene, Triforiefelterne — med Undtagelse af den allerede 1902 malte Fremstilling af Daniel i Løvekulen, — Koret og Apsis maltes 1905—1906. Korvæggenes i 1905 malte Fremstillinger af Opstandelsen og Himmelfarten blev i den følgende Sommer væsentlig ændrede og forbedrede. Den 4. Okt. 1906 kunde Skovgaard endelig forlade Viborg efter at Domkirkens Dekoration i omtrent 10 Aar havde lagt Beslag paa Hovedparten af hans Kræfter. —

Studietegning til Prinsessen, der finder Moses.

smukkest behandlede Partier — f. Eks. Paradisbillederne, Feltet med Isaks Ofring, Kristus hos Martha og Marie, Brudeparret og de unge, rødkitlede Tjenere i Fremstillingen af den store Nadvere — tydeligt nok har Præget af at skyldes Skovgaards egen Haand. Som Saxild siger, er det kun hans fænomenale Beskedenhed, der har forgøglet ham, at hans Medhjælperes Arbejde kunde blive meget værdifuldere end hans eget. »Hvor megen ros der end er regnet ned over mit hoved,« hedder det i Skovgaards Kladde til en afsluttende Indberetning, »er der ingen der har rørt mig dybere end Stevns' ord ved slutgildet i Viborg, da han roste mig for at have givet penselen til så en så en anden af mine hjælpere, hvor jeg selv ikke mag-

Studietegning til Saul

Studietegning til Daniel.

Skovgaard har selv været ivrig for at betone Værdien af den Støtte, han har fundet hos sine Medhjælpere. At det til et Arbejde af saa kolossalt Omfang var nødvendigt for Skovgaard — endog i stor Udstrækning — at anvende Medhjælpere, er fra forskellig Side betegnet som en temmelig ond Nødvendighed. Og for saa vidt ikke uden Grund, som Dekorationens

tede at male mig tilpas, men følte at den eller den kunde gjøre det bedre. Lykkelig jeg, der havde de gode medhjælpere!«

Mange Hjælpere af forskellig Art og Værd har været knyttet til Arbejdet, de fleste for kortere Tid, men en lille Kres dog gennem fire til seks Aar og en enkelt, Niels Larsen Stevns, lige fra Arbejdets Be-

gyndelse til dets Afslutning. Det synes at have været vanskeligt at binde Malere med gode Navne og udviklet Dygtighed til Arbejdet i Viborg, hvor der maatte anvendes en Sparsommelighed, som ikke kunde byde dem særligt glimrende Kaar. Flertallet af Skovgaards Medarbejdere var unge Mennesker, men det er muligt, at han lejlighedsvis ogsaa har lært lidt af dem. Han maatte have Styret, men vilde paa ingen Maade have Medhjælperne til sine Slaver. Han gjorde sig Rede for deres særlige Ævner og gav dem saa Opgaver, de skulde behandle ganske frit og selvstændigt; han ønskede slet ikke at se sig efterlignet.

Venstre Side af Karton til Syndfloden

Venstre Side af Karton med Abrahams Bøn for Sodoma

som trofast stræbte at være ham til bedst mulig Nytte, men som dog ikke alle eller ikke altid havde Ævne som Vilje. Og der er unægteligt i Domkirken rigt Stof for en Kritik, som smaaligt vilde udpille Svagheder i Udførelsen af Enkeltheder. Overfor nogle Partier vilde Ingres sagtens have rynket sine Bryn og Julius Lange løftet sine med Beklagelse over »Bierfiedleri«.

Alligevel er den Tak, Skovgaard har rettet til sine Medhjælpere, ærligt ment og betyder mere end en tom Kompliment. De har lært uendelig meget af ham, Det var ham netop kært at se Arbejdet blive præget af andre Egenskaber i Dyder og Lyder end hans egne; derfor var han yderst varsom og sparsom med at foretage Rettelser i Medhjælpernes Værk. De gav, hvad de kunde, som Indskud i Arbejdet: én sin Djærvhed og Kraft, en anden sin fyrige Friskhed, en tredje sit Farvesyn, en fjerde sin Eftertanke. Og da Skovgaard behandlede dem alle som kære Venner og Kammerater, fik de Mod til med Haand og Mund at give deres Besyv med i Laget, endog til at kriti-

sere eller til at raade deres Mester, netop fordi de holdt saa meget af ham og havde en saa brændende Interesse for hans Gerning. »Vi har ildnet hinanden op til stedse bedre og friere Arbejde«, siger Skovgaard i sin Artikel. Medhjælpernes Varme for Arbejdet har nok deres gode Andel i, at Ilden blev vedligeholdt til Værkets lykkelige Afslutning.

Uden Hjælp fra Arkivar Saxilds omhyggelige og udførlige haandskrevne Notater vilde det sikkert være ganske umuligt fra Dekorationens Fællesarbejde at udrede de enkelte Hjælperes Værk. Der er dog i alt Fald et Par forskellige Haandskrifter, der gør sig stærkt gældende i Dekorationen ved Siden af Skovgaards egen. Den ene er noget svær og plump, men fast og karakterfuld, den tilhører den utrættelige Slider Niels Larsen Stevns, som efter Skovgaards Sigende ganske vist er stædig og naiv, men paa sin Vis ejendommelig og stærk. »Han arbejdede tøvende og forsigtigt, men med en forbausende Udholdenhed. Hans lidt besværlige Tegning svarede ret godt til en vis Side af Skovgaards Kunst, den man kunde kalde den folkelige«, siger Saxild. I de fleste Felter har han haft Del; han kan frastøde ved Tørhed og Kantethed, men ogsaa tiltale ved Kraft og Karaktersans. Studeprangeren paa Fremstillingen af den store Nadver, en af Dekorationens allerbedste Figurer, skyldes Stevns.

Th. Bindesbøll og J. Skovgaard. Vinduet over Orgelet

En ganske anden Karakter har den lette, friske, flydende Haandskrift, som betegner den unge Bergenser Arne Lofthus. I en Indberetning fra 1901 beklager Skovgaard, at han i nogen Tid har maattet hjælpe sig med uøvede Kræfter; »derved vandt jeg imidlertid at knytte den unge maler Lofthus til arbejdet, jeg håber han vil slutte sig til os for længere tid, da han er særdeles brugelig«. Han medvirkede til Arbejdets Slutning. Efter Saxild malte han »kækt og flot med en Bredde i Foredraget som en gammel Routinier; hans Specialitet er Engle og unge Piger«. En enkelt Figur i en Triforieblending er maaske vel meget affærdiget i en rask Haandevending; den var egentlig kun skitseret til Prøve, men Skovgaard ønskede den ikke forandret. Paa mange Steder i Kirken gør Lofthus' virkeligt overlegne Færdighed og Frejdighed i Behandlingen af Materialet en udmærket Virkning, f. Eks. i den gravende Adams Tidsel, i Udjagelsesfeltets store Engel, hvis Hoved dog Skovgaard selv har malt, eller i den helt af Lofthus malte Engel, som i Opstandelsesbilledet vælter Stenen fra Graven.

De andre Medhjælperes Haandskrifter er mindre tydelige. Som faste Medarbejdere ved Kirkens Udsmykning nævner Saxild endnu Joh. Mielche (fra 1900) og Viggo Madsen (fra 1902). Den sidste, som Skovgaard roser for »udpræget farvesans og udviklet smag«, menes trods sin Ungdom og Uerfarenhed i Tegnekunsten at have gjort Nytte ved sin Andel i Farvevirkningen af Korsfæstelsesbilledet og flere af Triforiefelterne. Den altfor forsagte og selvkritiske Mielche har gjort god Gavn paa mange Punkter, særligt ved Udarbejdelsen af den blaa Bund i Hvælvingerne. Han har desuden haft det besværlige Arbejde at føre Korrespondance og besørge de vidtløftige Regnskaber.

Der skulde jo holdes godt Hus med Bevillingen for at den kunde strække til. Hvert Øjeblik blev Udgifterne forøgede med uforudsete Poster. Det paa det første Overslag budgetterede Beløb for Medhjælpere viste sig utilstrækkeligt. Der skulde betales for

Temperaturundersøgelser, for Undersøgelser af Farver og Puds, for Hvælvingernes bekostelige Isolering og Cementlægning. I Foraaret 1905, da Stilladset var fjærnet fra Korsarmene og Korsskæringen, krævede Hensynet til Kirkens Benyttelse et midlertidigt Alter opsat paa Trappen til Koret med Knæfald nedenfor og Drapperier ophængte for at dække Stilladset i Koret. Omkostningerne paalagdes Budgettet for Domkirkens Dekoration. En langt betydeligere Sum (2,750 Kroner) medgik til Glasmosaikvinduerne i Koret.

Studietegning til Judas fra Billedet af Nadverens Indstiftelse.

Alligevel skete der det store Vidunder, at Bevillingen ikke blev overskredet. Ja, ikke engang opbrugt. Der havde i Viborg været megen Tale om at skænke Kirken et Vindu af farvet Glas efter Tegning af Bindesbøll og Skovgaard til Vestvæggen over Orglet; for hele Kirkens Virkning var det jo af stor Betydning at faa et saadant opsat.

3. Apr. 1907 bestemte Ministeriet, »at de dermed forbundne Udgifter afholdes forlods af det paa Bevillingen til Domkirkens Dekoration besparede Beløb«. Efter at Orgelvinduet var betalt (med 2,250 Kroner), tilbagegav Skovgaard Statskassen de Penge, for hvilke han ikke havde fundet Anvendelse: 19,580 Kroner 99 Øre.

Hele dette i dansk Malerkunst enestaaende Storværk havde kostet mindre end der jævnligt betales for et enkelt Arbejde af en berømt udenlandsk Kunstner.

Studietegning til den døde Abel fra Triforiefeltet

Studietegninger til Stridsenglene i nordre Korsavælving

Studietegninger fra Stridsenglene i nordre Kors hvælving

Studietegning til Mikals Piger i Feltet med Davids Dans

VI. Nede i Rom blev en Aften for en Del Aar siden vor Malerkunst diskuteret og Joakim Skovgaard nævnt med Ros. Kun en ung paradokskær Nordmand protesterede: »Jeg liker hverken Rafael eller Werenskiold eller Joakim Skovgaard. Hvad er det for en Skovgaard, Dere er saa glad i? Er det Naturalisten, der fortsætter den gamle danske Kunsts Traditioner? Eller ham, der maler i middelalderlig kirkelig Stil? Eller ham, der er paavirket fra Rembrandt? Eller Antikens Lærling?«

Saa personlighedspræget Skovgaards Kunst end er, er det jo sikkert nok, at den fra mange Steder har draget Lære og suget Kraft. Han har i saa Henseende kun fulgt de ypperste og de mest »originale« Kunstneres Eksempel. Der er jo sær Styrke i den Snor, der lægges af flere Strænge; alle de forskelligartede Skønhedsværdier han gennem mangesidige Studier af Natur og Kunst har tilegnet sig, har han her forstaaet at anvende paa rette Vis.

Soliditeten i hans rent materialistiske Studier har været ham en uvurderlig fast Byggegrund. At han har en Botanikers og en Zoologs Interesse for og Kendskab til Planter og Dyr, viser Fremstillingen af Adam, der giver Dyrene Navne. Under et Kastanjetræ med røde Blomster sidder Adam paa Paradishavens Græs, isprængt med blegtrødlige Okseøjeblomster. Fuldendt mesterlig er den fyndige Karakteristik af alle de Dyr, der flokkes om ham, den brune Daahind med de hvide Pletter og den med faa Strøg malte Isbjørn ved hans Fod, Løven under dem, Strudsen over dem, Agerhøns, Bekkasiner, Duer, Ugle, Ibis og alle de andre Fugle. Ogsaa selve Adams Figur er malt med grundig Formforstaaelse.

Men Skovgaard har med Rette holdt Naturalismen strængt i Stilens Baand eller Tømme. Med Hensyn til Holdning og Stil, siger han, er »en Domkirke mere fordringsfuld end et Stykke Lærred i Ramme. Der er noget, som hedder: *alt paa sin rette Plads!* Den bundne Stil er Formen for vore Salmer, en Kirkes Vægge bør males i bunden Stil. Den lægger Baand, men løser andre, tvinger til at styre mod det væsentlige, men tillader at kaste meget uvæsentligt over Bord.

Skovgaard har heldigvis ikke imiteret den middelalderlige Stil. Han har kun fulgt nogle af dens Principer, fordi de har stedsevarende Gyldighed. Ingen Linear- eller Luftperspektiv bør bryde Fladen. Bryllupsgæsterne gaar i Nadverbilledet op ad Vejen som Fluer ad en Væg. Fornuften siger, at Fænomenet ikke viser sig saaledes i Naturen, men Forstanden siger, at Skovgaard netop har fremstillet disse Figurer, som de her burde fremstilles. Hvis Perspektiven her — og andre Steder — ikke var bleven urigtig, vilde selve Billedvirkningen have været det. (At dette er noget, som vel omtrent alle maa kunne se eller føle, har maaske virkelig folkeopdragende Betydning; et stort Publikum ser vistnok Kunstens største Herlighed i den »Perspektiv«, der fremkommer, naar et Billede betragtes gennem den hule Haand.)

Til de middelalderlige Principer hører ogsaa den lette Antydning af Stedbestemmelsen i Baggrunden for Figurerne. Et Par Træer betyder en Have, et Par Søjler et Slot, en Mur og nogle Huse en By.

De svundne Tider havde jo hver sin Stilart, i hvilken alle Kunstnerne skabte deres Værker. I vor — af mange forskellige Grunde stilløse Tid maa Kunstnerne enkeltvis søge sig frem. »Saaledes er jeg da«, siger Skovgaard, »gaaet ud fra den gamle Folke- og Tidsstil og har derudfra søgt mig frem til min egen, hvori *østerlandske Optrin skulde iklædes et halvt middelalderligt nordisk Klædebon, halvt holde sig til Traditionen i den store kirkelige Kunst.* Jeg har ikke villet gennemføre en af Delene; det vilde blive snærende Baand, som snart vilde briste. Den ydre Side af Sagen, Dragter og sligt, tog jeg let og lagde Vægten paa Indhold og Fortælling«.

De fremstillede Optrin er alle skildrede overskueligt enkelt, tydeligt og klart: Syndflodens Gru, der faar en i Krydshvælvingen anbragt lille Engel til at slaa Hænderne sammen i Forfærdelse og Medynk, Flygtningene fra Sodoma og Saltstøtten i Ildskærets uhyggelige Belysning, Stridsenglene ved Faraos Undergang, Kædedansen, der gaar om Guldkalven paa samme Vis, som Kvinderne endnu i vore Dage undertiden danser i Syden, Folkets Rædsel for Jehovas Vælde, Mikals Foragt for Kong David, da hun ser ham danse med udbredte Arme foran Pagtens Ark. Men Fremstilling og Fortælling har naturligvis

Abraham og Isak paa Vej til Moria Bjærg (Udsnit af Billedet i nordre Sideskib).

dog ikke lige Værdi i alle Felter. Feltet med Johannes den Døbers Historie (og den lidet bedaarende Serpentine-Danserinde) gør jo ikke et saa stærkt Indtryk som f. Eks. Fremstillingen af Kain og Abel eller Uddrivelsen fra Paradis, og Skildringen af Kong Akab, der i Naboths Vingaard foruroliges af de profetiske Ord, overgaar langt selve Feltets Hovedfremstilling, hvor snedigt end Vognen med Baals Afgudsbillede — om hvis rette Udseende ingen Lærd kunde give Skovgaard Besked — her er klaret.

Til Sideskibsfelternes smukkeste Figurer hører den sovende Jakob, der i sin Drøm hører og ser himmelske Harmonier. Til de smukkeste Grupper hører den gamle Abraham, der knæler for en herlig Engel, og den unge Josef, der tyder Drømmene for den opmærksomt lyttende Farao; — udmærket godt er de i Rundkrese (ligesom hos Rafael) indrammede Fremstillinger af Drømmene fra Josefs Historie anvendte over Hovedfelterne. — Allerbedst er dog Gruppen af Abraham og Isak, der vandrer sammen op ad Moria Bjærg. Tungt støttet til sin Stav traver Faderen i sin violette Kappe afsted med Blikket mod Jorden, trods alle svære og stridende Tanker ubøjelig i sin Beslutning; Sønnen i den gule Kofte og med Brændeknippet paa Ryggen gaar let ved hans Side og løfter frimodigt Blikket mod Rejsens Maal, hvor han venter at finde Offerlammet og faa noget festligt nyt at se. Det er et af de bedste Felter. — Vædderen, hvis Horn vikles ind i Busken, er udmærket malt. Og Fremstillingen af Hjemkomsten til Sara og hendes Glæde ved Gensynet med Drengen er gribende udtryksfuld. Til sin Bekendelse af, at dette Motiv er »fri Fantasi«, det vil sige, at Motivet ikke har Hjemmel i selve Biblens Tekst, føjer Skovgaard følgende karakteristiske Bemærkninger: »Viggo Pedersen mente rigtignok, at hun vilde have modtaget den bortløbne Dreng

Kartonen til Englen, der vælter Stenen fra Kristi Grav i Opstandelsesbilledet.

Den nyskabte Eva (Udsnit af Billedet i nordre Sideskib)

Kartonen til Adam graver Tidsler (Langskibets Triforiefelter).

med en ordentlig Lussing og Manden med hvasse Ord, og det er jo muligt. Men mig var det om at gøre at udtrykke den Lovsang til Herren, der da i al Fald maa være kommet dem paa Tunge, efter at Abraham havde faaet Tid til at forklare sig. — At han ved selve Ofringen griber om Isaks Øjne for ikke at se dem, det havde jeg fra Rembrandt, men det kunde jeg ikke undvære«.

Lidt har Skovgaard lært af Rembrandt, men meget mere har han lært af Grækerne. Den skønne Fremstilling af Jøderne, der sørger ved Babylons Flod om den i et Træ ophængte røde Harpe, kan bringe græske Vasebilleder i Erindring. Og hvis der er et enkelt Kunstværk, der under Arbejdet i Viborg særligt ofte er bleven raadspurgt, er det sikkert nok Statuen af Vognstyreren fra Delfi. Denne er tydeligt nok Fader til de smukke Bronseengle, der forhaabentligt vil blive opsatte som Lysbærere paa Kirkens Piller og Væggen under Orglet. Og alle de malte Engle i Kirken er hans Frænder. Fremfor al anden Kunst

Kartonen til Abels Begravelse (Langskibets Triforiefelter).

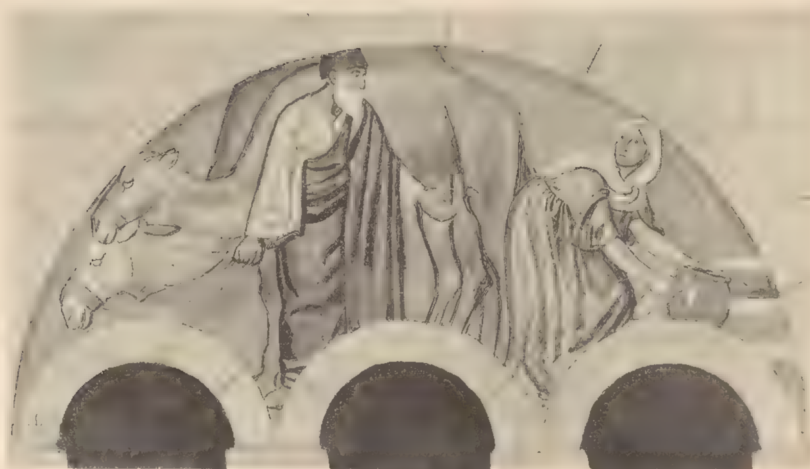
Kartonen til Kvindens Sæd skal knuse Slangens Hoved (Langskibets Triforiefelter).

i Verden har jo ogsaa den arkaiske formaaet at skildre Ungdommens Friskhed, Sundhed, Kraft og Skønhed saa straalende, at dens Herlighed synes uforkrænkelig.

Den vaarfriske Ungdom er Skovgaard særlig kær. Forestillingen om selve Menneskeslægtens gyldne Morgen i Edens Have har ogsaa en særlig Tiltrækning for ham. Udenfor Viborg-Billederne har den ofte været Æmnet for hans Kunst. Og i Dekorationen af Viborg Domkirke hører Paradis-Fremstillingerne til det skønneste og mærkeligste. Udmærket Kunst har fremstillet os det første Menneskepar som underskønne Idealfigurer eller som tragiske Jætte-Skikkelser eller som Typer for moden Kvindelighed og moden Manddom. Men der er næppe noget Kunstværk, i hvilket Æventyret om al Skabningens oprindelige Uskyld er saa veltalende fortalt som i Skovgaards Fremstilling af Adam, der giver Dyrene Navne. Den lige opvaagnende Adam, der undrende skuer den nyskabte Eva, er halvt en Dreng, der nysgærrigt og glad betragter en ny og bedre Legekammerat. Skovgaard beundrede Marstrands Skitse (i den Hirsch-

Kartonen til Duen kommer tilbage (Langskibets Triforiefelter)

Kartonen til Elieser ved Brønden (Langskibets Triforiefelter).

sprungske Samling) af Eva, der ligger udstrakt i Paradishavens Græs og smiler i Drømme, men hans Karakteristik af hende er en ganske anden; »jeg vilde have hende til at skyde op som en Foraarsplante og undres over alt«. Som en skær Blomst, der lige har aabnet sit Bæger for Lyset, staar hun i sin nøgne Uskyldighed. »Forøvrigt«, siger Skovgaard, »har jeg søgt at more mig lidt med Fuglene. Der sidder en *Høg* i Træet; men da den i Paradiset ikke maa forgribe sig paa de fredelige Fugle, har jeg gjort den til Vegetarianer og givet den en Figen at hakke i«.

Det er endnu Børn, men uartige Børn, Skovgaard har fremstillet i sin Skildring af Syndefaldet. Med daarlig Samvittighed gnasker Adam i det Æble, den underfundigt smilende Eva efter Slangens Raad putter ham i Munden, og skamfulde over deres Ulydighed gemmer de sig under den tætteste Busk, de kan finde. Skillerummet under Vinduet mellem de to Grupper er glimrende fyldt med et Par ypperligt malte kalkunlignende Fugle, af hvilke den ene føler

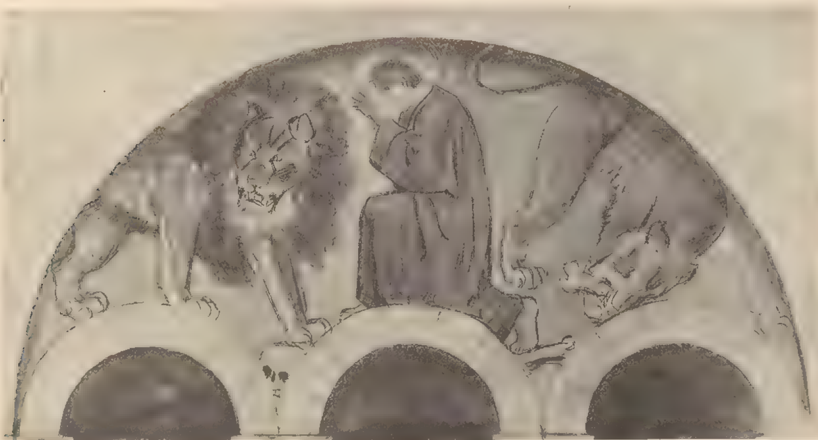
Kartonen til Pharaos Datter finder Moses (Langskibets Triforiefelter)

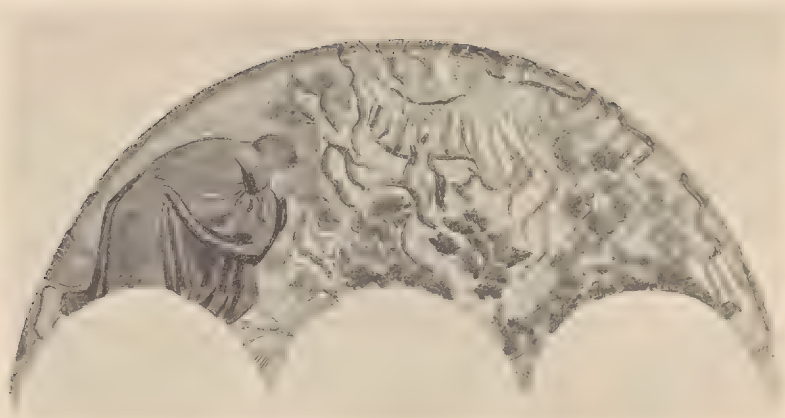
Kartonen til David spiller for Saul (Langskibets Triforiefelter).

Lyst til at sluge en Græshoppe. Baggrundslandskabet er vidunderligt. Ligesom i Feltet med den nyskabte Eva rejser Træerne sig paa lodrette Stammer, der følger Vinduets Konturer, men medens Landskabet i det første Billede har en Stemning af overjordisk Fred og Harmoni, er i Syndefaldsbilledet Freden brudt. Uhyggeligt krummer Slangers vældige Krop sig i store Bugter mellem Træernes Blade. Og alle de smaa Fugle flyver skræmte op. Over Træernes Kroner flygter de bort og med dem svinder for stedse Menneskeslægtens skyldfri Barndom og dens Lykke. —

Triforiefelternes Fremstillinger slutter sig til Sideskibenes. Paa en gulgrønlig Baggrund af Mosaikkarakter har Skovgaard fremstillet Eva med sine to Børn; det er næsten samme Gruppe som i Kunstnerens Familjebillede paa Galleriet. Ligesom den gravende Adams Figur lige over for hende hører det til de Fremstillinger, som mindst udfylder det givne Rum. I saa Henseende staar de langt tilbage for deres Naboer: den store Slanges Overvinder, der holder den hvide Fane med det røde Kors, og den skønne Fremstilling af Adam og Eva, som bøjer sig

Kartonen til Daniel i Løvehulen (Langskibets Triforiefelter)

Kartonen til den brændende Tornebusk, Kompositionen er senere omarbejdet (Langskibets Triforiefelter).

frem for læmpeligt at overgive Jorden deres Søns blege Lig.

Gengivelser kan være en god Erindring om Billeder, men Billeder særligt monumentale Billeder kan ikke helt dømmes efter Gengivelser. Fotografierne giver ikke den rette Forestilling om Triforiefelterne. Den understreger Udførelsens Mangler, en vis Flygtighed i Behandlingen, der naturligvis ikke paa samme Maade gør sig gældende, naar Billederne ses i Kirken, hvor de sidder højt. De hører til den senest udførte Del af Dekorationen, er malte paa et Tidspunkt, da Domkirken havde lært Skovgaard at lægge Hovedvægten paa storstilet Fynd og Kraft i Virkningen. I Henseende til Komposition og til Farve hører ogsaa Flertallet af Triforiefelterne til det ypperste i Kirken.

Det virker udmærket, at det tredje af Felterne mod Nord har den rolige Rektangel, der dannes af Lugen paa Noas Ark, hvor den ærværdige Patriark med det hvide Skæg modtager Duen med Oljebladet. I det fjerde — midterste Felt — rejser Kamelernes Profiler sig med glimrende Virkning bag Elieser, som taler med Rebekka. Lige over for det er det smukke Billede af Jakobs og Esaus Møde med det virkningsfulde hvide Skjold, der bæres af Esaus Ledsager. Allermest indtagende er dog vel Fremstillingen af Prinsessen og hendes Piger, der nysgærrigt og deltagende betragter det lille Mosesbarn; de tre frembøjede Kvinder med de hvide Hovedklæder harmonerer vidunderligt med Indramningens store Bue. Fortrinlig er ogsaa Fremstillingen af den melankolske Kong Saul og af den fromme Daniel mellem de glubske Løver.

Triforiefelterne er iøvrigt den Del af Kirkens Udsmykning, der daarligst forliges med det gamle Loft og mest energisk rejser Kravet om at faa det erstattet med et nyt. —

Den blodsotige Kvinde (Udsnit af Billedet paa nordre Tværskibs Vinduesvæg).

Studietegning af Eva fra Opstandelsesbilledet

VII. Paa Tværskibets to Vinduesvægge har Skovgaard fremstillet Optrin af Kristi Liv og Gærning. Den udmærkede Anordning lader næsten glemme, hvor vanskelig en Opgave Felternes særlige Form bød for Dekorationen. De runde Buer i den malede Arkitektur staar i god Samklang med de runde Buer i selve Vinduerne og trykkes ikke af disses Størrelse, da de selv er meget anselige i Forhold til Smaabuerne i Midtfeltets Brystning. Kraftige Søjler og Pilastre giver Dekorationen Holdning og Rejsning. De vandrette Skillelinjer er lagte nøjagtigt paa rette Plads. Udmærket virker den famøse Mandorla om Kristus, der bortviser Fristeren, og paa den modsatte Væg Templets grønne og hvide Fliser. Der er i de enkelte Felter udmærket gode Figurer, f. Eks. den blodsotige Kvinde og den Værkbrudne, men rigtignok ogsaa Partier, som er paafaldende kejtede eller svage i Behandlingen. Det er ikke særligt vellykkede Børn, Mødrene fremstiller for Kristus. Men især er Sælgerne i Templet nogle ret uheldige Individer; Billedet er dog saa højt anbragt, at de ikke kan virke synderligt forstemmende.

Dekorationens Hovedbilleder er jo Tværskibets og Korets store Felter. Det er vel ogsaa deres Fremstillinger, som gør stærkest Indtryk paa Flertallet af Kirkens Besøgende. Især har Billedet af den store Nadver opnaaet virkelig Folkeyndest.

Parablen er ogsaa udmærket fortalt gennem en højst ejendommelig og højst fortrinlig Komposition. Til højre afslaas Indbydelsen af Agraren, der skal se til sin Ager, til venstre af Brudgommen og af Manden, der har købt de fem Par Okser; ad Vejen i Billedets Midte fører saa Tjenerne de ved dens Kanter opsamlede Stakler op til Gildet i den Kongeborg, ved hvis Indgang Kristus selv med udbredte Arme byder alle Lykkens Stedbørn Velkommen.

De mange røde Dragter, det gule Korn, de grønne Planter, de hvide Søjler foran det gule Rum, gør en overordentlig festlig Virkning. Og i ren formel Henseende er det udmærket behandlet. Fremstillingen af Brudgommen — i violet Kappe med lyst svovlgule Bræmmer — og Bruden — i lys rosenrød Dragt med hvidt Slør, — hører, ligesom Fremstillingen af Tjenerne, der leder de Gamle, til de allersmukkeste Partier i Kirkens Dekoration. Ogsaa her — eller maaske særligt her — er mange forskelligtartede Elementer forenede i en Helhed, der er ægte og djærvt Skovgaardsk. Bruden vilde ikke være saa skøn, hvis kun ikke stammede fra Athen. Kristusfiguren vilde ikke være saa mægtig, hvis den ikke havde Forbilleder i oldkristelig Kunst, men Indholdet, Hjærtet, har den fælles med Thorvaldsens Statue. Middelalderlig er den alt nævnte stærke — og rigtige Trods af Perspektivens Love. Det er ikke blot ved Kostymet, at de rødkoftede unge Tjenere minder om florentinsk Renæssance, især om Benozzo Gozzoli, hvis Fortællekunst har Lighed med Skovgaards og som ogsaa har hans Omhu og Finhed i Karakteristiken af frisk Ungdom. Nogle af de gamle Stoddere minde om Bonde-Breughel eller om Ring; kostelig er den Maade, paa hvilken et Par af dem træder i deres Sko og har Hoserne bundne. Allerforrest er Stevns' Studepranger med de poliske Griseøjne og den skæve Næse, malt paa en Markedsdag, fortæller Joh. Mielche (Gads danske Magasin, Okt. 1906) og godkendt af Kirkens Tømrer som »et rigtigt Pumeansigt«. »Men længer ud i Naturalisme maa vi ikke komme«, sagde Skovgaard, »her er Grænsen naaet«.

Maaske har Skovgaard været noget for ængstelig for Figurer af særpræget Individualitet. Stilen har efter hans Opfattelse fordret, at mere abstrakte Typer blev de fremherskende; han har ikke ønsket nogen H. C. Andersen portræteret som Profet. Savonarola havde jo ogsaa Ret i fra Kirkens Standpunkt at fordømme de florentinske Portrætfigurer, der optraadte som bibelske Personer; Ghirlandajos Fresker er udmærket Kunst, men ikke streng *kirkelig* Kunst. Tillader denne dog ikke en noget rigere og skarpere Personkarakteristik end Skovgaard i

Brudeparret, der afslaar Herrens Indbydelse til den store Nadver (Udsnit af Billedet i søndre Tværskib).

Reglen har anvendt? Vi er i hvert Tilfælde taknemmelige for Studeprangeren.

I Feltet med Fremstillingerne af Kristus i Bethania fanges Opmærksomheden først og stærkest af en sælsom Skikkelse: den Mumie, der var Lasarus og er ved at blive til Lasarus igen. Stramt svøbt i skuerskaren ved Lasarus' Opvækkelse. Fremstillingen af Kristus hos Martha og Marie danner et smukt lille Billede for sig: Skovgaard har kommenteret det ved at fortælle, at hans Fader ved at se en kendt Altertavle med samme Æmne gjorde den Indvending: Hvorfor male Martha, der gaar ud ad Døren

Kristus hos Martha og Marie (Udsnit af Billedet i nordre Tværskib)

sine Jordeklæder og med Svededugen over Hovedet staar det ugegamle, stinkende Lig i Klippegraven, i al sin Uhygge næsten lidt komisk løjerlig, men overordentlig virkningsfuld. Det betegner Skovgaards dristige Energi i at salte Fremstillingen for at faa den rammende karakterfuld ligesom Brutaliteten i Syndflodsbilledet; — »det var sandelig ingen hyggelig Situation«, siger Skovgaard, »slet ikke at bade ved Hellebæk«. — Udmærket komponeret er Til- i Stedet for at lade hende staaende foran Kristus beklage sig og her modtage Svaret! »Den Dag, jeg hørte Faders Ord om det Motiv, gik det op for mig med uforglemmelig Klarhed, at det gælder om at ramme Sømmet paa Hovedet, lige Kærnen af Fortællingen. Frølich har i en Tegning ladet Martha tørre Sveden af Panden, idet hun staar foran Herren. Hvor meget ligger der ikke deri! Det kunde jeg ikke lade være at benytte. (Martha maa da ikke

Midtergruppen af Nadverens Indstiftelse (Udsnit af Billedet i nordre Tværskib)

fremstilles som de Tjenestepiger, der skynder sig ud ad Døren, naar de har sagt noget, for at slippe for Husfruens Svar.) Da Jerndorff saa Billedet, roste han mig, fordi jeg havde ladet Jesus tale alene med Øjne og Mund, og det er ogsaa meget bedre end som paa Udkastet, hvor Jesus hæver Fingeren«.

Konturen for en af Klippeblokke opført Mur skiller disse Fremstillinger fra Billedet i Feltets øverste Del. Skillelinjen synes noget slapt svajende, den krummer sig maaske vel blødt eftergivende for at følge Linjerne i de Tæpper, over hvilke Kristus rider ind i Jerusalem, hyldet af Folket. Det er en ved sin Alvor og Højhed særlig udtryksfuld Kristusfigur, og det er et godt livfuldt Træk, at en af Drengene krænger sig Trøjen over Skuldrene for at lægge den paa hans Vej. Smuk er ogsaa Billedets Farvevirkning: den rødklædte Kristus paa Asenindens hvide Fole, det grønne Tæppe, den store, gullige, solbelyste Mur, hvor et Par Skriftkloge har fundet Plads som Tilskuere; til bægge Sider for Porttaarnet ses hvid Arkitektur mod en blaa Himmel.

Endnu betydeligere er dog Feltet med Fremstillingerne af Nadverens Indstiftelse og Kristus i Gethsemane. Det førstnævnte af disse Æmner er rigtignok af italiensk Kunst fremstillet i Mesterværker, med hvilke Skovgaards Billede ikke skal sammenlignes, og som det iøvrigt kun bringer i Erindring ved de tre Døre i Baggrundsmuren, hvis lyst violette Tone er udmærket stemt til Granitens Farve.

Skovgaard har ikke lagt synderlig Vægt paa Kostymet. I ren kunstnerisk Henseende har han ofret det Arbejde nok, og det er ogsaa fornøjeligt at se, saa smukt og godt Dragterne sidder overalt i Kirken paa hans Figurer. Men han har ikke tilstræbt arkæologisk Korrekthed. Og har han end hist og her let antydet, at den fremstillede Handling foregaar under et sydligt Himmelstrøg, har han ikke anstrengt sig for at karakterisere Menneskene som Orientalere af en anden Race end vor. Tvertimod. Paa lignende Vis som Rembrandt har han rykket os Biblen nær ved at vise os dens Personer som Mennesker med samme Kød og Blod som vort: Patriarken Jakob, der knæler for Esau, er en brav Dansker, Josefs Brødre og Midtkuplens Apostle synes vore Landsmænd og nogle af Bryllupsbordets Gæster ægte grundtvigianske Typer.

Men intet af Kirkens Billeder er stærkere præget af Kunstnerens Nationalitet og har kraftigere Smag af det Venne-Samfund, i hvilket han har sin Plads, end Fremstillingen af Nadverens Indstiftelse. De Apostle, han har bænket om Bordet med de store grønne Glas, ser ud som danske Højskolemænd. Det er sindige Folk, der ikke udtrykker deres Følelser og Sjælestemning ved stærke Bevægelser, men som i inderlig Betagethed er Vidne til Frelserens Indstiftelse af Sakramentet. Til højre staar en tom Stol med mørkeblaat Sæde; ubemærket af Apostlene sniger Forræderen sig bort. Den stilfærdige Fremstilling er præget af dybere religiøs Alvor end de berømte og mere glimrende Fremstillinger af det samme Motiv.

Som et skraat løftet Sværd, der søger sit Offer, stiger en af Judas vejledt Afdeling romerske Soldater op ad Oljebjærget; -de store runde Skjoldes gode dekorative Virkning minder om græske Vasebilleder. — De rygende Fakler lyser over Havemuren om Gethsemane. Derinde sover alle Apostlene, Peter, Jakob og Johannes nærmest Kristus, der har kastet sig paa Knæ og i Dødsens Angst knuger Hænderne sammen under sin Bøn til den himmelske Fader, som sender ham Englen til Trøst. Selv om Skovgaard ikke havde betroet os, at han havde haft et Billede af Dalsgaard i Erindring, vilde vi have set det. Det var det mærkeligste blandt den Række bibelske Billeder, Dalsgaard malte paa sine gamle Dage, ringe i Udførelsen, men vægtigt i Indholdet, overbevisende veltalende i det energiske Udtryk for Kristi bitre Sjælekvide. »Det er, som graaner hans Haar for Øjnene af en, saa seende Mennesker maa gribes om Hjærtet«, siger Skovgaard. Jeg maatte omforme Motivet efter hele Vægbilledets Behov, ogsaa for ikke at kopiere Dalsgaard, saa mit blev mattere, men dog stærkere end det ellers vilde være lykkedes for mig.« Hvor Skovgaard end har fundet sit Gods, har hans stærke Personlighed mærket det som sit. Fremstillingen af Gethsemane med de fantastisk belyste Sten-Ege mod den dunkle Grund har faaet en særlig stærkt gribende Stemning; efter Mielche minder Billedet om »skælvende Poppelløv en dyster, stille Aften — mod Nat.«

Korsfæstelsen har Skovgaard fremstillet i en Komposition med noget pletvis fordelte Grupper. Svampen med Eddike rækkes op mod Kristus, der hænger paa Korset mellem de to Røvere og siger Afskedsordene til Marie og Johannes. Til højre ses atter de romerske Soldater med de runde Skjolde, til venstre til Hest deres Høvedsmand, som gribes af Erkendelsen om Kristi Uskyld. Under Korset gaar Spotterne forbi, Gadedrengene haaner Mirakelmagerens Vanmagt; midt i Forgrunden spiller Soldaterne Tærning om Kristi røde Kjortel. Til venstre, om en gammel Graaskæg, har Farisæerne samlet sig til en ivrigt diskuterende Gruppe; til højre er en Skare af Kristi nedtrykte Tilhængere, og over dem to Kvinder; den ene af dem blev rykket derop til Erstatning for Apost-

Den ofrende Engel (Udsnit af Billedet i Korets Hvælving).

Det oprindelige Opstandelsesbillede i Koret.

len Peter, da en Præken af Jungersen havde mindet Skovgaard om, at Kvinderne holdt længst ud ved Korset.

Billedet udmærker sig ved særlig smukt og fyldig Farvevirkning. Soldaterne, der kaster Lod om den røde Kjortel, har sorte Ringbrynjer; i Farisæernes Gruppe virker en gul Ryg udmærket mellem to lyst violette Kapper. Pragtfuld er den gule Hest med det grønne Bidsel, og Rytteren selv med den violette Kappe og det lyse, hvidliggrønne Skørt; Lansebæreren ved Siden af ham har grøn Kofte og violette Hoser. Kun én Farve er besynderlig og brutal. Nær den rødklædte Vagt med de graa Skjolde staar paa Jorden en Skaal eller Krukke, der er saa skingrende grøn, at den ganske særligt tiltrækker sig Opmærksomhed. Den rummer den beske Eddike, som raktes den Korsfæstede til Læskedrik ved hans Død.

Det har været Skovgaard magtpaaliggende at skildre Langfredag som en bitter Dag. Maleren har — ligesom de nordiske Oldtidsskjalde efter Grundtvigs Opfattelse — ikke fortalt et gammelt Æventyr til Skemt, men selv stirret med Gru og Rørelse paa det store Sørgespil, der blev skildret. Hesten vejrer Blodet, de store Hunde snuser efter det; paa den takkede Mur, der rejser sig mod Luftens Mulm, er en mægtig Grib fløjet ned i Forventning om at finde Føde. Skovgaard huskede et Fotografi efter nogle græske Røveres paa en Mur ophængte, afhuggede Hoveder, hvis Øjne og Næse Fuglene havde udhakket; han huskede ogsaa I. P. Jacobsens »Pesten i Bergamo«, hvor store Fugle med krumme Kløer sidder paa Murene. »Jeg tror«, siger Skovgaard, »at det, at Fortællingerne i Bibelen er saa vel kendte og tit gentagne, sløver Opfattelsen, udvisker, bryder Braad-

Det oprindelige Himmelfartsbillede i Koret.

den«. I Billedet af Korsfæstelsen har han søgt efter »Realiteten«, den kraftige Uhygge i et blodigt Optrin. »For det *var* blodigt«.

Ikke mindre veltalende end Skildringen i Kirkens Tværskib af Lidelseshistorien er Fremstillingen i Kirkens Kor af Kristi Forherligelse. Det er vel endog i Korets Jubelhymner, at Skovgaard allerbedst har mestret den »bundne Stil«.

Bægge disse Fremstillinger er tilsist blevne væsentligt ændrede. I Billedet af Opstandelsen steg oprindeligt Kristus frem fra en Kiste, hvis Laag var bleven løftet af en bag ham svævende Engel; til venstre saas de tre Kvinder, der nærmede sig Graven. Biskop Poulsen var ikke tilfreds med denne Kiste, da Kristus næppe kunde antages at have haft en saadan, heller ikke med Kristi røde Klæder, han burde efter Biskoppens Mening her have haft hvide. »Se, dette med Farven kunde jeg ikke forandre«, siger Skovgaard, »uden i Retning af en prægtigere rød Farve, for ellers blev der altfor meget blot hvide Dragter paa det Billede, og Midten skulde netop fremhæves, ogsaa i Farven.

Hvi er dine Klæder saa røde?
Sang Englene Herren i Møde.

Og vi veed jo ogsaa, at hans hvide Jordeklæder var lagt sammen for sig. — Men *Kisten* kunde jeg nok undvære, skønt jeg havde god Kunsttradition for den og føler, det giver en absolut Ret, om man vil benytte den«. Skovgaard gjorde forskellige Kompositionsudkast, hvor Kisten var udeladt, og stansede ved et, som havde umiskendelige Fortrin for den gamle Komposition, om end denne i én Henseende var udtryksfuldere. »Der var noget mere *pludseligt sig oprejsende* i det gamle Motiv, noget mere *Op-*

standelse, noget kraftigere, som det ikke var muligt at bevare; saa det maa jeg gemme til en anden Gang, eller være glad ved, at det herligt er udtrykt i et Billede af *Piero dei Franceschi* fra Renaissancetiden, og som var det, jeg havde brugt til Udgangspunkt for min Fremstilling«. Kristus tabte i Bevægelsens Kraft, men Væggen vandt i Virkningens Kraft.

De tre Kvinder er helt fjærnede; de var overflødige og tiltrak sig Opmærksomheden paa Hovedfremstillingens Bekostning. Englen i de skinnende hvide Klæder har skiftet Plads og faaet større Be-

om Gabet og Tænderne hos den store Drage, der i de gamle Dommedagsfremstillinger opsluger de Fordømte, saaledes som det f. Eks. i selve Viborg Domkirke ses paa en under Eliasfeltet opsat Ligsten. I deres hvide Klæder skrider de Udløste frem fra den mørke Hule; Kristus gaar i Spidsen mellem Adam og Eva. Smukt er Adams Blik op paa Forløseren, Adams Hoved er udmærket, - »i Mantegnas Stil«, sagde træffende en af Skovgaards Medhjælpere, mod andre af Hovederne lod der sig vel nok rejse kritiske Indvendinger. Ved at lade de Udløste gaa

Kartonerne til de to fjærnede Billeder i Korets Himmelfartsbillede.

tydning. Paa sine store violette Vinger er den fløjet ned og har væltet den tunge Stendør fra Klippegraven. Englens stærke, halvt omdrejende Bevægelse danner en virkningsfuld Modsætning til Kristusskikkelsens højtidsfulde Ro. Med mørkrød Kappe over en lysrød Kjortel triner den stille frem fra sin mørke Grav og udspreder en Gloriering i Morgenrødens Farver. Fremstillingens Forenkling har givet Feltet ulige mægtigere dekorativ Holdning.

Uforandrede er de tre i Grønt og lyst Rødt klædte Engle, som er saa udmærket anbragte oppe under den store Bues Indramning. Uforandret er ogsaa Feltets nederste Del. Skovgaard har atter her frit omformet Motivet fra Grundtvigs Digt: »I Kvæld blev der banket paa Helvedes Port«. Udgangen fra Dødsrigets Svælg er Klipper, hvis Former erindrer

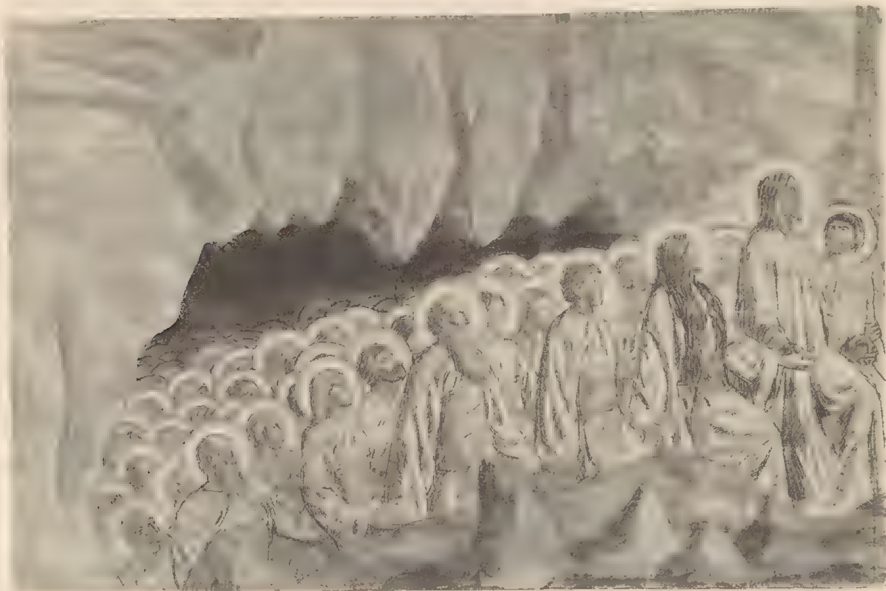
Haand i Haand, har Skovgaard udtryksfuldt betegnet Samhørigheden i denne levende Kæde, — den Haand, der griber om Adams venstre Arm, synes dog ikke ret at høre nogetsteds hen. — En rigere Aftoning i Dragterne nedefter mod Mørket vilde have forhøjet den rent maleriske Virkning, men sagtens have svækket Feltets dekorative Helhed. To rødklædte Engle med store blaa Vinger har vogtet Himmerigs Port og oplukker nu dens gyldne Fløje, saa det blændende Lys strømmer de Udløste i Møde. Af alt det meget gode i Domkirkens Dekoration er maaske disse Engle det allerbedste, det, der paa samme Tid ejer fyldigst Stemning og størst Festivitas, det skønneste, det mest ejendommelige og det elskeligste. Paradisets Porte vilde ikke være blevne saa smukke, om ikke Thorvald Bindesbøll havde teg-

De svævende Engle (Udsnit af Himmelfartsbilledet

net deres Ornamentik. Paa ikke faa Punkter har han en ærefuld Andel i Dekorationen. Af Sideskibshvælvingernes Ornamenter, hvis svagt bølgende Linjer er Felterne en klædelig Indramning, har Bindesbøll komponeret de bedste. I Feltet med Josefs Historie var levnet en tom Plads mellem Vinduets nedre Karm og en Ligsten, der skød sig op over de Feltet forneden afsluttende to violette Baand, Bindesbøll har her anbragt en fordringsløs Roset, der holder udmærket sammen paa Kompositionen og i dekorativ Henseende ideelt harmonerer med Cirkelbillederne af Drømmene. —

I det Opstandelsesbilledet modsvarende Felt paa Korets søndre Væg er Himmelfarten fremstillet. Over graa Skyr svæver Kristus i en mandelformet Glorie op mellem Englene i den skinnende Himmel, nederst er Apostlene samlede i en Gruppe med dæmpede Farver mellem et Par blaagrønne Oliventræer og gule Klipper. Oprindeligt havde Billedet til venstre for Apostelgruppen en ung fløjtespillende Faarehyrde, til højre for Gruppen en Arbejder i Færd med at grave sin Mark; de skulde fylde formentlige Huller i Kompositionen og tillige udtrykke, at Menneskelivet gik sin daglige Gang, da Kristus opfor til sin Herlighed. Faarehyrden, som Lofthus havde malt, var en af hele Kirkens friskest og bedst behandlede Detaljer. Men da Fremstillingen af Opstandelsen var bleven ændret og forbedret, syntes Himmelfartsfeltet smaatskaaret. Det havde for mange Engle. »Nogle Engle maatte flyve bort, for at simplificere den Del af Billedet baade i Gruppering og Farve, og saa var Smaafolkene forneden ikke stærke nok til at bære Overbygningen. De maatte vige for tungere og større Klippemasser, saa kun et Par Faar blev tilbage«. Derved blev Himmelfartsbilledet det Felt, som i den rent dekorative Holdning vel har faaet allerstørst Enhed og Kraft.

Kartonen til Kristus, der fører de Udløste fra Dødsriget. Korets Opstandelsesbillede.

Allervigtigst var det dog at skaffe Dekorationen af Apsis over Altret fast, klar, festlig og storstilet Virkning. I streng symmetrisk Anordning har Skovgaard ladet den mægtige Kristusskikkelse, som her troner med udbredte Arme, hyldes af to grønklædte Engle med røde Vinger oppe i den dybtblaa Luft og under dem af to Skarer Salige i skinnende hvide Klæder. Tronens Armlæner er smaragdgrønne, Kristi Kjortel lys rosenrød og Kappen violet, Baggrunden for ham en lys Glorie med rødlige Ringe, under Tronens Fodskammel rinder tre mørkblaa Strømme mellem Paradishavens Blomster. Den enkle Gruppering og

Englene, der aabner Himmeriges Porte. Udsnit af Korets Opstandelsesbillede

de kraftige Farver var her lige uundværlige. – Med intensiv Styrke straaler under Fremstillingen i Apsis det Røde, Grønne, Gule og Blaa i Bindesbølls Vinduer. »Om nogen synes, at de virker for brutalt«, siger Skovgaard, »saa vide de, at deres Virkning er prøvet og overvejet meget omhyggeligt (indenfor Glasfarvernes Muligheder), og at det er vanskeligt at komme paa det rene med, om en mildere Virkning muligen var bedre. Jeg tror nu, at Virkningen er noget nær den bedste, som den er. Vi maa huske, at Alteret skal være det straalende Midtpunkt i Kirken, det, man uvilkaarligt ser op til. Og da det forgyldte, hvor smukt det end kan være i Tegningen, dog er tørt i Udførelsen, og navnlig mat i Forgyldningen, saa kan det kun i ringe Grad fange Øjet, undtagen naar den lave Vestensol om Aftenen sender sine lange Straaler ind til det. Nu understøttes det i høj Grad af de farveflammede Ruder, saa dér samler Virkningen sig, alt det andet bliver roligt.« —

Af alle Viborg-Dekorationens Figurer er den tronende Kristus den Skikkelse, som i sin ophøjede Ro og Majestæt nærmest slutter sig til gammel kirkelig Tradition og stærkest bærer Præget af en bestemt historisk Stilart, den oldkristelige. Paa denne Plads kunde den næppe være anderledes. »Dette Sted er *Arkitekturens Centrum*, hvor Fordringerne til, at Billedet svarer til alle Kirkens arkitektoniske Linjer, er saa stramme, saa der egentlig ikke er Tale om *Fortælling*, kun om *Fremstilling*, ligesom i Hvælvingerne, hvor der heller ikke er Fortælling, kun Mening og Betydning i Figurerne. — Naar Kristus skal brede Armene ud til begge Sider for at modtage os alle, og det forekom mig, at baade denne Tanke og Kirkens Arkitektur fordrede, at endogsaa Hovedet maatte være vendt lige ud, saa er der ikke store Friheder at tage sig. Her gjaldt det om *at samle alle Kirkens Billeder i den store rolige Hovedfigur*, Midtpunktet, som maatte ses midt forfra«.

Sin Mening og Betydning har denne Figur jo ikke blot ved at godtgøre Malerens Omhu for at tilfreds-

Studietegninger til Figurer paa Billedet med den tronende Kristus i Apsis.

Den tronende Kristus (Udsnit af Billedet i Korrundingen).

stille de strænge arkitektoniske Krav. Den viser tillige, i hvilken Aand Kunstneren har opfattet de Evangelier, han skulde genfortælle og fortolke. Det er ikke — som ofte i de gamle Kirkebilleder — Dommeren, end mindre Fordømmeren; med udbredte Arme velsigner den store Fredsfyrste Menneskeheden og kalder den til sin Favn. —

Domkirkens Klokker ringer med Bud til den Menighed, som ikke blot søger Kirken for de smukke Billeders Skyld. Men hvis Klokkernes Gang ned og op er rigtigt fortolket i Longfellows »Gyldne Legende«, har de ogsaa noget at melde for Opfattelsen af kirkelig Kunst:

»Downward, the literal interpretion,
Upward, the Vision and Mystery.«

Der er Omraader, hvor Naturalismen ikke hører hjemme, Opgaver, den ikke magter. Derfor skal den ikke fordømmes. Thi der kræves ikke blot en Séers Blik for at finde Fantasiens høje Riger aabne og farbare; der kræves ogsaa en Séers Blik for at opfatte Skønhedsværdierne i Virkelighedens lave Verden. Enhver udmærket Kunstner er paa sin Vis Profet for en Aabenbaring af en uendelig Skønhedsverdens dybe Mystik. Selv om han kun er rén Naturalist.

Men i Dekorationen af et mægtigt Kirkerum kommer Naturalismen tilkort. Der skal her være en Højtidelighed og en Stemning som i selve Klokkernes Røst. Billederne skal have den store Stil, den klare, rolige, magtfulde Virkning, og Fremstillingens Indhold maa svare til Fremstillingens Form. Adskillige af Udlandets moderne Kirke-Dekorationer giver afskrækkende Eksempler paa stilløse og fantasiforladte, plat og plumpt naturalistiske Fremstillinger af Æmner fra Biblen eller Legenderne. Naturalismens frodige Trivsel har trukket den store monumentale Kunst nedefter, svækket Forstaaelsen af dens Pligter og Maal.

Viljen til at slutte Forbund med de Magter, som atter skulde føre den opad, forenes i vore Dage desværre ikke altid med Ævnen til at skabe Mesterværker. En altfor anstrengt Udspekulerthed søger undertiden at give sig ud for Séer-Ævne, Unaturligheden for fængslende Mystik. Man vil dog ogsaa kunne finde nyere Kirke-Dekorationer, hvor Maalet er rigtigt opfattet og Opgaven, løst med Smag, men næppe en moderne Kirke-Dekoration, der i Værd og Betydning staar i Rang med Viborgs. En saa lykkelig Forening af Alvor, Varme, Ægthed i Følelsen med sikker og fintmærkende kunstnerisk Takt turde være enestaaende i vore Dage. Hvad der allerede er udtalt i Indledningen til den Tekst, som indrammer denne Bogs smukke Billeder, bør gentages ved dens Slutning: Rejs til Viborg for at se Billederne paa det Sted, hvortil de er malte! Gengivelser formaar ikke at give Besked om Dekorationens bedste Egenskaber, dens Velklang i Farver og i Linjernes Samvirken, dens Friskhed, dens Holdning og dens betagende Stemningsmagt. —

Kirken er ved denne Dekoration bleven en anden Kirke. Viborg er bleven en anden By, Valfartsstedet med det mærkeligste, det vægtigste Værk, nyere dansk Malerkunst har skabt.

Engel som Lysbærer.
Modelleret af Joakim Skovgaard.

VIII. Da Gasbelysningen maa antages at være skadelig for Domkirkens Billeder, paatænkes den erstattet med elektriskBelysningfraLysbærere, der harmonerer med Domkirkens og Billedernes Stil. Joakim Skovgaard har foreslaaet i Koret at anvende elektriske Lamper paa en Stage, der udgaar fra et Løvehoved, og paa hveranden af Langskibets Piller og bægge Sider af Indgangsdøren under Orglet at opsætte en Bronzeengel, der bærer de elektriske Lys paa en Krans eller Krone. Den smukke, strengt stilfulde Engel, Skovgaard har modelleret, har vundet Bifald hos Kirkens særlige Syn, men dette indvender dog, at Kronen, set nedenfra, formentligt overskærer Figuren paa en mindre heldig Maade. Den her vedføjede Gengivelse af en Prøveopstilling gør næppe Kirkesynets Indvending helt forstaaelig, da Fotografiet er taget fra et noget højere Standpunkt end Gulvets. Kunstneren har lovet at overveje Sagen, men det synes ikke tænkeligt, at Figuren kan bære Kransen paa nogen anden Maade eller bære noget andet end netop denne Krans. Det er hans Hensigt at gennembryde den for at faa den mindre massiv.

Der er endnu ikke taget nogen Beslutning om en ny Dekoration af Langskibets Bjælkeloft; den antages at kræve en Bevilling paa omtrent 35,000 Kr. Kunstforeningen havde i Foraaret 1909 udstillet en Skitse, som viser, hvorledes Joakim Skovgaard i Hovedtrækkene tænker sig Opgaven løst. Det er en Farveskitse, hvis Fortrin naturligvis ikke helt kan skønnes efter en Gengivelse i Sort og Hvidt. Dog vil en saadan Gengivelse formentligt her være paa sin Plads, den viser jo dog den klare og nøje gennemtænkte Komposition.

Æmnerne er de samme som i den gamle Loftsdekoration: Moses og David, de 4 store og de 12 smaa Profeter, Bebudelsen, Mødet med Elisabeth, Kristi Fødsel, Fremstillingen i Templet og Kristi Daab. Men i det gamle Loft fylder Ornamentiken en mindst lige saa stor Plads som selve Fremstillingen, og Ornamentiken er hverken saa god eller saa stilrigtig som Forbilledet fra Hildesheim. Et tørt og kedeligt Mønster er lagt udenom de geometriske Former, som indrammer Hovedbillederne, de smaa Profeter er fremstillet i Medaljonbrystbilleder mellem Sidefelternes Ornamentranker, de fire store — hvorimellem H. C. Andersens — har paa en meget uheldig Maade maattet dele en ledig Lejlighed i et af de store Felter.

Forslag til et nyt Loft i Domkirkens Langskib.
Efter Joakim Skovgaards Farveskitse.

Joakim Skovgaard har radikalt udryddet alt det intetsigende. Ornamentiken er indskrænket til det mindst mulige; Fremstillingen fylder Felterne helt. Profeterne er blevne hele Figurer, de fire store staar samlede i Loftets siste Felter, de smaa har fundet Plads i Resten af Sidefelterne. Det vigtigste af alle Billeder, Fremstillingen af Kristi Fødsel, er hele Kompositionens faste Centrum. De tre store Felter over det svarer symmetrisk til de store Felter under det. Det tredje og femte Felt har ved Grupperingen, ved Flisegulvet og ved Baggrundsarkitekturen med de runde Buer faaet en ensartet rolig Holdning. Paa samme Vis svarer det andet og det sjette Felt nøje til hinanden. Ved de store Regnbueglorier og de hvide Engle har bægge disse Felter faaet en særlig straalende Pragt og en ejendommelig overjordisk Karakter. Det første og det siste af de store Felter har atter en stræng og rolig Virkning, i bægge staar to ærværdige Skikkelser paa hver sin Side af de holdningsfulde Midtlinjer, som

dannes af Profeternes Palmetræ og af Kobberslangens Kors.

Trods sine Prætentioner paa »Stil« synes det gamle Loft ved Siden af Skovgaards Komposition forunderligt holdningsløst og smaaligt sønderhakket. Selv om man kun holder sig til Gengivelserne i Sort og Hvidt. I Henseende til Farvevirkning har Skovgaards Skitse fuldt saa væsentlige Fortrin. Farverne i det nuværende Loft er brogede nok, altfor brogede, men Virkningen er alligevel kold og død. Skovgaard har betonet Loftets Konstruktion ved at lade Tværbjælkerne gøre sig stærkt gældende med en kraftig rød Farve fremfor de grønne Længdebjælker, som skiller de store Felter fra Sidefelterne. Disse har en lignende dybtblaa Bund som gamle Mosaiker og Emaljer, som Tværskibets og Korets Hvælvinger. Midtfelterne har klare og kraftige Farver, som straaler med stærkest Glans i de to Felter med Fremstillingerne af Bebudelsen og Daaben. Alle de gyldne Glorier, som Materialet her berettiger, tænker Skovgaard ved indgraverede Linjer at give forhøjet Spil og Glans. Loftet vil faa en glimrende Festlighed, som vil danne en virkningsfuld Modsætning til Sideskibsfelternes diskrete Tone, men alligevel forbinde sig med disse til en fuldttonende Harmoni. Og i denne vil — som allerede bemærket — Triforiefelterne med den okkergule Grund først opnaa at gøre sig gældende paa rette Vis. — Den let behandlede Skitse opfordrer ikke til at dvæle ved Enkeltheder. Men det er jo umuligt at overse dens løfterige Antydninger for Fremstillinger, der ikke alene i dekorativ Henseende er fuldendt fortrinlige, men som ogsaa har Indhold. Særlig følelsesrig er Fremstillingen af det nyfødte Kristusbarn, der lægges i sin Krybbe i Stalden, men overalt toner allerede i Anslaget frem en Sjælfuldhed, en Skønheds- og en Stemningsmagt, som aldeles fattes i Dekorationsfigurerne i det gamle Loft.

Maaske vilde det være Uret helt at tilintetgøre dette Loft. Det har historisk Interesse; en bedre Løsning af Opgaven kunde der, da det blev malt, ikke skaffes her i Danmark. Naar det nedbrydes, vil vel dets enkelte Dele kunne finde Anvendelse i Kirker, Menighedshuse eller Museer — som f. Eks. det historiske Museum i Slotsruinen i Kolding. — Derom vil der altid kunne tages Bestemmelse. Men det turde være overmaade vigtigt, at Udførelsen af det ny Loft ikke opsættes, at Joakim Skovgaard opnaar at sætte Kronen paa et Værk, som fremfor noget andet, vi har set fremstaa, er dansk Kunst til Hæder. De legemlige Kræfter, som dette Arbejde fordrer, tiltager ikke i hans Alder. Historien har allerede for mange Eksempler paa, at vi ikke kendte Besøgelsens Tid.

Kartonen til Jakobs Kamp med Engelen.

BILLEDERNE I DOMKIRKEN

ADAM GIVER DYRENE NAVNE

Vestre Endevæg i nordre Sideskib

EVAS SKABELSE
Første Billede i nordre Sideskib

SYNDEFALDET
Første Billede i søndre Sideskib

UDDRIVELSEN AF PARADISET

Andet Billede i nordre Sideskib

KAIN OG ABEL
Andet Billede i søndre Sideskib

SYNDFLODEN, ØVERST NOAHS OFRING
Tredje Bulede i nordre Sideskib.

ABRAHAMS BØN FOR SODOMA. LOTHS HUSTRU. ABRAHAM OG HANS TRE GÆSTER
Tredje Billede i søndre Sideskib

ABRAHAM OG ISAK VANDRER OP AD MORIA BJERG, ABRAHAMS OFFER, HJEMKOMSTEN TIL SARA
Fjerde Billede i nordre Sideskib

JAKOBS DRØM

Fjerde Billede i søndre Sideskib.

JOSEF UDTYDER FARAOS DRØMME. HAN MODTAGER SINE BRØDRE
Femte Billede i nordre Sideskib

OVERGANGEN OVER DET RØDE HAV
Femte Billede i søndre Sideskib

OFRING TIL GULDKALVEN, FOLKETS FRYGT FOR JEHOVA, FOROVEN SINAI

Sjette Billede i nordre Sideskib

DAVID DANSER FORAN ARKEN
Sjette Billede i søndre Sideskib

ELIAS FORBANDER KONG AKAB I NABOTS VINGAARD, AKAB OG BAALSPRÆSTERNE, ELIAS BØN TIL HERREN
Syvende Billede i nordre Sideskib.

JOHANNES DØBEREN: DAAB I JORDAN, HANS HENRETTELSE, GILDET HOS HERODES

Syvende Billede i søndre Sideskib.

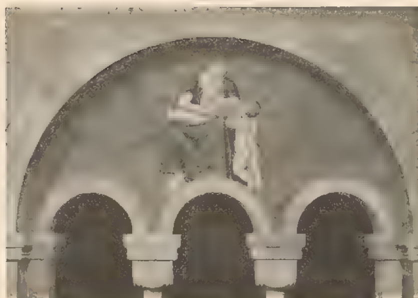
JØDERNE VED BABYLONS FLODER

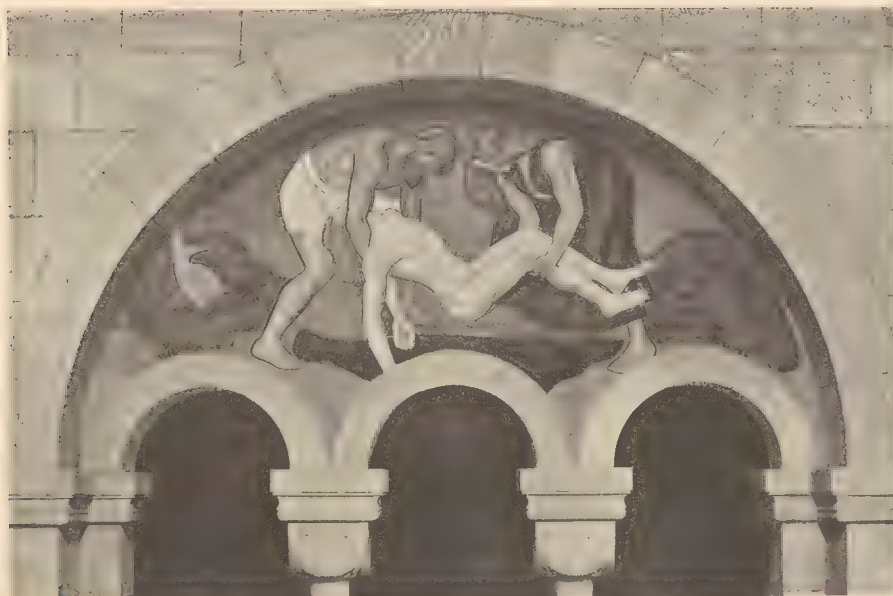

GENOPFØRELSEN AF JERUSALEMS MURE

De to Billeder over Sideskibenes nordre og søndre Indgang til Tværskibet

ADAM GRAVER TIDSLER

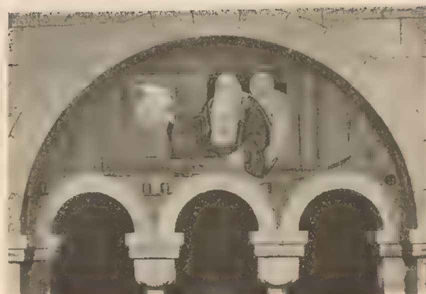

EVA MED SINE TO FØRSTEFØDTE

ABELS BEGRAVELSE

LANGSKIBETS TRIFORIEFELTER.

KVINDENS SÆD SKAL KNUSE SLANGENS HOVED

DUEN KOMMER TILBAGE TIL NOAH

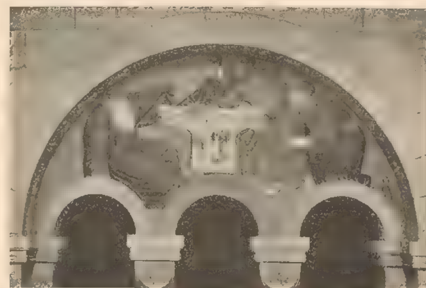
ABRAHAMS SÆD SKAL BLIVE TALRIG SOM HAVETS SAND OG HIMLENS STJERNER

ELIESER VED BRØNDEN

MØDET MELLEM ESAU OG JAKOB

JAKOBS SØNNER FREMVISER JOSEFS BLODIGE KJORTEL

LANGSKIBETS TRIFORIEFELTER

MOSES FINDES I SIVKURVEN

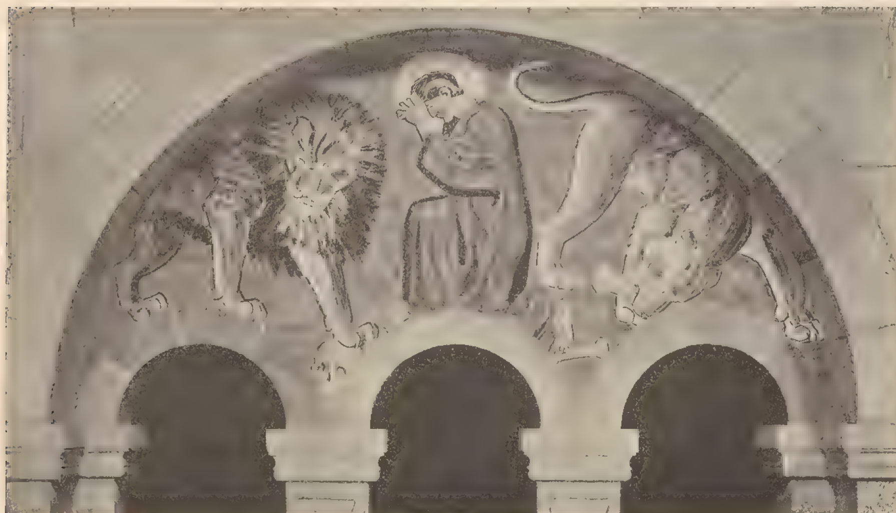
DEN BRÆNDENDE TORNEBUSK

DAVID SPILLER FOR SAUL

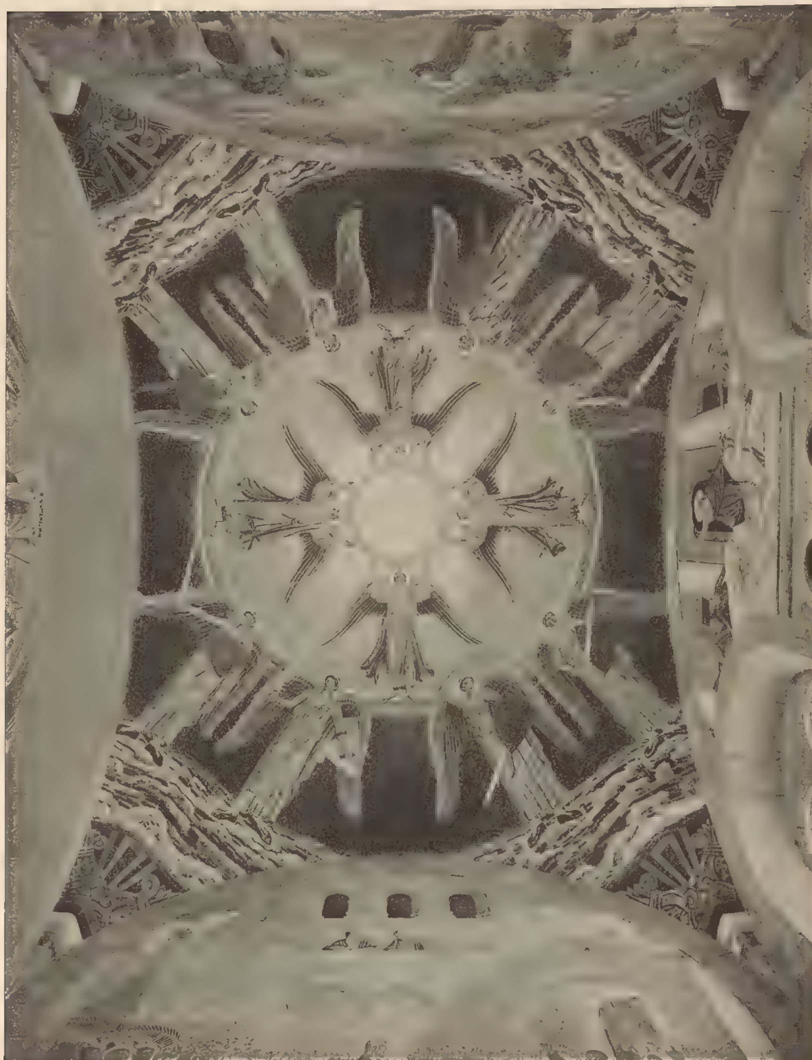

RAVNENE BRINGER ELIAS FØDE

DANIEL I LØVEKULEN

LANGSKIBETS TRIFORIEFELTER

TVÆRSKIBETS NORDRE KRYDSHVÆLVING.

TVÆRSKIBETS SØNDRE KRYDSHVÆLVING.

KRISTI FRISTELSE, ENKENS SKÆRV, KRISTUS VELSIGNER SMAA BØRN

Billederne paa søndre Tværskibs Vindusvæg

TEMPELRENSNINGEN, DEN BLODSOTTIGE KVINDE, KRISTUS HELBREDER DEN VÆRKBRUDNE

Billederne paa nordre Tværskibs Vindusvæg

INDBYDELSEN TIL DET STORE GÆSTEBUD

Billedet paa søndre Korsarms vestre Væg.

INDTOGET I JERUSALEM, LAZARUS OPVÆKKELSE. JESUS SAMTALE MED MARTHA OG MARIE

Billedet paa nordre Korsarms vestre Væg

JESUS I GETHSEMANE, NADVERENS INDSTIFTELSE

Billedet paa nordre Korsarms østre Væg

KORSFÆSTELSEN
Billedet paa søndre Korsarms østre Væg

OPSTANDELSEN, OPSTIGNINGEN FRA DE DØDES RIGE

Billedet paa Korets nordre Væg.

HIMMELFARTEN
Billedet paa Korets søndre Væg.

APOSTLENE OG DE FIRE EVANGELISTER

Dekorationen i Tværskibets Midthvælving

ENGLE MED DOMMEDAGSBASUNERNE, OFRENDE ENGEL
Dekorationen i Korets Hvælving

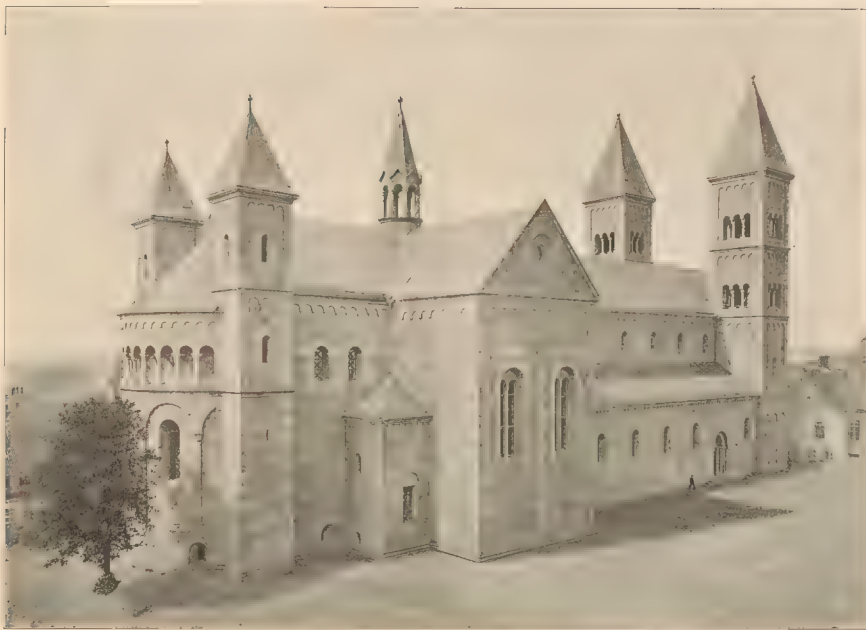
KRISTUS OMGIVEN AF DE FRELSTES SKARER

Billedet i Korrundingen over Alteret

DOMKIRKENS HISTORIE

VED M. MACKEPRANG

Viborg Domkirke efter Ombygningen Set fra Nordost

Det er saa sin egen Sag at skrive om en Bygning, der for 50 Aar siden er jævnet med Jorden, og som kun kendes gennem Opmaalinger og Beskrivelser. Og dobbelt vanskeligt bliver det at skrive efter Høyen, der netop om Viborg Domkirke har givet en af sine største og smukkeste Studier.

Jeg har derfor valgt at lægge Hovedvægten paa de store Kriser i Domkirkens Liv, dens Istandsættelse efter Branden 1726, dens Nedrivning og Ombygning i 1860'erne, Begivenheder, ved hvilke Høyen har dvælet kortere, dels fordi Materialet var ham ukendt, dels fordi han selv i højeste Grad var Part i Sagen. Først skal det dog søges at give en Skildring af Bygningen i dens ældste Skikkelse, saavidt denne kan udlæses af Kilderne.

Trods al Vanskæbne, der gennem Tiderne havde ramt Domkirken, stod dens oprindelige Grundplan forbavsende ren og klar til det sidste. Som Planen viser, var det en treskibet Basilika, hvis Kor afsluttedes af en halvrund Alterbygning, Apsiden. Mellem Kor og Langhus var der indskudt et Tværskib, og i Hjørnerne mellem dette og Koret havde man lagt smaa kvadratiske Kapeller. Fire Taarne prydede Kirken; to mindre ved Overgangen fra Kor til Apsis, to større ved Vestfaçaden, der sprang et Par Alen frem foran Taarnene. Over Korsskæringen knejste en lille Tagrytter. Højt rejste den til Vor Frue viede Kirke sig over Byen, og pragtfuld har dens Silhuet da som nu taget sig ud fra Bakkerne hinsides Søen. Men paa nært Hold har den virket tung og alvorlig. Den romanske Stil yndede ikke overflødig Pynt, og Bygningsæmnet fristede saavist heller ikke til rigere Udsmykning. Det var Kvadere hugne af de Kampesten, som dengang sikkert i for rigelig Mængde fandtes paa Omegnens Marker og Heder, et Materiale, der er saa skønt ved sit vekslende Farvespil, saa fortrinligt til at modstaa Vejr og Vind, men saa vanskeligt at forarbejde. Hvilken Formue har det ikke krævet at tilhugge de Tusinder og Tusinder af Kvadere, hvilken Tid, hvilken ægte jydsk Taalmodighed. Rigest smykket var som vanligt Apsis. Over Kryptens godt fire Alen høje Ydermur, der virkede som en mægtig Sokkel, var Muren ved slanke Halvsøjler delt i høje, rundbuede Blændingsfag, to halve og tre hele, i hvilke sidste de tre Apsisvinduer var anbragte. Men denne Blændingsdekoration indtog kun Halv-

delen af Murhøjden. Over den maa der have været et øvre Stokværk, der dog ved Tidernes Ugunst næsten sporløst var gaaet til Grunde. Det lidet, der var levnet, kunde tyde paa, at der her har været et aabent Søjlegalleri.

Men Apsis havde også en ren plastisk Udsmykning. Paa hver Side af Kryptens Midtvindu sad et Par Løver, udhugne i lavt men overordentlig dygtigt Relief, og Apsidens Midtvindu var flankeret af et Par kraftigt fremspringende Mandehoveder. Begge Motiver er gode Kendinge i jydsk Granitskulptur, men Videnskaben har vanskeligere ved at tolke dem end Folketroen, der i dem fandt Tilknytning til et af de almindeligt forekommende Bygningssagn, hvorefter Hovederne skulde forestille Kirkens Bygmester.

Forøvrig synes Kirkens Ydre, i det mindste som vi kender det, at have manglet al Udsmykning; ikke engang en Rundbuefrise træffer man som Afslutning paa Højkirkens Mure. Det maa dog huskes, at begge Korsets Gavle, Vestfaçaden og Taarnenes øvre Afslutning forlængst var bleven ændrede, og netop disse Partier var jo jævnsides med Apsis i den romanske Kunst den egentlige Tumleplads for Bygmesterens dekorative Snille. Alene af det søndre Vesttaarn stod nederste Stokværk nogenlunde uskadt; det var ved flade, med halvrundne Buer forbundne Vægpiller inddelt i slanke Felter. De smaa Kortaarne har derimod sandsynligvis haft ganske glatte Murflader.

Grundplan af Domkirken før Ombygningen. Det mørkest skraverede viser den oprindelige Plan. Efter »Danske Mindesmærker«.

Indtil Midten af 17. Aarh. havde Kirken sin Hovedindgang midt paa Vestfaçaden. Men foruden denne og en lille Dør paa Koret fandtes der to Portaler paa Skibets nordre og søndre Side tæt henimod Vestenden. Vi maa tænke os dem alle søjleprydede, saaledes som de kendes fra Landsbykirkerne i Viborgs Omegn, og det øverste halvrunde Felt lukket med en mægtig, reliefsmykket Stenskive (Tympanon). I Kirkens sidste Dage stod alene den søndre med to og to fritstaaende Søjler, næppe dog i urørt Stand, ligesaalidt som det Murfremspring, i hvilket Portalen var anbragt. Og det er tvivlsomt, om de Tympana, der nu sidder over den nordre og søndre Portal, stammer fra den gamle Kirke; det nordre, løvesmykkede, er ganske vist fundet ved Udgravning paa Domkirkepladsen; det søndre, paa hvilket er udhugget den velsignende Christus, sad derimod i et Stengærde udenfor Byen.

Vestportalen førte ind til en lille hvælvet Forstue, der kun ved en Dør stod i Forbindelse med Midtskibet. Seks svære, firkantede Granitpiller skilte dette fra de lange, smalle Sideskibe. Fra første Færd har disse skullet dækkes med syv Fag Hvælvinger svarende til de 7 rundbuede Vinduer; det viser de paa Pillernes Bagside og Ydermurene siddende Pilastre. Og det kan ses, at Sideskibenes Udstyr har været planlagt rigere, end det sidenhen blev. Istedetfor Pilaster har nemlig den østligste Arkadepille paa Sydsiden en

skøntformet Halvsøjle med Fodstykke og Tærningkapitæl. De ældste Hvælvinger maa have været ribbeløse Krydshvælvinger, der i Tidens Løb blev erstattede med andre og yngre Former. Midtskibet maa fra første Færd have haft fladt Bjælkeloft, men dets hele Anlæg var forøvrig — som rimeligt er — langt rigere end Sideskibenes. Svarende til de syv rundbuede Gulvarkader var ligeledes Højkirkens Vægge gennembrudte med syv Arkader, hver atter tredelt ved Smaasøjler, der bar den overliggende, fra Murfladen stærkt tilbagespringende Skjoldmur. Der fremkom herved et af Sideskibenes Tag dækket Triforiegalleri, som paa den festligste Maade brød den store Vægflade mellem Gulvarkaderne og Højkirkens Vinduer og gjorde den levende ved sin stadige Vekslen mellem Lys og Skygge, mens en kraftig, gennemløbende Gesimsliste under Galleriet fortræffelig markerede de horisontale Linjer. Mod Vest har denne »Omgang« utvivlsomt staaet i Forbindelse med et Galleri ovenover den nysnævnte Forstue, men alt var her i Tidens Løb blevet fuldstændig ændret og ødelagt. Over Korsskæringen var der i Kirkens sidste Dage spændt en noget primitiv Kuppel, der gled jævnt over i de spidst nedløbende Hvælvingsflige, og Koret var dækket med en almindelig Krydshvælving. Ingen af dem var vistnok jævngammel med Kirken, men de forholdsvis tætsiddende Korvinduer to og to paa hver Side samt Korsets Kvaderstensgjordbuer taler dog for, at det fra Begyndelsen har været planlagt at overhvælve disse to Bygningsdele. Apsiden havde som vanligt en Halvkuglehvælving, der maa tænkes smykket med Kalkmalerier, antagelig forestillende Christus i sin Herlighed, som sammen med det her staaende Alterbords Prydelser har virket som et storslaaet Alterbillede.

Plan af Krypten med de deri fundne Brønde. Opmaalt af J. Kornerup

Kor og Apsis var noget hævet over den øvrige Kirke, baade af rituelle Grunde og for at skaffe Plads til den nedenunderliggende Krypt, den eneste Del af den gamle Kirke, der endnu er i Behold. Det omtrent $6\frac{1}{2}$ Alen høje Rum, hvis Mure for en Del bestaar af Jærnsandsten (Ahl) og Fraadsten, er dækket med ribbeløse Krydshvælvinger, hvis Gjordbuer hviler paa Halvsøjler, og paa tre og tre svære, lavstammede Søjler, der deler Krypten i tre Skibe. Det midterste Søjlepar er af poleret Porphyr og mangler ligesom Halvsøjlerne Hjørneblade paa Fodstykkerne; alle har de Tærningkapitæler, men saavel disses som Hjørnebladenes Form afviger stærkt fra de i Kirken anvendte. Sit Lys faar Krypten gennem 7 Vinduer anbragte regelmæssig ud for Midten af paagældende Hvælvingsfag; de tre i Apsiden siddende er rigere profilerede end de øvrige. I Vestvæggens Midte er udsparet en stor, rundbuet Nische, og paa hver Side af den førte da som nu en Stentrappe op til Koret. Svarende til de to Korkapeller findes der endelig helt mod Vest to smaa Sidekapeller, der ved rundbuede Døre staar i Forbindelse med den egentlige Krypt, i hvis Gulv der, antagelig af Hensyn til Gudstjenesten, var udgravet flere Brønde og Vandrender.

Viborg Domkirkes Stil er udpræget romansk og henfører Kirken til en ikke for sen Tid i det 12. Aarh. Stemmer dette nu overens med, hvad der vides ad historisk Vej? Der maa hertil svares, at de samtidige Kilder er ganske tavse. At de yngre ved saameget bedre Besked, gør jo hverken fra eller til, og det er derfor saare heldigt, at beslægtede danske Monumenter giver os et nogenlunde sikkert Grundlag for Dateringen.

Kryptens Midtvindu med Løverelieffene.

Det er ikke ubekendt, at vore tre store romanske Kathedraler Lund, Viborg og Ribe danner en særlig Gruppe indenfor vor kirkelige Arkitektur. Viborg staar saa at sige i Midten.

Medens dens Grundplan afviger stærkt fra den jydske Søsterkirkes, er den trods Afvigelserne, f. Eks. Kortaarnene, nær i Slægt med Lunds. Og fælles for disse to Kirker er jo ogsaa, at de begge, og kun de alene indenfor Danmarks gamle Grænser, har en Krypt. Ogsaa paa et saa vigtigt Punkt som Forholdet mellem Hoveddimensionerne staar disse to Kirker hinanden nærmest. Midtskibets Længde er i Ribe nøjagtig det tredobbelte af Bredden, i de to andre derimod snarest det firdobbelte, i Lund noget over, i Viborg noget under. Rumvirkningen blev derved Slags aandelige Broderskaber, der var saa almindelige mellem Middelalderens Klerkesamlag. Det var derfor naturligt, at man netop søgte Raad og Bistand ved Ærkesædet, da Værket skulde gribes an. Men om St. Laurentius ved vi, at dens Krypt stod færdig 1123, dens Kor med Højaltret 1145. Nogenlunde i denne Tid maa da Viborg være bleven paabegyndt, thi omend Moderkirkens Stilpræg er det ældste, kan dog Aldersforskellen ikke være synderlig stor. Og netop i disse Aar sad der paa Bispestolen to Mænd, der med de stærkeste Baand var knyttede til Lund:

Krypten set fra Sydøst

en anden, dybere, mere perspektivisk. Gaar man derimod fra Planen til Opstalten og den hele dekorative Udsmykning, ja da er der en overordentlig Lighed mellem de to jydske Kirker. Den møder os ikke blot i de store Træk, Gulvarkaderne og Triforiegallerierne, Kuplen over Korset og Vesttaarnenes Murdekoration, men tillige i Enkeltheder som Søjlernes Kapitæler og Fodstykker. Ogsaa i Materialet er der Fællesskab, idet der forskellige Steder i Viborg var anvendt rhinsk Tuf, det Bygningsæmne, der jo er Særkendet for Ribe Domkirke. Hvad kan der nu sluttes ud herfra med Hensyn til vor Kirkes Stilling og Alder?

Overensstemmelsen mellem Lund og Viborg er sikkert ikke tilfældig. Mellem de to Kirkers Domkapitler bestod der nemlig fra gammel Tid et af den Eskil (død 1133) og Svend (død 1151). Begge havde været Kanniker i Lund, og Svend var tilmed en Broder til Ærkebiskop Asger og Farbroder til hans Efterfølger Eskil, Lundekirkens to første Bygherrer.

Vanskeligere er det at udrede Forholdet mellem Viborg og Ribe. Man er hidtil gaaet ud fra, at den sidste var den ældste, den hvorfra Impulserne kom. Men denne Anskuelse lader sig ikke opretholde, *forudsat* at Ribe Domkirkes højtfortjente Historiker Jacob Helms har Ret i sin nyeste Hypothese. Efter denne skulde nemlig saagodtsom hele den nu staaende romanske Kirke først være opført efter en Brand 1176, ikke som tidligere antaget o. 1140-50. Og selvom Viborg sikkert i lange Tider har staaet under Arbejde, dens Grundlæggelse maa falde adskilligt før 1176. Rent bortset fra, at Stilpræget pe-

ger længere tilbage, forekommer det mig, at alene det valgte Materiale gør dette utvivlsomt. Granit er ikke saa let at arbejde med, at man skulde foretrække det for Teglen, naar først denne var kendt, hvad der var Tilfældet fra o. 1160. Eksemplet fra den nærliggende Vitskøl Klosterkirke, Valdemar den Stores Takkegave for Frelsen fra Roskilde-Blodbadet, synes mig her overordentlig talende; paabegyndt af Kvader fuldendes den af Tegl.

Man kan selvfølgelig tænke sig, at den efter Branden 1176 genrejste Vor Frue i Ribe har været en Rhinvej og tilmed ret nær ved det berømte Kloster Maria Laach. Fuldtud dækker dog intet af Rhinegnenes Monumenter vor Kirke. Man har her som overalt ikke kopieret, men studeret.

Et mægtigt og anseeligt Værk har Domkirken været, da den stod færdig, al Ære værd for Mester og Bygherre. Paa Grund af Vestpartiets Ombygning kan den ydre Længde ikke angives med fuld Nøjagtighed; den maa sættes til o. 108 Alen, altsaa nogenlunde svarende til Ribes, men ulige mindre end Lunds; Bredden var 34 Alen. Af Halvøens Hundre-

Langskibets sydøstlige Del. Før Ombygningen. Set fra Tværskibet
Efter Akvarel af J. Kornerup.

nøje Efterligning af den ældre Kirke. Men selv bortset fra denne noget vovede Gisning bliver der alligevel adskilligt tilbage, som Viborg ikke har fælles med de to andre Kirker, saaledes Apsidens forskelligartede Ordning, Kortaarnene og Vestfaçadens Anlæg. Naturligvis kan dette skyldes Bygherrens eller Mesterens Individualitet; snarere maa Kilden dog søges i den Bygningskunst, hvorfra alle disse tre Kirker er udgaaede, den nederrhinsk-kølnske. Helms har vist hen til St. Servasius i Maastricht, hvis hele Koranlæg har en ikke ringe Lighed med Viborgs, og det har længe været kendt, at St. Ursula i Køln havde en lignende omend rigere Udsmykning af Højkirkens Vægge. Endnu større Overensstemmelse er der dog paa dette Punkt med Sognekirken i Niederlahnstein, som Danske kan have set, da den ligger paa den alfare der af Kvaderstenskirker kan ingen maale sig med den i Størrelse; nærmest kommer Vestervigs berømte Klosterkirke. Omend man ikke ganske har undgaaet de Skævheder og Uregelmæssigheder, der er saa almindelige i middelalderlige Bygninger — den indre Bredde er saaledes o. 10 Tommer større mod Vest end mod Øst — maa det hele Anlæg dog kaldes overordentlig regulært; saa meget besynderligere er det, at nordre Sideskib er 14-18 Tommer smallere end søndre.

Det er velkendt, at Ribe Domkirke blev det store Forbillede for en Mængde af sit Stifts Kirker, og en lignende Betydning har Viborg utvivlsomt haft for Midtjylland, selvom det ligger i Forholdenes Natur, at en Paavirkning her er langt vanskeligere at paavise. At 70 af de o. 90 kendte jydske Søjleportaler

hører hjemme i Viborg Stift og tilmed for Størstedelen i Byens nærmeste Omegn, er dog næppe tilfældigt, saa meget mere som man baade paa dem og paa Egnens Døbefonte træffer Enkeltheder, der direkte kan føres tilbage til Domkirken. Og mon ikke en af Apsidens Søjlestillinger har været Forbilledet for den ejendommelige Apsisdekoration paa Grinderslev Kirke i Salling? Et lignende Broderskab, som det, der sammenknyttede Domkapitlerne i Lund og Viborg, forenede jo dette med de Grinderslev Munke.

Domkirken fik i Aarenes Løb adskillige Tilbygninger. Ældst var Hellig Kjelds Kapel, en lille Bygning, der paa en noget ubehændig Maade var indkilet mellem nordre Korsarm og Skibet, gennem hvis Mure den skar sig ind. Det var viet til Stiftets Værnehelgen, hvis Skrin hang i gyldne Kæder under Hvælvingen, og foran dets Alter var den gamle, ærværdige Biskop Gunner jordet. Hellig Kjeld blev skrinlagt 1189, og Bispen døde 1251; mellem disse Aar maa altsaa Kapellet være opført, og det lidet, der kendes til dets Arkitektur, peger da ogsaa i Retning af den saakaldte Overgangstil, for hvilken man i Viborg havde saa gode Repræsentanter som Søndersognskirke og den nu nedrevne Nørresogns. Paa Sydsiden ligeoverfor laa et endnu mindre, til Jomfru Maries Moder, den hellige Anna viet Kapel, og op til dette stødte det store Vor Frue Kapel, stiftet af Dronning Margrethe 1393. Det var en meget anseelig Bygning, næsten i Skibets halve Længde, opført dels af Tegl, dels af Kvadere, der var bleven tilovers ved Skibets Gennembrydning. Dets Indre dækkedes af fire Fag Krydshvælvinger, der samledes paa en svær, ottekantet Murpille. Endelig fandtes der til Brug for Kannikerne et Hus østen for søndre Korsarm og op til det lille Korkapel, der dannede en Slags Forstue. Kapitelshuset i Vor Frue Kirke omtales første Gang 1445, men antagelig er det langt ældre; det nedreves alt 1828, og dets Udseende er derfor lidet kendt.

Vestfaçaden før Ombygningen. Efter Storcks »Jydske Granitkirker«.

Bortset fra disse Tilbygninger synes Domkirken indtil Middelalderens Slutning at have bevaret sit oprindelige Udseende. Pragtfuldt maa Rummet have virket med sit rige Udstyr, af hvilket nu kun den 1494 skænkede syvarmede Lysestage (Lyskloven) er tilbage, sine talrige Altre og sine mange Gravsteder. Endog en Konge, Erik Glipping, var jo jordfæstet indenfor dens Mure. Da ramtes den St. Budolfi Dag 1501 af Lynet, og Samtidens Vidnesbyrd om dens forfærdelige Ødelæggelse godtgjordes tilfulde af Bygningen selv. Dens Genoprejser blev Bispen Niels Friis. Ham skyldes Ommuringen af Apsidens øverste Del, af Korsgavlene, Taarnene og Vestfaçaden, ligesom Midtskibets og Korsarmenes Overhvælving sikkert maa henføres til denne Tid. Derimod var Hvælvingernes kluntede Piller en Tilføjelse fra Restavreringen 1726; oprindeligt hvilede Gjordbuerne paa højtsiddende Kragsten. For at afstive Murene opførtes en Del plumpe Stræbepiller, og for at give Bygningen en slankere Rejsning forhøjedes Midtskibets Mure op over Tagværket, saaledes at der fremkom en omkring Kirken gaaende Løbegang. Materialet var overalt Tegl, Formerne lidet kultiverede, og den Maade, hvorpaa Hvælvingerne var indbyggede, alt andet end heldig. Tilmed var Arbejdet saa ilde gjort, at Kongen allerede 1545 maatte befale Kapitlet at istandsætte Domkirken, der »baade paa Taarnet og Kirken er saare forfalden og er befrygtendes, at dersom der snart ikke føres Raad til, da bliver hun slet øde«. Forhaabentlig har man ikke skyndt sig med at parere Ordre, thi en Snes Aar efter brændte Kirken paany d. 16. Maj 1567. Det gik dennegang navnlig ud over Tagværket og Spirene, hvorimod det Indre blev urørt, takket være Niels Friis' Hvælvinger. Kongen maatte træde hjælpende

til. Han skaffede Kirken nye Klokker, og fra Kronens Skove ved Silkeborg leveredes der Egetømmer til Klavs Andersen, Domkirkens første kendte Mester, der skulde opsætte »Ovret« og de to Spir, som maa have været af denne slanke, endnu ganske gotiskvirkende Type, der f. Eks. kendes fra Nyborg Kirke.

Mere skæbnesvanger blev den tredje Brand, der d. 25. Juni 1726 lagde store Dele af Byen i Aske og hærgede baade Domkirken og Sortebrødre Kirke. »Forbrændte Mure og Stendynger, aabne Grave og i Gravene forbrændte Legemer« var det eneste, der efter et Bønskrifts mere poetiske end just detaillerede Beskrivelse stod igen af de to Kirker. Paa Domkirken var Tagværket brændt, og da Spirene ved deres Fald havde knust to af Midtskibets Hvælvinger, havde Ilden ogsaa banet sig Vej til Kirkens Indre og ødelagt saa at sige alt Inventaret. Ikkun den syvarmede Lysestage var det ejendommeligt nok atter lykkedes at redde. Endnu stod dog de »skjønne og stærke« Mure, som det vilde være kostbart at nedbryde, »og om de bleve staaende vilde være et bedrøveligt Spectacul«, som det hedder i en Indberetning fra den Kommission, der skulde undersøge, hvilken af de to Kirker der burde genopføres. Af denne og adskillige andre Grunde, mellem hvilke kuriøst nok ogsaa Hensynet til mulige katholske Stiklerier, formente de, at Istandsættelsen af Domkirken vilde være mest til Hans Majestæts Gloire og Stiftets Bekvemmelighed. Kommissionens bygningskyndige Medlem havde været Claus Stallknecht, kongelig Bygmester i Altona, og mellem ham og Regeringen sluttedes der den følgende Sommer en Kontrakt, hvorefter han paatog sig Istandsættelsen af de to Kirker, Raadhuset, Bisperesidentsen og Hospitalet for 36.000 Dlr. kur., en Sum der uden Hensyn til den forandrede Møntværdi svarer til o. 115,000 Kr. For den Del af Overslagssummen, der kunde falde paa Domkirken, skulde han undersøge Fundamenterne, bringe Vægge og Piller i Lod, erstatte de udfaldne eller beskadigede Kvadere med nye, reparere alle Kapeller, Taarne, Trapper og Hvælvinger, genopmure de to Hvælvinger, der var knuste af Spirene, nedtage Løbekransen og lægge nyt Tagværk med sorte holstenske eller hollandske Pander. Alle indvendige Mure og Piller skulde glatpudses med skarp Kalk, og udvendig skulde det hele »overtrækkes med en veltilberedt Kalk«. Endvidere skulde han indsætte nye Vinduer, lægge nyt Gulv og anskaffe Prædikestol og Stolestader. Derimod var Altertavle, Orgel, Klokker og andet Inventar ham uvedkommende, ligesom det med Hensyn til Spirene var bestemt, at man paa Grund af den »store Depence« foreløbig skulde nøjes med teglhængte Huer.

Domkirken set fra Øst. Før Ombygningen. Efter Storcks »Jydske Granitkirker«.

Trods disse Lempelser forstaar man oprigtigt talt godt, at Stallknecht søgte at knibe udenom, hvor han kunde, og prøvede at tjene lidt ved Siden af. Saaledes tilegnede han sig det i Ruinen fundne smeltede Bly, hvilket gav Anledning til en vidtløftig Korrespondance om denne »allerhøjstmagtpaaliggende Post«, idet Blyets Værdi blev anslaaet til flere Tusind Dlr. Til Slut maatte han give Køb, hvoraf Følgen blev, at Apsis og den søndre Del af Højkirken blev blytækket, den nordre og Sideskibene teglhængt, noget der just ikke stemmede med Tidens Krav om »Propreté«. Værre var det, at han istedetfor de normerede 6 Kvarters Afstand mellem Spærene gik op til 10, og at det ikke lykkedes at faa Taget færdigt til Vinteren 1727-28, saaledes at endnu to af Hvælvingerne, der nu et Par Aar havde staaet udsatte for Vejr og Vind, faldt ned. I Sommeren 1728 var det Ydre dog saa nogenlunde færdigt; det indre laa derimod »i sin forrige Desolation« og fik Lov til at ligge hen en rum Tid endnu. Navnlig havde Stallknecht absolut ingen Hast med at opsætte Hvælvin-

gerne, og det stedlige Tilsyn, Provsten og Rektoren, der tidligere ikke noksom havde kunnet berømme »hansHabilité saavelsom hansFlittighed ogVigilance«, bemærkede nu spydigt, at »Cammer-Raaden dermed har sine Reservationer« i Retning af Ekstrabetaling, da Kontrakten jo kun forpligtede ham til at istandsætte de staaende, ikke de under Arbejdet nedfaldne Hvælvinger!

Sammenlignet med moderne Forhold maa det dog siges, at Arbejdet gik hurtigt, thi allerede i December 1729 kunde der holdes Afsyning over alle Bygningerne. Og saa havde Bygmesteren endda gjort mere, end han var pligtig til. Saaledes var Kirken ikke blot bleven hvidtet, men ogsaa marmoreret med Gult, Sort og Graat, hvortil Synet noget køligt bemærkede, at dette unægtelig gjorde »en smuk Parade« men egentlig var overflødigt. Naar han derimod gjorde opmærksom paa, at der gennem hele Skibet var opført en 6 Fod høj og 110 Fod lang Mur »mellem de gammeldags hugne Stenpiller« for at bringe Kirken i en proprere og zirligere Stand, vandt dette mere de to lærde Herrers Bifald. »Det er vist, at det gammeldags Værk, som sad neden imod og mellem Pillerne under Hvælvingerne, ingenlunde skikkede sig med den om Kirken dragne Korniche og med Resten af den hele nye Indrettelse«. Det »gammeldags Værk« er Triforiegalleriet, Kirkens skønneste Smykke, der saaledes ofres med let Hjerte. Det varede dog endnu nogen Tid, inden Kirken kom fuldstændig i Orden, og først den 25. Juni 1730 blev den indviet.

Stallknecht gav Domkirken det Udseende, den i det hele og store beholdt indtil Nedrivningen. Indvendig var den gamle romanske Kærne bleven omhyggelig skjult, og udvendig stod Bygningen som et sandt Prøvekort paa de forskelligste Stilarter. Langskibets Façader og Apsis var endnu i alt væsentligt romanske, Korsets Gavle havde gotiske Døre og Vinduer fra Tiden efter Branden 1501, hvortil den sidste Ombygning havde føjet svungne Barokgavle, der fortsatte sig ned paa St. Kjelds og St. Anna Kapellets Halvtage, medens Vor Frue, eller som det nu kaldtes, det Jessenske Kapel havde faaet et Valmtag, hængt med sortglasserede Sten. Taarnene var afsluttede med lave Kalotter, og lignende Tage genfindes paa Korkapellerne og Kortaarnene, der var nedrevne indtil Korgesimsen, saaledes at de nærmest virkede som Stræbepiller. Nogen stilkorrekt Restavrering var det visselig ikke, kunde heller ikke være det, da Begrebet »Stilens Enhed« jo endnu ikke var opfundet — heldigvis, vil maaske en eller anden Kætter sige. At Stallknecht kunstnerisk set ikke var nogen hel Undermaaler, viser det smukke, lille Raadhus, der i alt væsentligt er hans Værk; her havde Opgaven dog baade været for stor og Midlerne for smaa; der var

Nordsiden før Ombygningen. Efter Storcks »Jydske Granitkirker«.

kommet noget underlig fattigt og tarveligt over Kirken. Men langt uheldigere var det, at Arbejdet haandværksmæssigt set var meget maadeligt. I en Decisionsantegnelse til den ovenfor omtalte Synsforretning hedder det: »Altid er det lettere at hvidte en Mur end Fugerne at pudse og udstryge, som dog til en Murs Bestandighed udfordres, men nu siden den

Domkirkens Indre før Ombygningen. Efter Fotografi fra 1863.

saa høflig er overstrøgen er skjult for alles Øjne«. I disse Ord fælder Kancelliet en træffende Dom over Istandsættelsen og sin egen Sparsommelighed. Thi som det viste sig ved Nedrivningen, havde unægtelig Puds og Hvidtekalk spillet en fremragende Rolle, og det var sikkert grumme faa af de beskadigede Kvadere, der efter Kontraktens Ordlyd var bleven erstattede med nye.

Men disse Surrogater, der for at bruge Høyens Ord tog sig ud »som den glatte friske Sminke paa et ærværdigt Oldingeansigt«, kunde kun skjule Syndernes Mangfoldighed. For at styrke selve Bygningen var der gjort lidet eller intet, og saavel 1773-74 som i Aarene fra 1828-35 maatte der derfor foretages et Par Hovedistandsættelser. Ved den sidste Lejlighed bragtes tillige Krypten i en sømmelig Stand, idet den forhen ved Skillerum mellem Pillerne havde været omdannet til en Række smaa Gravkældere.

Bygningens Tilstand forværredes imidlertid trods alt, og man bestemte sig derfor allerede i Halvtredserne til en ny Restavrering. Denne skulde dog blive af en anden Art end de foregaaende. Det voksende Kendskab til Middelalderens kirkelige Kunst havde ganske naturligt ogsaa ført til et Brud med de ældre Restavreringsprincipper, om man kan bruge dette Ord. Fortidens Istandsættelser havde hovedsagentlig været rent haandværksmæssige, og hvis Bygningen, helt eller delvis, var saa ødelagt, at den ikke stod til at redde, havde man givet dens Afløser sin egen Tids Stilpræg. Viborg Domkirke og Frue Kirke i København er hver paa sin Vis fortrinlige Eksempler her-

paa. Nu hævdede man derimod, at ved Restavreringen burde Bygningen i videst mulig Omfang føres tilbage til sin »oprindelige Stil«. Det var Høyen, der herhjemme kom til at staa som Banebryderen for de nye Tanker; han havde jo bogstavelig talt skabt den danske Kunsthistorie, og ikke mindst stod vore Kirkebygninger hans Hjerte nær. I Sommeren 1858 gav han i selve Kirken en Udsigt over dens Historie, viste, hvilke Skønheder der laa gemt bag senere Tiders Tilføjelser, og muligvis var det efter hans Tilskyndelse, at Kirkeinspektionen et Par Aar i Forvejen havde anmodet Arkitekt Nebelong om at udarbejde Forslag til Kirkens fuldstændige Restavrering. Gennem sine tidligere Arbejder paa Ribe Domkirke var denne Arkitekt vel kendt med et nøje beslægtet Monument, og Valget var saaledes forstaaeligt nok. Her var Opgaven dog ulige vanskeligere, da Kirken var langt mere forfalden, saa forfalden at den efter hans Mening næppe stod til at redde. Alene derved blev det Forslag, han efter Forhandlinger med Høyen indsendte 1859, meget »stilkorrekt«. Store Dele af den gamle Kirke skulde efter dette første Udkast nedtages til Grunden. Dog mente man at kunne bevare Arkadepillerne, Triforiegallerierne og Højkirkens Mure, de underste Dele af Apsiden og det søndre Taarn samt ikke lidet af Tværskibet. Af Tilbygningerne skulde de to Smaakapeller, St. Kjeld og St. Anna, beholdes, hvorimod Vor Frue fra første Færd var bestemt til at nedrives. Langhus, Kors og Kor havde i alt væsentligt faaet den Skikkelse, i hvilken de nu staar, hvorimod Taarnene havde en noget forskellig Vindusinddeling og Spirene en anden Form. Indvendig skulde derimod ikke blot — som senere Midtskibet, men ogsaa Kor og Kors have fladt Bjælkeloft.

Domkirkens Vestfaçade før Ombygningen.
Efter Fotografi fra 1863

I de følgende Aar kom Kirkens Skrøbelighed paa en uhyggelig Maade for Dagen. Paa Grund af Revner i et Par af Midtskibets Gjordbuer maatte den nemlig en Tid lang holdes lukket, indtil der foreløbig var raadet Bod paa Skaden, og i Søndre Korsarm stod det ogsaa meget ilde til. Da det nysskabte »Særlige Syn«, der bestod af Høyen, Herholdt og Chr. Hansen, i Sommeren 1862 holdt sit første Syn over Kirken, udtalte det da ogsaa, at det ikke var umuligt, »at Partier af den pludselig kunde styrte sammen«. Forøvrigt erklærede det, at der ikke kunde være Tale om at fremhæve væsentlige Mangler, »da det hele er i en saa slet Tilstand, at en Istandsæt-

telse af de enkelte, mest brøstfældige Dele ikke vil kunne udføres uden tillige i den Grad at sørge for det Øvrige, at en saadan Istandsættelse .... vil for den største Deel blive en heel Ombygning«. Synet gav Nebelongs Forslag sin Tilslutning, men anbefalede dog, at Kor og Kors overhvælvedes, og da Murværket i Søndre Korsarm var saa skrøbeligt, at endog en Afstivning kunde faa farlige Følger, tilraadede det Kirkens Lukning. Dette skete ogsaa i den

at Vorherre kunde kalde Dem bort, førend vi havde Deres Testamente, havde Deres sidste Villie med Hensyn til det Værk, der hænger saa nøje sammen med Dem og Deres Virken«. Det vilde være uretfærdigt ikke at tilføje, at i Welding fik det hele Arbejde en udmærket Støtte. Aldrig opgav han Haabet, selvom det saa nok saa mørkt ud. »Standser det begyndte, saa troer jeg mit Aandedræt standser«, ytrede han engang til Høyen.

J. Nebelongs oprindelige Forslag til Domkirkens Ombygning.

følgende August Maaned, og efterat Ministeriet i Juni 1863 havde bifaldet Nebelongs ændrede, af Synet tiltraadte Forslag, og stillet et Beløb til Raadighed til de forberedende Arbejder, syntes Sagen at være kommen i god Gænge. Ikke mindst skyldtes dette Høyens nære Forhold til den daværende Kultusminister, Monrad. Overhovedet kan Høyens Betydning for den hele Ombygning ikke let overvurderes. Saare betegnende er et Brev fra Kirkens Stiftsprovst, Welding, hvori han beder ham slaa til Lyd for Sagen: »De kan bedst af alle, som jeg veed, vende Hjerterne hen til vor Kirke. Der er ingen, som Folket i den Sag saaledes bygger paa som paa Dem«. Og ved en senere Lejlighed skriver han: »Jeg har ofte ængstet mig ved Tanken om,

I Foraaret 1863 begyndte Nedbrydningen, idet Pillerne og Triforiegallerierne befriedes for de senere Tilføjelser. Ting kom nu for Dagen, der i Aarhundreder havde været skjulte. »Men — Gud bevares saa det seer ud«, hedder det i et Brev fra Welding, »mishandlet af Ildsluer, Nedstyrtning og Menneskehænder, de flade Piller uden Kanter, Gesimserne ituslagne og afhugne for at give Plads til Pudsen fra 1728; flere af de store Buer beskadigede, de smaa i Gallerierne ombyttede med Murstensbuer og Overbygning. Og dog det hele saa stort og ærværdigt, mægtigt som en opstaaet Oldtidskjæmpe, hvis Rustning og Klædning har lidt en Deel og dog sidder smukt om ham og forkynder, hvad han har været«.

Det var ikke blot Provsten, men ogsaa Synet, der blev betaget, da det i August atter kom til Viborg; men Beundringen parredes med Frygten for, at Pillerne og dermed Højkirkens Mure ikke havde bevaret deres Stabilitet, og for Kirkens Fremtid blev dette Syn skæbnesvangert. Medens man jo tidligere havde ment at kunne bevare Højkirken, kom man nu til den Overbevisning, at ogsaa denne maatte falde. Der vilde snart ikke blive Sten paa Sten af den gamle Kirke. Man antog, at den oprindelige Overslagssum paa godt 200,000 Rdlr. herved vilde blive forhøjet med o. en Fjerdedel; men heller ikke dette mødte nogen Modstand hos Monrad. Nedbrydningen gik imidlertid sin Gang og samtidig med den Tilhugningen af det nye Materiale. Her meldte sig straks en Bekymring. Nebelong havde ment ikke at kunne faa tilstrækkelig mange Kampesten fra Omegnen og havde derfor bestemt sig til at bruge Uddevallagranit; men denne tiltalte slet ikke Welding. »Stenen er smudsig graa, død og tung, seer ud som Jord eller Blaaleer, grovkornet og hver Steen gjentagende det samme kjedsommelige og trættende Skue i en uendelig Ensformighed«. Enhver, der har set Domkirken, vil give ham Ret og takke ham, fordi han efter Ævne gjorde sit til at faa det fremmede Materiale afløst af hjemligt, der snart blev tilbudt i store Mængder.

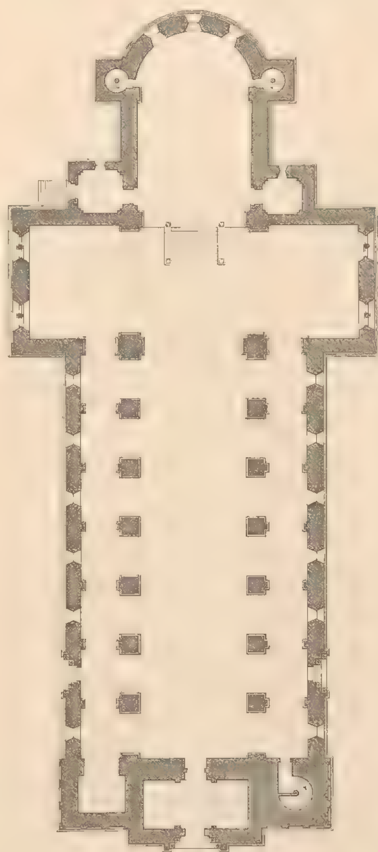
Den hele Restavreringsplan havde ikke vundet udelt Tilslutning, og navnlig efter at den yderligere var bleven udvidet til ogsaa at omfatte Højkirken, fandt mange med Rette, at der jo i Virkeligheden ikke var Tale om en Restavrering, men om en Ombygning. Disse Tanker kom til Orde i Rigsdagen ved Behandlingen af Monrads Forslag om, at der af Sorø Akademis Midler skulde ydes et Forskud til Viborgs, Maribos og Kalundborgs Istandsættelse*. I Folketinget tog Brygger J. C. Jacobsen stærkt til Orde herimod. Man kunde ikke kalde det en Restavrering, naar man nedrev Kirken og opførte en hel ny i den Skikkelse, man antog, den havde haft i det 12. Aarh. »Det er en skøn og herlig Illustration til Kunsthistorien, men det forekommer mig at ville blive altfor kostbart«, og »den gamle ærværdige Viborg Domkirke er det dog ikke mere og kan ikke blive«. Ogsaa Tscherning hævdede Rekonstruktionens Umulighed og tilføjede paa sin sædvanlige bidske Maade: »Jeg har aldrig før hørt, at man, naar man vækkede en Mand fra de Døde, sagde, at man restaurerede ham«! Monrad, der fremhævede, at Regeringen havde kunnet raade over »saa dygtige Kræfter, som den vistnok paa nogen Maade var i Stand til at opdrive«, gik dog af med Sejren, og Forslaget vedtoges, saaledes at der i 19-20 Aar stilledes 12,000 Rdlr. aarlig i Udsigt. Paa Grundlag heraf udarbejdede Kirkeinspektionen nu en Arbejdsplan, efter hvilken hele 5 Aar skulde bruges til Tilhugning af Graniten til Højkirken, naar man ved Udgangen af 1865 som beregnet var naaet til Ende med Apsis, Kor og Tværskib. Opbygningen af Korpartiet, der mod Forventning havde maattet nedtages helt, var nemlig begyndt i Foraaret 1864 og fortsattes Sommeren igennem, medens Byen var besat af de fjendtlige Tropper.

Trods de advarende Røster var alt dog hidtil gaaet »som baaret af usynlige Hænder«. Nu trak svære Skyer op, ikke mindst som Følge af de store økonomiske Krav, Krigen stillede. Monrad var som Kultusminister bleven afløst af Heltzen, og i Slutningen af August 1864 udtalte denne sin store Tvivl, om det aarlige Tilskud, der var stillet i Udsigt, virkelig kunde bevilges, og betonede Muligheden af, at Arbejdet standsedes i kortere eller længere Tid. Det burde derfor tages under Overvejelse, naar denne eventuelle Standsning vilde kunne finde Sted, samt om Udgifterne ikke kunde føres tilbage til den oprindelige Sum, eller om man ikke, som engang tidligere foreslaaet, skulde dele Arbejdet, saaledes at man foreløbig nøjedes med at bringe »en Del af Kirken til Fuldendelse og Benyttelse for Gudstjenesten overladende til en senere Tid om muligt at gjenopføre ogsaa den manglende Del«. I sit udførlige, varmtskrevne Svar gav Synet nu en Udsigt over sin Stilling til det hele Spørgsmaal. Det tilraadede nogle af de af Arkitekten og Inspektionen foreslaaede Ændringer, f. Eks. at erstatte Kobbertaget med Bly og opføre Kirkens indvendige Mure af Tegl i Stedet for af Kvader, fraraadede derimod et maskeret Apsisgalleri. Inden det kunde afgive noget endeligt Svar, maatte det dog undersøge Forholdene paa Stedet, hvad der var saa meget mere nødvendigt, som der i 1864 ikke var bleven holdt Syn. Nedbrydningsarbejdet havde under disse Forhold maattet standse, hvorimod Genopbygningen af Korpartiet naturligvis fortsattes, og i Decbr. 1864 havde Kongen lagt Grundstenen til det nye Alter; »det hele gik særdeles net af«, skriver Welding!

Havde Ministeriet hidtil væsentlig ladet sig lede af økonomiske Grunde, traadte nu tillige det af Jacobsen betonede arkæologiske Moment stærkt i Forgrunden, og i Juni 1865 henvendte Ministeriet sig til Worsaae i hans Egenskab af Direktør for Mindesmærkernes Bevaring. Hovedinteressen i Worsaaes Svar samler sig naturligt om det brændende Spørgs-

* Beløbet skulde endelig udredes ved Ligning paa de mere velhavende Kirker i Henhold til Lov af 19. Jan. 1863

maal: Midtskibet; paa de øvrige Punkter var han i det hele enig med Synet ɔ: Høyen, billigede saaledes, at ikke blot Sydkapellerne, men endogsaa — om end med nogen Tvivl, St. Kjelds Kapel ikke skulde genopføres, da det Ydre derved »vilde blive mere oprindeligt og regelmæssigt«. Derimod hævdede han, at Midtskibets forfaldne Udseende var mere tilsyneladende end virkeligt, og støttede sig her til et Udsagn af Arkitekt Tholle. Denne havde nemlig bemyndiget ham til at udtale, at Arkadepillerne trods alt stod saa fast og godt i Lod, at der kun kunde være Tale om at nedbryde Højkirkens Mure til Triforiegalleriet. Beskadigelserne foreslog han udbedrede med Cement, hvad der vel nok var et Surrogat, men dog at foretrække for helt at nedrive den gamle Kirke og opføre »en splinterny Kopi«. Thi Erfaringen havde noksom vist, at de gamle Kvadere ved Nedtagningen led altfor meget til atter at kunne bruges. Overhovedet hævdede han, at det vilde have været bedre, om Kirken var bleven staaende »selv i al sin Fornedrelse som et ærværdigt Fortidsminde«, da det havde vist sig, at den var saa lidet egnet til at restavreres.

Grundplan af Domkirken efter Ombygningen.
Efter »Danske Mindesmærker«.

Synets af Høyen forfattede Modsvar gik ud paa, at man jo stadig havde holdt Spørgsmaalet om Midtskibets Nedtagelse aabent, men aandede dog den stærkeste Tvivl om, at det kunde bevares. Worsaae maatte »dels have misforstaaet sin Hjemmelsmand, dels have givet dennes Ytringer en Udstrækning, som de ikke have indeholdt«, hvilket ogsaa synes at fremgaa af en fra Tholle indhentet Erklæring. Hvad en Udbedring med Cement angik, havde Arkitekten selv tidligere været inde paa denne Tanke, men opgivet den. Den maatte foretages i et saadant Omfang, at Udseendet blev ligesaa nyt som en Ombygning, og selvom »Antikvaren« kunde trøste sig med, at den gamle Kærne laa bagved, var en slig Afpudsning dog ligesaa dyr som en Nybygning og lidet varig.

Altimens man forhandlede frem og tilbage, nedreves imidlertid det ene Parti efter det andet: De to vestlige Korspiller med det tilstødende Fag af Langhuset og Midtskibets Hvælvinger, der atter førte det øverste af Højkirkens Mure med sig. Ødelæggelsen var her større end ventet. Som sædvanlig var Muren opført med en indre og ydre Beklædning af Kvadere udenom en Kærne af Smaasten i Mørtel. Men i denne havde Kalken ganske tabt sin bindende Kraft, saaledes at Stenene bogstavelig talt kunde øses ud med Hænderne, ligesom der var store Hulrum. Ved det særlige Syn i 1866 anbefaledes det derfor stærkt at nedtage Triforierne og Midtskibets Arkader, og delvis skete dette ogsaa, idet der nedbrødes endnu ét Fag, saaledes at der nu kun stod 5 Fag af den gamle Kirke. En Tid lang saa det ud, som disse længe skulde blive staaende som Ruin. Gang efter Gang havde navnlig Krabbe i Rigsdagen talt mod Restavreringen, der ikke var »en Bevaring men en Tilintetgjørelse af Fortidens Mindesmærker«, og at det oprindelige Overslag vilde blive meget betyde-

lig overskredet, gjorde naturligvis ikke Sagen bedre. Den tidligere omtalte Plan om at standse Arbejdet, naar Koret og Korset om føje Tid var fuldendt, lukke disse med en provisorisk Gavl og overlade Resten til Fremtiden, var flere Gange alvorlig paa Tale. Forstaaeligt nok vandt den ikke Synets Bifald, og ved privat Hjælp lykkedes det endelig efter mange og lange Forhandlinger at komme ud over det døde Punkt. Viborg Amtsraad havde givet et betydeligt Tilskud, og da ogsaa en Kollekt, der i Efteraaret 1867 var sat i Gang Landet over, tegnede godt, gav Rigsdagen sit Samtykke til, at der foruden det tidligere bevilgede, endnu tillodes at udlaane 80,000 Rdlr. af Sorø Akademis Midler, dog under den Forudsætning, at Kollekten indbragte andre 80,000 Rdlr. Denne Sum blev virkelig ogsaa næsten naaet, og Arbejdet, der i 1868 var fuldstændig standset, efter at de nyrejste Partier var komne under Tag, tog nu atter Fart, efter at der var bleven fastslaaet en endelig Plan, der bl. a. adskilte sig fra den tidligere ved som alt berørt ikke at medtage de to senere tilbyggede Kapeller, St. Kjelds og St. Annas. De saa meget omstridte Triforiegallerier og Arkadepiller blev nu nedrevne, og da Synet i Sommeren 1869 kom til Viborg, var man godt igang med Genopførelsen. Ingen af de Mænd, der havde skabt den nye Kirke, skulde dog opleve at se den fuldt færdig. Høyen, dens aandelige Fader, døde i April 1870, Nebelong i Oktober 1871, og Tholle, der var bleven hans Afløser som ledende Arkitekt, fulgte ham i Graven næppe en Maaned efter. Udadtil stod Kirken da saa godt som helt opbygget, i det Indre manglede derimod endnu adskilligt, først og fremmest hele den kunstneriske Udsmykning og Inventaret. Som bekendt skyldes dette Tholles Efterfølger, nuværende

Domkirken set fra Vest. Efter Ombygningen

Professor Storck, der til de af F. C. Lund udførte Dekorationer i Apsis, Korskuppelen og Højkirkens flade Loft, dels nyttede Motiver fra hjemlige Kalkmalerier, dels fra St. Michaels Kirken i Hildesheim. En hertil svarende paatænkt Udsmykning af Højkirkens Vægge, Koret og Korset maatte derimod opgives paa Grund

Domkirkens Indre set mod Alteret. Efter Ombygningen.

af Pengemangel, hvad der forsaavidt var heldigt nok, som det viste sig, at adskillige af Malerierne i den følgende Tid led stærkt af Fugtighed.

Den 10. Septbr. 1876 indviedes den nye Kirke, men adskillige Aar skulde gaa hen, inden det Haab, Synet samme Aar udtalte, skulde blive til Virkelighed: At det vilde lykkes at skaffe Midler til »den afsluttende Gjennemførelse, som først kan give den hele Dekoration den ønskelige Harmoni«. Atter lyder det samme Ønske, og forhaabentlig vil dets Opfyldelse ikke lade vente saa længe paa sig.

Det blev i sin Tid indrømmet af en af Ombygningens Talsmænd i Rigsdagen, at ganske vist kunde man ikke sige, »at det er den gamle Kirke, som er bleven restavreret«, men den Bygning, der rejste sig, vilde dog give et Billede »af den oprindelige Kirke«. Vor Tid kan fuldtud slutte sig til Indrømmelsen, mindre derimod til Paastanden, og antagelig vilde Arbejdet i vore Dage have artet sig anderledes end i Høyens og Nebelongs Tid. Man vilde med større Omhu have vogtet hver Kvader, hver arkitektonisk Enkelthed, der kunde benyttes, man vilde have kunnet give det, der nødvendigvis maatte komponeres af nyt, en bedre kunstnerisk Form, man vilde forhaabentlig ogsaa have vist større Pietet mod det senere Tilkomne. Men om det selv nuomstunder vilde have været muligt at bevare den gamle Kirke, er et Spørgsmaal, der kun kunde løses af den Slægt, der nedbrød den.

RÉSUMÉ

LES PEINTURES DE JOAKIM SKOVGAARD A LA CATHÉDRALE DE VIBORG

Déjà, lors de la reconstruction de la cathédrale de Viborg en 1864 et dans les années suivantes, le plan de la restauration prévoyait le projet d'une décoration complète de l'intérieur de l'église, en représentant des scènes de l'Ancien et du Nouveau Testament, conformément aux us suivis au moyen âge. Vers le milieu de la décade de 1870-1880, F. C. Lund exécuta la peinture décorative de la nef centrale sur plafond en charpente, d'après l'esquisse du professeur Storck, auquel le plafond de l'église Saint-Michel à Hildesheim avait servi de modèle. La coupole centrale et l'abside reçurent une décoration provisoire et le reste de l'église dut se contenter d'une ornementation clairsemée. Ce n'était qu'autant que la muraille aurait acquis la sécheresse nécessaire que l'église devait recevoir sa décoration définitive.

Une lettre émanant du ministère de l'Instruction Publique et des Cultes, du 22 juin 1895, proposait au peintre Joakim Skovgaard la composition d'un projet de décoration pour la cathédrale de Viborg, en collaboration avec le professeur Storck. Skovgaard; né le 18 novembre 1856 à Copenhague, était le fils aîné du distingué paysagiste P. C. Skovgaard. Tout jeune encore, il avait aidé F. C. Lund dans la décoration provisoire de la cathédrale; plus tard, il s'était par ses talentueux travaux artistiques de toute sorte, assuré la renommée d'un des plus originaux et des plus habiles de nos artistes modernes. Un séjour d'assez longue durée en Italie, avait en lui développé le peintre. Un voyage d'études en Grèce l'avait rendu enthousiaste pour l'architecture grecque antique, la plastique archaïque et les figurines des vases anciens. A son retour, il se joint à un petit cénacle d'artistes qui, surtout par des ouvrages céramiques, des plats, des poteries en terre cuite, s'efforçaient d'éveiller l'attention sur l'art décoratif alors dans un anéantissement profond. Ses peintures remarquables sur des sujets bibliques: - l'ange troublant l'eau de la piscine de Béthesda, les tableaux d'autel représentant l'accueil des deux larrons au Paradis et le bon Pasteur, Pennina se moquant de Hanna, le tableau colossal du Christ aux Enfers, — montraient assez que Skovgaard unissait en soi les qualités intimes et de facture nécessaires pour créer des peintures monumentales, grandioses et abondantes en sujets adaptables à l'intérieur d'une église. Un amateur d'art venait de lui commander la décoration du mur d'entrée de l'église du Saint-Esprit à Copenhague par une peinture représentant l'Annonciation, lorsque Skovgaard reçut la proposition du ministère de travailler au projet des décorations de la cathédrale de Viborg.

Les esquisses achevées en 1890, démontrent en traits principaux le plan suivi plus tard; sur les murs des nefs latérales et sur les panneaux du triforium, dans la nef centrale, on voit des scènes de la sainte Écriture avant l'apparition du Messie; dans le transept, des scènes de la vie du Christ, de son âge viril, de sa doctrine et de sa passion; dans le choeur, la Transfiguration du Seigneur; dans la coupole du milieu, les apôtres et les évangélistes; enfin, sur les voûtes du transept et du choeur sont des groupes d'anges. L'attention que Skovgaard avait prêtée au plafond déjà décoré, ses efforts aussi pour donner à ses esquisses la même correction de style et le caractère roman, leur a donné une apparence de sécheresse un peu schématique, qui heureusement fut évitée lors de l'exécution du travail. Skovgaard a dit lui même: »Ce n'est qu'au fur et à mesure que je travaillais à l'oeuvre et que j'apprenais à connaître l'église, que je devins plus libre, plus moi-même«.

Dans le budget pour l'année financière de 1899-1900, le ministère des cultes demanda et obtint un crédit de 30,000 couronnes afin qu'il fût permis à Skovgaard de faire un essai de décoration dans l'église. L'année suivante une somme de 120,000 couronnes, répartie sur cinq ans, fut consacrée à la décoration de la cathédrale. De grandes difficultés de diverse nature s'attachaient à une oeuvre d'un si grand caractère et d'une telle importance: une personne qui a eu le loisir de suivre le travail de près, estime, que les expériences et les corrections ont peut être pris la majeure partie du temps imparti pour la durée des travaux. Plusieurs procédés techniques furent essayés avant que l'on s'arrêtât à la technique de la fresque. Le compte à tenir de l'effet des peintures dans l'église même, exigeait plusieurs modifications du plan suivi dans les premières esquisses. Ce qui avait surtout de l'importance, c'était le prolongement des panneaux du transept et la suppression de la décoration de l'arc triomphal. Le plus difficile était de faire concorder les décorations des grandes voûtes avec le désir de l'artiste. La couleur bleue du fond autour des grandes figures d'anges fut repeinte plusieurs fois avant d'atteindre le degré voulu d'intensité et de profondeur, et, comme les voûtes semblaient écrasées et lourdes, Skovgaard fut contraint de créer une illusion d'optique en dessinant les figures, comme si elles se voyaient d'en bas, avec un assez fort raccourci. Ce n'est que quand ces voûtes furent terminées au printemps de 1905 que le travail avança rapidement. En Octobre 1906 il était achevé. Skovgaard n'avait ni dépassé ni même épuisé le crédit prévu, quoique bien des dépenses eussent été faites en dehors des peintures mêmes, notamment la mosaïque des vitraux situés dans le choeur et au dessus de l'orgue.

Un certain nombre de jeunes artistes ont été les aides de Skovgaard. Il leur a témoigné de grands éloges; mais les plus belles parties exécutées dans la décoration sont dues à sa propre main. L'architecte Thorvald Bindesbøll a été son meilleur conseiller et son plus sûr appui. Skovgaard a considéré à juste titre comme sa tâche principale de créer une décoration qui répondit à l'architecture de l'église. Il n'a pas imité le style décoratif du moyen âge, mais il a suivi quelques uns de ses principes, parce qu'ils sont d'une vitalité toujours persistante. L'impression de la surface plane ne devait ici être rompue par aucune perspective linéaire ou aérienne; c'est pour ce motif que dans plusieurs sujets il a défié les lois de la perspective. Partout il a renoncé à donner une impression de profondeurs éloignées, et il a avancé les figures au premier plan. Il a aussi suivi les principes du moyen-âge en ne donnant qu'une indication légère de la localité des figures dans l'arrière plan: quelques arbres signifient un jardin; deux ou trois colonnes, un château; un mur et quelques maisons, une ville. C'est par des compositions rythmiques de lignes et une contenance architectonique sévère qu'il s'est efforcé de reproduire des scènes dépeintes d'une façon simple, claire et facile à embrasser des yeux. La narration en est si vive d'expression, qu'elle s'est montrée facile à saisir même par le commun du peuple. Il s'est approprié l'intelligence de nombre de grandes qualités de l'art ancien, autant de la beauté des formes de la plastique archaïque grecque, que de la chaleur du sentiment chez Rembrandt. Pourtant, sa manière de figuration est entièrement personnelle. Ses peintures de l'adolescence dorée du genre humain dans le jardin de l'Eden sont singulièrement originales. Le profond et beau sentiment qui se dégage de beaucoup de peintures, par exemple: les panneaux de l'histoire d'Abraham et Isaac, a peut-être trouvé sa plus belle expression dans le tableau des anges ouvrant les portes du Paradis. Mais il a encore eu le pouvoir de donner une émouvante peinture, énergique et poignante, de l'horreur du Crucifiement et des angoisses du Christ à Gethsémané. La peinture paisible de la consécration du Saint-Sacrement est surtout caractérisée par la nationalité de l'artiste. Ses compatriotes trouveront dans ce tableau-ci et dans d'autres de l'église, l'empreinte d'une conception religieuse, émanant du grand réformateur danois, l'éducateur du peuple, le poëte N. F. S. Grundtvig. C'est un des poëmes de Grundtvig, qui a inspiré Skovgaard en ses peintures du Christ délivrant les âmes de l'Enfer. Le tableau de la Résurrection, où ce

sujet a trouvé place, le tableau de l'Ascension sur le mur opposé et la grande peinture dans l'abside de l'église, du Christ bénissant entre les bienheureux, ont un caractère des plus élevés.

Il serait impossible de se former une opinion de la valeur des décorations de Joakim Skovgaard dans la cathédrale de Viborg d'après les reproductions seules. Il faut voir les peintures dans l'ensemble et le lieu pour lequel elles sont peintes. Une partie de leur mérite dépend de leur accord avec l'intérieur et de leur harmonie réciproque, y compris les couleurs; les tons clairs et légers d'aquarelle des murs latéraux, les peintures riches de forme et de coloris sous les voûtes d'un bleu vif et foncé, les groupes clairs des panneaux du triforium à fond d'ocre jaune, les figures blanches de l'abside au dessous du Christ puissant dans son nimbe d'arc-en-ciel. Seul le plafond en solives de la nef centrale s'écarte de l'harmonie par son décor d'imitation à traits secs et méticuleux. Joakim Skovgaard à déjà peint une excellente esquisse pour une nouvelle décoration de ce plafond. Il est à espérer que, ce travail lui étant confié, il lui sera permis de couronner une oeuvre, qui est assurément l'une des plus caractéristiques et des plus puissantes, que l'art de la peinture à notre époque ait produit.

HISTOIRE DE LA CATHÉDRALE

L'ancienne cathédrale de Viborg, consacrée à la Vierge, était un édifice roman dont l'aspect primitif supposé, nous est révélé par l'église actuelle, bien que celle-ci en diffère quelque peu. D'après le style et les détails, elle dut être bâtie dans la première moitié du XIIe siècle, mais aucune source de renseignements ne nous est fournie, qui soit contemporaine de son érection. Avec les cathédrales de Lund (Suède) et de Ribe (Juthland) elle forme un petit groupe spécial dans notre architecture religieuse, témoignant d'une étroite union avec les principes architectoniques du Bas-Rhin et de Cologne, sans que l'on soit en mesure de dire si un monument quelconque fût directement copie.

C'était une basilique formée de trois nefs, une abside en hémicycle et un transept, avec des petites chapelles carrées, placées entre les bras du transept et le choeur. En plus des deux tours robustement assises sur sa façade occidentale, elle en présentait deux autres plus petites au point de passage du choeur à l'abside. Sous ces parties de l'édifice, s'étendait une crypte, divisée en trois nefs par six colonnes trapues à chapitaux cubiques. Pour la construction, on s'était servi de tuf du Rhin et d'un moëllon ocreux très dur; mais l'élément principal était toutefois soigneusement façonné dans des blocs de granit provenant des rochers primordiaux de la Scandinavie, transportés en grande quantité dans notre pays par les glaces, et avec lesquels la plupart des églises de la presqu'île jutlandaise furent édifiées. En harmonie avec cette superbe matière solide, mais dont la taille était malaisée, l'extérieur de l'église était encore plus simple que d'ordinaire dans l'architecture romane. Pourtant, les portails possédaient des colonnettes, de même que l'étage inférieur des tours occidentales, ornées de lisènes. L'abside était la plus riche et se divisait, par des demi colonnes, en cinq baies aveugles à arcatures en plein ceintre, au dessus desquelles il a probablement existé une galerie à jour, formée de colonnettes. Une ingéniosité décorative supérieure était déployée à l'intérieur, en ce sens que les bonnes proportions de la largeur (1:4) produisaient de l'effet, donnant de la profondeur à l'espace. Tandis que les nefs latérales et l'abside, ainsi que, sans doute, le choeur et la travée se couvraient de voûtes, la nef principale eut à l'origine une charpente de solives plates. Six lourds piliers carrés, en granit, la séparaient des nefs latérales et, correspondant aux arcades en plein cintre du bas, les murs de la partie supérieure étaient percés d'un triforium décoratif, à baies divisées chacune en deux, par de petites colonnettes. D'accord avec la mode du moyen âge, plusieurs chapelles vinrent au fur et à mesure s'ajouter à l'église, mais elles laissèrent toutefois, en grande partie, distinguer le plan primitif. Ce sont surtout les incendies auxquels la cathédrale fut exposée avec une rare fréquence, qui modifièrent le plus son aspect et détruisirent presque entièrement sa riche décoration d'autels, de châsses, de stalles et de monuments

Un coup de foudre fit brûler toute la partie supérieure de l'église en 1501, et elle reparut alors, construite en briques et de forme gothique. Les murs furent soutenus par des contreforts grossiers, les pignons munis de fenêtres ogivales et dans la nef centrale, se croisèrent une série de voûtes rustiques dont l'utilité fut, par la suite, de préserver l'intérieur de l'église d'un nouvel incendie qui, en 1567 consuma les tours occidentales.

En 1726, elle brûla pour la troisième fois avec la plus grande partie de la ville, et elle fut cette fois tellement endommagée que l'on pensa même à la raser complètement. Mais comme les murs proprement dits et quelques unes des voûtes étaient restés, elle fut reconstruite dans les années suivantes par Stallknecht, architecte royal, qui lui donna l'aspect qu'elle garda jusqu'à la démolition en 1860. Comme tous les travaux de son époque et de cette nature l'oeuvre de l'architecte fut plutôt un rétablissement complet qu'une restauration au sens moderne, et, dans toutes les parties de la bâtisse qu'il fallut recomposer, par exemple les pignons et la toiture des tours, il employa les modèles de son temps et le joli triforium fut bouché.

Le pire était que, vu le peu d'abondance des ressources, la partie technique laissa beaucoup à désirer; le crépi et le blanc de chaux remplacèrent trop souvent des matériaux plus solides. Dès le XVIIIe siècle, il fut nécessaire d'entreprendre de nouvelles réparations, et enfin, l'état de l'édifice devint peu à peu si menaçant que dans les dernières années, de 1850 à 1860, on résolut de procéder à une restauration radicale. D'après les principes alors règnants, elle devint naturellement une tentative de ramener l'église à son caractère primitif, sans égard pour tout ce qui y avait été ajouté au cours des siècles passés. Les plans furent dessinés par le professeur Nebelong, mais c'est en vérité le professeur Høyen, le créateur de l'histoire moderne de l'art danois qui fut le conducteur artistique et l'âme de l'entreprise. D'abord, on avait projeté de conserver plusieurs parties assez considérables de l'ancienne église et spécialement la partie supérieure dont la galerie du triforium fut de nouveau découverte. Cependant, au cours de la démolition, qui commença en 1862, on trouva la muraille extrêmement endommagée et rendue trop friable par de nombreux incendies. On crut donc nécessaire de l'abattre complètement, ce qui fut aussi exécuté, malgré quelques difficultés d'ordre essentiellement archéologique, en sorte que la crypte seule resta.

Pour la construction, on s'en tint strictement au plan primitif en excluant tout ce qui avait été ajouté plus tard; de même, on essaya naturellement de copier les anciens modèles, où ceux-ci étaient conservés, aussi soigneusement que possible. Mais on dut en composer une grande partie d'après d'autres monuments analogues, et il convient, pour cette raison, de considérer les tours et les pignons du transept comme un pastiche peu réussi de l'architecture romane de l'Allemagne occidentale. Ainsi, ce n'était pas une église restaurée, mais un édifice entièrement nouveau qui fut inauguré en 1876

INDHOLD

I. JOAKIM SKOVGAARDS UDSMYKNING AF DOMKIRKEN

VED KARL MADSEN

BILLEDFORTEGNELSE

II. BILLEDERNE I DOMKIRKEN

RÆKKEFØLGEN

III. DOMKIRKENS HISTORIE

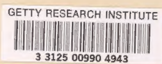
VED M. MACKEPRANG

BILLEDFORTEGNELSE

IV. RÉSUMÉ EN FRANÇAIS

Englene paa de tre Afdelingstitler, Side 3, 59 og 93, er Studietegninger til Tværskibets Krydshvælvinger.
Slutbilledet, Side 114, er efter en Studietegning til Billedet i Apsis.
Billedet paa Titelbladet er udført for nærværende Værk af Joakim Skovgaard.
Paa Omslaget er anvendt Domkirkens Sigil.

GETTY RESEARCH INSTITUTE
3 3125 00990 4943

